

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС:

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ВИПУСК 14 (6): ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

КИЇВ
2019

Фахове видання
з філософських, педагогічних наук затверджено наказом Міністерства освіти і науки України
(№326 від 04.04.2018 року)

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: збірник наукових праць
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія KB № 22989-12889 ПР від 11 грудня 2017 року

Друкується за рішенням
Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(протокол № 15 від 26 червня 2019 року)

Шеф – редактор: Андрущенко В. П., доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України (Україна, Київ)

Головний редактор: Кивлюк О. П., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Відповідальний редактор: Мордоус І. О., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Редакційна колегія:

Філософські науки

Абасов А.С., доктор філософських наук, професор (Азербайджан, Баку)

Бондаренко В.Д., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Вашкевич В. М., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Вернидуб Р.М., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Воронкова В.Г., доктор філософських наук, професор (Україна, Запоріжжя)

Добrorобум О.В., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Доній Н.Є., доктор філософських наук, професор (Україна, Чернігів)

Савельєв В.Л., доктор історичних наук, професор (Україна, Київ)

Свириденко Д. Б., доктор філософських наук, доцент (Україна, Київ)

Терепищій С.О., доктор філософських наук, доцент (Україна, Київ)

Цзоу Ченчжан, доктор філософії (Китай, Гуандун)

Шиндаулова Р.Б., доктор філософських наук, доцент (Казахстан, Алмати)

Яценко О.Д., кандидат філософських наук, доцент (Україна, Київ)

Путров С.Ю., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Педагогічні науки

Андрушкевич Ф., доктор педагогічних наук, професор (Польща, Ополе)

Бобрицька В.І., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Гавриленко Т.Л., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Чернігів)

Жалдак М.І., доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, (Україна, Київ)

Луценко І.О., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Макаренко Л.Л., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Мудрецька І., доктор педагогічних наук, професор (Польща, Ополе)

Рідей Н.М., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Савенкова Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Слабко В.М., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Сущенко Л.П., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Хижна О.П., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Яшанов С.М., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасної освіти і науки в умовах полікультурного глобалізаційного суспільства. Основні рубрики охоплюють всі освітні галузі (науки про освіту; філософія освіти; освітні вимірювання; дошкільна, початкова, середня, професійна, вища освіта, менеджмент освітньої діяльності тощо). Розрахований на фахівців гуманітарних наук.

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС : ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ / Голов. ред. О. П. Кивлюк. – Київ : «Видавництво «Гілея», 2019. – Випуск 14 (6) : філософські науки. – 115 с.

© Редакційна колегія, 2019

© Автори статей, 2019

© Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2019

© ПП «Видавництво «Гілея», 2019

**NATIONAL PEDAGOGICAL
DRAGOMANOV UNIVERSITY**

**EDUCATIONAL
DISCOURSE:
COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS**

HUMANITIES SCIENCES

VOLUME 14 (6): PHILOSOPHICAL SCIENCES

KYIV
2019

ISSN print 2522-9699; ISSN online 2616-5007

Scientific professional publication on pedagogy and philosophy
(order of the Ministry of Education and Science No. 326 dated April 4, 2018)

EDUCATIONAL DISCOURSE: collection of scientific papers

Certificate of printed mass media's state registration:
Series KB № 22989-12889 IIP from December 11th, 2017

Printed by decision

Academic Council of National Pedagogical Dragomanov University
(protocol № 15 from June 26, 2019)

Honored Chief Editor: Andrushchenko V. P., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. of NAPS Ukraine (Ukraine, Kyiv)

Chief Editor: Kyvliuk O. P., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

Responsible Editor: Mordous I. O., PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Editorial board:

Philosophical sciences

Abasov A.S., Doctor of Philosophical, Professor (Azerbaijan, Baku)

Bondarenko V. D., Doctor of Philosophical, Professor (Ukraine, Kyiv)

Vashkevych V. M., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

Vernydub R. M., Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Voronkova V. G., Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Dobrorobum O.V., Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Donii N.Ie., Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Chernihiv)

Saveliev V. L., Doctor of Historical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Svyrydenko D. B., Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Terepyshchy S. O., Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Tszou Chenchzhan, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (China, Huandun)

Shyndaulova R.B., Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Kazakhstan, Almaty)

Yatsenko O.D., PhD in Philosophy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Putrov S.Iu., Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Pedagogical sciences

Andrushkevych F., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Poland, Opole)

Bobrytska V.I., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Havrylenko T.L., PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Chernihiv)

Zhaldak M. I., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Acad. of NAPS Ukraine (Ukraine, Kyiv)

Lutsenko I.O., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Makarenko L. L., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Mudretska I., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Poland, Opole)

Ridei N.M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Savenkova L.V., PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Slabko V.M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Sushchenko L.P., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Khyzhna O.P., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Yashanov S. M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

The collections' concept is based on a multifaceted scientific coverage of the problems of modern education and science in terms of multicultural globalisational society. The main headings cover all educational areas (sciences about education; Philosophy of education; Educational measurements; Pre-school, primary, secondary, vocational, higher education, management of educational activities, etc.). It is designed for specialists in the humanities.

EDUCATIONAL DISCOURSE : COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS / Chief Editor O. P. Kyvliuk. – Kyiv : «Publishing house «Hileya», 2019. – Volume 14 (6) : philosophical sciences. – 115 p.

©Editorial board, 2019

©Authors of articles, 2019

©National Pedagogical Dragomanov University, 2019

©PE Publish House Hileya, 2019

ЗМІСТ**ВИКЛИКИ ПОСТКОЛОНІАЛІЗМУ: ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЯ,
ОСВІТА**

<i>Amita Valmiki</i>	Is decolonization or revitalization of education necessary in post-colonial India? A philosophical introspection	7
<i>Rina Avinash Pitale Puradkar</i>	Sri Aurobindo's education policy in pre- and post-colonial India	20
<i>Olena Yatsenko</i>	The transgression of contemporary strategies of colonialism	32

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ

<i>D. Svyrydenko, C. Zou, W. Gao</i>	Higher education as a tool of peacebuilding and decolonization: Ukrainian case and global perspective	45
<i>Є. І. Мулярчук</i>	Етос покликання в освіті: учительство і учнівство	55

**СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ІННОВАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ**

<i>О.В. Терещенко</i>	Проблеми соціокультурної трансформації світогляду мігрантів на прикладі українсько-грецьких зв'язків	72
------------------------------	--	-----------

РЕЛІГІЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

<i>В. В. Співак</i>	Політично-філософська складова повчань Антонія Радивилівського	84
<i>І. В. Горохолінська</i>	Церква у віртуальному просторі: місія та форми проповіді в умовах постмодерну (на прикладі УПЦ КП)	96

CONTENT

**CHALLENGES OF POSTCOLONIALISM:
PHILOSOPHY, RELIGION, EDUCATION**

<i>Amita Valmiki</i>	Is decolonization or revitalization of education necessary in post-colonial India? A philosophical introspection	7
<i>Rina Avinash Pitale Puradkar</i>	Sri Aurobindo's education policy in pre- and post-colonial India	20
<i>Olena Yatsenko</i>	The transgression of contemporary strategies of colonialism	32

INNOVATIONS IN EDUCATION

<i>D. Svyrydenko, C. Zou, W. Gao</i>	Higher education as a tool of peacebuilding and decolonization: Ukrainian case and global perspective	45
<i>Ye. I. Muliarchuk</i>	Ethos of calling in education: teaching and learning	55

**SOCIO-CULTURAL DIMENSION OF INNOVATION
PROCESSRS**

<i>O.V. Tereshchenko</i>	Sociocultural transformation problems of the migrants worldview in the case of Ukrainian Greek relations	72
---------------------------------	--	-----------

RELIGIOUS INNOVATIVE STUDIES

<i>V. V. Spivak</i>	The political and philosophical component of the sermons of Anthony Radivilovsky	84
<i>I. V. Horokholinska</i>	Church in the virtual space: Mission and formes of sermon in the conditions of postmodern (on the example of the Orthodox Church of Ukraine)	96

ВИКЛИКИ ПОСТКОЛОНІАЛІЗМУ: ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЯ, ОСВІТА

DOI 10.33930/ed.2019.5007.14(6)-1

УДК 37(540)-029:1

IS DECOLONIZATION OR REVITALIZATION OF EDUCATION NECESSARY IN POST-COLONIAL INDIA? A PHILOSOPHICAL INTROSPECTION

ЧИ НЕОБХІДНІ ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ АБО ВІДНОВЛЕННЯ ОСВІТИ
В ПОСТКОЛОНІАЛЬНІЙ ІНДІЇ? ФІЛОСОФСЬКА ІНТРОСПЕКЦІЯ

Amita Valmiki

Urgency of the research.

There is a strong debate going on among the academicians regarding lifting up the veil of Western or Colonial way of looking at every stream of Indian Education; be it arts, science or commerce and also other newly found and ever-growing faculties. Indians have always viewed Indian Education System with the lenses of British glasses and it is the need of the time to view it neutrally as that would suit Indian life style. The metamorphosis is urgently required and that has to come from the academicians. This issue is not just pertaining to India but all former colonies of different countries. Imperialism has left its marks so deep and completely engraved in Indian life-style that every realm of Indian life is first weighed in the weighing scale of Western World. So the urgency of the research is to decolonize or revitalize the education system and view it either with complete neutrality or as it is.

Актуальність дослідження.

Між науковцями існує гостра суперечка щодо підняття завіси західного або колоніального шляху вивчення кожного напрямку індійської освіти; будь то мистецтво, наука чи торгівля, а також інші нововведені та постійно зростаючі галузі. Індійці завжди розглядали систему індійської освіти через призму британських поглядів, і тому це актуальна потреба, щоб розглянути її нейтрально, саме відповідно до індійського стилю життя. Терміново потрібні метаморфози, і вони мають іти від науковців. Це питання стосується не тільки Індії, але й усіх колишніх колоній різних країн. Імперіалізм залишив свої відбитки настільки глибокими і повністю викарбуваними на індійському стилі життя, що кожна сфера індійського побуту насамперед оцінюється за мірками західного світу. Таким чином, актуальність дослідження полягає в тому, щоб деколонізувати або відновити систему освіти, а також розглядати її цілком неупереджено чи такою, як вона є.

Target setting. *The whole of Indian Education System need to be reconsidered and re-evaluated. India is a land of diversity where different religions, languages, dialects, races and cultures live under one of the largest democracy in the world. The umbrella is vast enough to accommodate the variety and the division of Indian states after independence from British was based on languages. These languages play a pivotal role in Indian life as it demonstrates Indian culture. The topography and the geography is so variegated that it needs a very subtle way of handling this diversity. How is this to be done? So the target setting is to install a new way of looking and analyzing the Indian Education System from its diversified states having different language and culture; and introduce new policies to enrich the education system.*

Actual scientific researches and issues analysis. *A thorough analysis of education system in pre-British India, during British Rule and Post-British Rule is a pre-requisite condition for decolonizing Indian Education System. Also to keep in mind that - is decolonizing in this globalized world possible? Somewhere one has to begin and it has to start with academicians and educationists; those who were there and are working at present on the issue.*

The research objective. *The research objective is very obvious, to find solution to the above mentioned queries. To view Indian Education System in its entirety as it is and having*

Постановка проблеми. *Вся індійська система освіти потребує перегляду та переоцінки. Індія є країною контрастів, де різні релігії, мови, діалекти, раси та культури живуть під однією з найбільших демократій у світі. Парасолька достатньо велика, щоб вмістити це різноманіття, і поділ індійських штатів після отримання незалежності від британців базувався на мовному принципі. Мови відіграють ключову роль у житті Індії, оскільки таким чином проявляється індійська культура. Топографія та географія настільки різноманітні, що потребують дуже точного методу поводження з цим різнобарв'ям. Як це зробити? Отже, цільовим завданням є встановлення нового шляху перегляду та аналізу індійської системи освіти у її диверсифікованих штатах, які мають різну мову та культуру; впровадження нової політики для збагачення системи освіти.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Ретельний аналіз системи освіти в доанглійській Індії, під час британського панування і постбританської епохи є важливою передумовою для деколонізації індійської системи освіти. Також важливо врахувати, чи можлива взагалі деколонізація в цьому глобалізованому світі? Десь комусь треба починати, та це має починатися з науковців і діячів освіти; тих, хто там був і наразі працюють над цим питанням.*

Мета дослідження є напрочуд очевидною, а саме знайти вирішення вищезазначених потреб. Для того, щоб переглянути систему індійської освіти у всій її цілісності, оскільки маються

knowledge of the International Academics that are looking forward to bright future; frame education policies that are fitting to Indian life style with going back to the roots of Indian Education System and see if it fits to the current generation – their necessities, requirements and prosperity; to rejuvenate the Indian Education System in synthesis to International Education System. This will be more apt research objective. Also one has to find out what role does language, in case of India “English” medium, play to enrich or deteriorate the situation.

The statement of basic materials. *The material is to go back to the work of the master-academics of British Rule and Post British Rule times. Some asked for radical change in the education system, like Rabindranath Tagore; but people like M. K. Gandhi were moderate and thought of self-sufficient education system. Many other academicians till date are figuring out new educational policies either to ‘decolonize’ or ‘revitalize’ Indian Education System; this being the Indian ‘post-modern deconstruction’ of rigid and orthodox being replaced by progressive and invigorating policies; not giving up the old but ‘revitalizing’ the old in new scenario.*

Conclusions. *The study of master academicians’ view from India, during British rule and post-British India; their working on education system of India and trying to find befitting solution to the crisis of Indian Education*

обізнані міжнародні науковці, які з нетерпінням чекають світлого майбутнього; сформуванню освітню політику, що відповідає індійському стилю життя, повертаючись до коренів індійської системи освіти, і зрозуміти, чи підходить вона нинішньому поколінню - їхнім потребам, вимогам і добробуту; відновити індійську систему освіти у комплексі з міжнародною системою освіти. Це буде більш доречною метою дослідження. Також необхідно з'ясувати, яку роль відіграє мова, у випадку з “англійським” середовищем в Індії, для покращення чи погіршення ситуації.

Виклад основного матеріалу. *Теза полягає в тому, щоб повернутися до праці вищих діячів науки часів британського панування і постбританської епохи. Хтось, як Рабіндрнат Тагор, бажали радикальних змін в системі освіти; але деякі, подібні до Махатма Ганді, були більш врівноваженими і мріяли про самостійну систему освіти. Багато інших науковців до цих пір опановують нові освітні політики чи то для “деколонізації”, чи для “відновлення” системи освіти в Індії; це індійська “постмодерна деконструкція”, коли жорстка і ортодоксальна політика замінюється прогресивною та більш динамічною; не здаючись на поталу старому, але “відновлюючи” старе за новим сценарієм.*

Висновки. *Вивчення поглядів вищих діячів науки Індії протягом британського панування та в епоху постбританської Індії; їхньої роботи над освітньою системою Індії та спроб знайти належне вирішення кризи індійської системи*

System can give us some framework to do 'what' in present times and in future of India.

Keywords: decolonization, revitalization, colonial rule, colonial education system, indigenous cultures, swaraj (self-rule), nationalism, native language(s).

освіти може дати нам певну базу, щоб зробити "щось" сьогодні та в майбутньому Індії.

Ключові слова: деколонізація, відновлення, колоніальне панування, колоніальна система освіти, корінні культури, сварадж (самоврядування), націоналізм, рідна/і мова/и.

Urgency of the research. “The European elite undertook to manufacture a native elite. They picked out promising adolescents; they branded them, as with a red-hot iron, with the principles of western culture; they stuffed their mouths with high-sounding phrases, grand glutinous words that stuck to the teeth. After a short stay in the mother country they were sent home, whitewashed. These walking lies had nothing left to say to their brothers; they only echoed” Jean-Paul Sartre [1].

The above quote from the great existentialist Jean-Paul Sartre (1905-1980) reflects the mood of the present educational system of post-colonial India. Indeed one need to think of decolonizing the educational system otherwise it will jeopardize the purpose of academics in India; where knowledge is possible but wisdom of implementing this knowledge will be in lurch. Why this situation aroused in the first place? As Sartre says it is to produce the “native elite”; and this gives the imperialist countries a tremendous boost of power-consciousness.

On the other hand, to look at Indian culture and civilization, science and philosophy, art and aesthetics, ethics and spirituality, politics, economics and other social sciences from Western perspective has distorted the holistic understanding of Indian civilization. The Indian wisdom has been distorted, termed as worthless and primitive and a paradigm of Western evaluation can do justice to the complete education system is the overall take of not only the imperial countries but their colonies also. The urgency demands to decolonize the Indian minds and restore to its authentic understanding. Viewing everything from Western “categories” has destroyed the youth of India. The glorious culture and civilization seems to be of bygone era that has no relevance in contemporary times is the basic understanding of the modern youth in India. India gained its independence in 1947, till date after almost seventy years Indian minds are still colonized and in true sense self-rule

(*swaraj*) is not achieved. Therefore, there is a need to revitalize Indian Education System and decolonize the Indian minds.

Target setting. The need is seriously felt to set the target of setting the authentic set of paradigm to re-evaluate Indian Education System. It is always important to note that the colonial rule of the British left the indented mark on Indian mind where the new rational outlook of the Western civilization indeed provided them with new jobs and sophisticated mannerism of the “white” which was obviously very catchy; at the same time their Indian life-style did not permit them to completely get compromised with the ‘new teachings’. So the indigenous populace was now in dilemma; and this amalgamation brought about complete ambiguity in their minds. From British rule till date unfortunately this dilemma persists and the ambiguity deepens. This creates a peculiar situation for Indians (so also anywhere the colonies were established). Well described in the following quote, “The history of Western civilization articulated in what I have called the “modern/colonial capitalist/patriarchal Western-centric/Christian-centric world-system” has privileged the culture, knowledge, and epistemology produced by the West inferiorizing the rest. No culture in the world remained untouched by the European modernity. There is no absolute outside to this system. The monologism and monotopic global design of the West relates to other cultures and peoples from a position of superiority and is deaf toward the cosmologies and epistemologies of the non-Western world” (Grosfoguel 2011, p. 24) [2].

Therefore, to decolonize the Indian minds will help the indigenous cultures to value themselves; here “language” plays a pivotal role. But one thing is to be kept in mind – this is not restricted to the country like India, but is a global phenomenon faced by the countries; those were colonies or still a strong hold of their imperialist counterpart even after their departure. Educational sphere needs it the most as it will pull out the masses from inferiority complex suffered by their ancestors up to their own present times. The feeling of being a ‘loser’ by these natives giving rise to the psychological issues of guilty consciousness, inferiority complex and enslavement is too vast to eradicate. And wanting to remain at the level of ‘enslavement’ will deteriorate human existence. For this, the epistemic upliftment of the minds of Indians and the existential issues of being in the state of ambiguity; which is the ontological issue – has to be erased by revitalizing, restoring and reanalyzing from the grass-root level. The question that follows is – are

we to discard completely the Western structures? First of all it is NOT possible and it also shouldn't be like that. 'Knowledge' is never a waste of time and energy. (The following part of the article will try to prove this.) Human beings move forward and in this globalized world it is therefore very important to know what happened, is happening and future 'happenings' that will bear the positive fruits. It is just to set the goal to have the 'best'. So knowledge of indigenous socio-cultural elements along with later Western impact and moving towards the 'best' has to be the target. One can never ignore the fact that education is always in a state of flux and best should be chosen. Therefore decolonization is very crucial. As Michel DeGraff says, "(In Haiti), like in most nations still struggling against neo-colonial powers from both within and without, social justice and equal opportunity for all will remain figments of our imagination as long as we have not decolonized our research and teaching practices, our views of ourselves and our languages, cultures, etc., and our relationships with foreign powers" [3]. If this is true of Haiti, it is true for all the former colonies, including India. So the whole of Indian Education System need to be reconsidered and re-evaluated. India is a land of diversity where different religions, languages, dialects, races and cultures live under one of the largest democracy in the world. The umbrella is vast enough to accommodate the variety and the division of Indian states after independence from British was based on languages. These languages play a pivotal role in Indian life as it demonstrates Indian culture. The geography is so very variegated that it needs a very subtle way of handling this diversity. So the target setting is to install a new way of looking and analyzing the Indian Education System from its diversified states having different language and culture. And introduce new policies to enrich the education system.

Actual scientific researches and issues analysis. As we have seen earlier in this paper - is decolonizing in this globalized world possible? Somewhere one has to begin and it has to start with academicians and educationists; those who were there and are working at present on the issue.

In British Rule, India had a reshuffling of its education system; this was in the late eighteenth century. English education and knowledge of Western science helped produce the requirement of clerks and '*babus*' in the newly developing administrative system. Industrial revolution that affected the Western world percolated its wings in Indian Education System. So the need to create a cluster of 'so-called' modern educated

class was the need of the British Empire to run their newly developed administrative system, their industries and factories – in India and in England and to have third level job seekers demanding less salary but putting in their best to enrich ‘their’ (British) companies. The authentic Indian wisdom had a tremendous set back. The British really did not invest much of its finances to enrich the education system; as their needs were fulfilled with meager expenditure.

Subjects like Philosophy, Literature, History, Sociology and many more especially of Humanities’ discipline have to be protected from colonial kaleidoscope. The imperialist interpreted all major Arts faculty subjects in such a way that let them maintain their dominance on the respective colonies. But according to eminent poet and Professor Dr. Makarand Paranjape (1960) (Jawaharlal Nehru University, New Delhi) we must stop accusing the West for all that has happened and was made to happen and start researching and working on the line of revitalizing Indian Education System. According to him, the concept of ‘*swaraj*’ (Self-Rule) is more appropriate than the word ‘decolonization’ as it has a negative connotation. He suggests that *swaraj* is associated to the concept of ‘Indian nationalism’ and Indian nationalism is completely differing in its meaning and context than other forms of nationalism. Because for Indian Nationalism , ‘In my *Swaraj* lies your *Swaraj*’. Dr. Paranjape also asks us to take precaution of not ‘misunderstanding’ or ‘misinterpreting’ the concept of ‘decolonization’. What caution? According to him, if Indian interpretation of decolonization turns out to be ‘chauvinistic’, then it is a big set-back to the whole process of improving our education system because Indian Education System is not working in aloofness from other spheres of Indian life or from other parts of the world. It is in connection to other spheres as well; and they too need decolonization. Other important thing that he mentions is India is a land of unity in diversity in relation to its spiritualism and culture, but there have never been political unity in India as other minorities based on caste, religion and races have always been marginalized and have never been incorporated in the main stream Indian life. Therefore, along with Western rationalism in synthesis to Indigenous perspective we need to have research and analysis to revitalize Indian Education System. In his book, Dr. Paranjape writes, “It embarrasses us to say that we have not read Marx, Gramsci, Derrida, Foucault, Levinas....., whereas it is almost a matter of pride to confess that we have not even heard of or read Buddhadev Bose, Shantinath Desai, G. H. Devy, Dharampal.....to

name a few. To admit that we have not read major Euro-American critics is to concede to one's incompetence; to say that we have not read our Indian peers is merely to indicate our low opinion of them. In fact, it is only slightly fashionable to divulge in India that we have not read or are not interested in Rabindranath Tagore, M. K. Gandhi. Sri Aurobindo, B. R. Ambedkar and so on. On the other hand, to declare that one has not read the Bhagavad Gita, the Upanishads, the Dhammapada or Kabir, Nanak, Tulsi and so on is often considered a positive advantage" [5].

But one thing is clear there needs to decolonize Indian minds and that can take place with revitalizing Indian Education System.

The research objective. The research objective remains very clear – that is decolonize the Indian minds. Somewhere it is becoming very difficult task that at this level in contemporary times as English medium education institutes are flourishing day and night. In 1835, Thomas Macaulay (1800-1859), a British historian and politician who impacted Indian education to such an extent that it's echo has retained and deepened to the grass-root of Indian education system. He introduced English medium school with English speaking teachers all over India; wiping out regional languages and popular Hindustani from all schools. Though it meant in a way good as caste system was so very dominating and speaking Sanskrit and Hindustani was only to a privileged community. But Macaulay brought about another divide by creating the 'haves' and 'have-nots'; those who speak English were labeled superior to those who did not. He also thought to influence the world that being "English" is superior to any other community; and this can be done by introducing English in the British colony and erasing the native languages. Even today the disparity continues; those speaking English are considered superior and those who do not are illiterate barbaric. Macaulay noted, "It is, I believe, no exaggeration to say that all the historical information which has been collected from all the books written in Sanskrit language is less valuable than what may be found in the most paltry abridgements used at preparatory schools in England" [7]. This gives us a brief idea as to what he thought of the great Sanskrit language and how petty was Indian education system. This made the whole issue of colonization a sensitive one where the motive was to belittle the importance of the native lands and pose superiority of the imperialist regime. The enslavement is so deep rooted that this pattern of English medium in educational institutions seems to be a magnanimous task to erase. So the same point has to be reiterated that

to establish *swaraj* (Self-Rule) in the true sense of the term (instead of the term 'decolonization') and revitalize Indian Education System.

The statement of basic materials. According to Rabindranath Tagore (1861-1941) English education could not serve the purpose of educating the masses in true sense of the term. Krishna Kumar elaborates the idea of Tagore in his book *Politics of Education in Colonial India*, "English education had denied the Indian child the opportunity to learn through the 'natural' medium of his own mother tongue. Knowledge acquired through a foreign language, Tagore argued, could never become an organic part of the learner's personality. Indian students, he said, 'never see in the right perspective the environment and the process of growth of those thoughts which they are compelled to learn'. (Tagore, 1961a: 2018). This was one of the reasons, Tagore thought, European ideas failed to trigger the spirit of inquiry in the Indian mind" [7]. Therefore, Tagore established Vishva Bharati at Santiniketan in West Bengal, India. This gave the students to learn in Bangla language, the regional language of the Bengalis, which opened up the avenue of creative thought process in every student. It is old style of educating students in natural environment surrounded by nature's elements. This is similar to ancient Vedic education that was imparted by teacher to students under a tree; the language was Sanskrit.

But M. K. Gandhi's (1869-1948) ideas were not so radical. He believed in self-supportive education system. According to him if education remains the realm of the elite class, then it would not serve its purpose. So let the lower caste and lower strata of society get education; and this can happen only when the vocational training is given to students, the handicraft is encouraged and schools remain self-sufficient, not depending on the state (on British government in those days) to sponsor them.

Gandhi insisted that education must be imparted in mother-tongue to the students of that region. He emphasized on character building rather than technical and scientific know-how in education. Gandhi said, "We hold that real education does not consist merely in acquainting oneself with ancient or modern books. It consists in the habits which one knowingly imbibes from the atmosphere, one's surroundings and the company one keeps and above all in work. It is all very well to acquire a stock of knowledge from good books or from other sources. But the more important thing is to learn humanity. The primary function of teachers is, therefore, not to teach the alphabet, but to inculcate humanity" [From

Gujarati] [Indian Opinion. 18-5-1907] [8]. So, Gandhi was quite avert to English medium education.

Jyotiba Phule (1827-1890) and his wife Savitribai Phule (1831-1897) were the first Indian couple to open school for girls. They were more into revitalizing Indian Education System. They were social reformers to eradicate caste system and untouchability. So Jyotiba Phule found the *Society for Seekers of Truth (Satyashodhak Samaj)*. According to him, education is must to females and lower caste people. For him, the upper caste *Brahmins* were privileged to have education; the lower castes and the Dalits (called untouchables in former times) were never given the opportunity. No doubt English education brought about the concept of equality but unfortunately it produced other 'English qualified elite group'; which again did not incorporate the lower strata of Indian society. So Phule revitalized Indian education system by pioneering the girls' and all castes school that provided education to all irrespective of religion, caste, race or gender. So also in the writings of Dr. Babasaheb Ambedkar (1891-1956) one finds the same ideas reflected. 'On 9th October 1920 Dr. Ambedkar stated in his Marathi (regional language of Maharashtra, India) Weekly, *Mooknayak (Mute Hero)* as follows: "When the six and a half crores of the Excluded classes society were to fill the knowledge-tank and when the tree of national unity were to grow healthy only then would the Indian nations fate come to rise.....Just as there is the norm treating men with one another in this nature even so is there a need of the education to improve that norm, to grow one's knowledge and to earn one's reputation" [10].

So there were masters who had their individual take on Indian education system. They were either radical with regard to decolonizing Indian education system; or were moderate with regard to the issue. But in both cases revitalization of Indian Education System was their contention. So we need to take the best of the past and should be vibrant enough to accept the best of contemporary times. This being the Indian 'post-modern deconstruction' of rigid and orthodox being replaced by progressive and invigorating policies; not giving up the old but 'revitalizing' the old in new scenario.

Conclusions. In conclusion, various academicians worked hard on setting the Indian Education System; though a bit variegated in their opinion; in certain aspects they were all same and that is: we do need to revitalize Indian Education System. Though the Western impact was undeniable; and knowledge seems to have no boundaries, still

decolonizing was a requirement in a different sense. According to Sri Aurobindo (1872-1950), the great Indian spiritual Guru, philosopher, poet and nationalist, knowledge has no compartmentalization. One needs to incorporate knowledge of ancient Indian civilization and Indian culture in synthesis to modern epistemology and ontology; knowledge that is contemporary and ever growing; all brought together under the vistas of 'academics'. This will make a complete package, not of the corporate world but of the realm of wisdom. According to Sri Aurobindo, "(Education brings out) to full advantage, makes ready for the full purpose and scope of human life all that is in the individual man, and which at the same time helps him to enter his right relations with the life, mind and soul of the people to which he himself is a unit and his people or nation a living, a separate and yet inseparable member" (Sri Aurobindo, Vol. 17, p. 198) [11].

Coming to Western interpretation of Indian art, religion and philosophy has often too nasty; as already what Macaulay said about Indian education, scripture and Sanskrit language writings. So also one finds in the writing of Hegel's interpretation of Indian aesthetics and philosophy as being too crude, superstitious, unnatural and certain aversion to ancient Indian wisdom. But in the book *Hegel's India*, the authors mention that though Hegel criticizes Indian aesthetics and religious philosophy, he did it with the rationalistic scale of Western epistemology. The quote goes, "With specific reference to Hegel's "rather disrespectful language", Herring's (who criticized Hegel for his disrespectful remarks about Indian philosophy) remarks are quite true. But to suggest, therefore, that his (Hegel's) reflections are "not very enlightening" is a touch hasty. For Hegel's comments on India are extremely enlightening at least in respect to the nature, requirement, and self-understood standing of his own system" [12].

Today, therefore we require reanalyzing and reevaluating the whole of Indian Education System in its entirety; the 'holistic' view. If it is called 'decolonization', *swaraj* (Self Rule), nationalism or revitalizing Indian Education System, one has to take into consideration the ancient i.e. the Vedic era, the great universities at Nalanda and Taxila, the medieval era that saw revolutionary and rebelling movements and pre-British, during British and post-British era till date the master-minds to tried to build a system of education that is best for India. This paper was an attempt to think on the line of 'revitalizing Indian Education System' as India was, is and living in unity in diversity.

India is no doubt producing thousands of graduates every year, the industrial life-style in post-colonial India has imparted certain skilled based graduates; and the impact of colonial education had a lot to do with this. But contemporary educationists doubt – are we imparting ‘education proper’ in the true sense of the term? Value based education has always been given priority in ancient Indian education system, but can we avoid the fast speeding globalized and corporate/industrialized skill based education system? Indeed we have to keep pace with the contemporary world; but we have to revive the old traditional education institutions that imparted knowledge of values, morality and ethical life style which will bring about peace and harmony in the society; where ‘small is beautiful’ can make an individual satisfied with one’s life; and that is the need of the hour. As Swami Vivekananda (1863-1902) says, “Education is not the amount of information that is put into your brain and run riots there, undigested all your life. We must have life building, man making, character making assimilation of ideas” [13].

Dharampal (1922-2006), an Indian thinker, historian and political philosopher, who was highly inspired by M. K. Gandhi; his quote can sum up this paper, “What India had in the sphere of education two centuries ago and the factors which led to its decay and replacement are indeed a part of history. Even if the form could be brought back to life, in the context of today, or of the immediate future, many aspects of it may no longer be apposite. Yet what exists today has little relevance either. An understanding of that which existed and of the process which created the irrelevance India has today, in time, could however help devise what best suits India’s requirements and the ethos of its people” [14].

References:

1. Mewshaw, M., 2010. ‘Between Terror and Tourism: An Overland Journey Across North Africa’, *Counterpoint*, Berkeley, P. 132.
2. Pirbhai-Illich, F., Shauneen, P., Fran, M., ed., 2017. ‘Culturally responsive Pedagogy: Working Towards Decolonization, Indigeneity and Interculturalism’, *Palgarve Macmillan, Springer Nature*, Switzerland, P. 3-4.
3. Macedo, D., ed., 2019. ‘Decolonizing Foreign Language Education: The Misteaching of English and Other Colonial Languages’, Routledge, P. XXV.
4. Paranjape, M., 2014. ‘Discussion on Decolonizing the Indian Mind’, *India Foundation*, New Delhi.

5. Paranjape, MR., 2017. 'Debating the 'Post' Condition in India : Critical Vernaculars, Unauthorized Modernities, Post-colonial Contentions, Taylor and Francis.
6. Duiker, WJ., 2015. 'Contemporary World History (Sixth Edition)', *Cengage Learning*, P. 32.
7. Kumar, K., 2014. 'Politics of Education in Colonial India', Routledge.
8. Mishre, AD., 2015. 'Mahatma Gandhi on Education', *Vikas Publishing House Pvt. Ltd.*, New Delhi, P. 4.
9. Keer, D., 2002. 'Mahatma Jotirao Phooley : Father of Indian Social Revolution', *Popular Prakashan Pvt. Ltd.*, Mumbai.
10. Naik, CD., 2003. 'Thoughts and Philosophy of Dr. B. R. Ambedkar', *Sarup and Sons*, New Delhi, P. 54.
11. Bora, GS., Desh R., 2011. 'Understanding Indian-Value System through Sri Aurobindo's Education System (An Online Anthology of Sri Aurobindo's Ideas)', *Centre for Positive Philosophy and Interdisciplinary Studies (CPPIS)*, Pehowa (Kurukshetra).
12. Rathore, AS., Mohapatra, R., 2017. 'Hegel's India : a reinterpretation, with texts', *Oxford University Press*, P. 79.
13. Swami, V., 1947. 'Complete Works of Swami Vivekanada', *Vo. IV. Advaita Ashram*, P. 302.
14. Dharampal, G., 2017. 'Essential Writings of Dharampal', *Publications Division Ministry of Information and Broadcasting, Introduction – part IV*.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.14(6)-2

УДК 37(540)(092)

SRI AUROBINDO'S EDUCATION POLICY IN PRE AND POST COLONIAL INDIA**ПОЛІТИКА ШРІ АУРОБІНДО У ГАЛУЗІ ОСВІТИ У ДО- ТА ПОСТКОЛОНІАЛЬНІЙ ІНДІЇ****Rina Avinash Pitale Puradkar*****Urgency of the research.***

Education must aim at the integral development of personality and that we need to have complete education for the complete human being. An educational system which did not help to inculcate nationalism is useless. A real educational system should be able to inject a sense of pride in the nation's history, culture and its ancestors. The colonialism had an internal psychological construct and paid less attention to the externally superimposed domination of the foreign power. It is essential to review the educational policies under the British rule to understand the present and visualize the future.

Target setting. *Development of education system during the British period was determined by the needs of the colonial powers. If we analyze the development during British period, we will find that the colonial interests have always shaped the then educational policies of India. Sri Aurobindo says, patriotism is the pure love and devotion for the motherland. He dreamed of a nationalism which moved towards universal humanism. He believed that the educational system should be capable of infusing nationalism among the new generation.*

Актуальність дослідження.

Освіта повинна бути спрямована на цілісний розвиток особистості і на те, що нам необхідно отримати повну освіту, якщо хочемо бути повноцінними особистостями. Система освіти, яка не сприяла впровадженню націоналізму, не має ніякої користі. Реальна освітня система повинна вміти наповнити почуттями поваги до власної історії, культури своєї країни та предків. Колоніалізм мав внутрішню психологічну концепцію і приділяв небагато уваги пануванню іноземної влади, що впливала зовні. Дуже важливо проаналізувати політику в галузі освіти, заснованої під час британського панування, щоб зрозуміти сьогодення і уявити майбутнє.

Постановка проблеми.

Розвиток системи освіти протягом періоду британської колонізації визначався потребами колоніальних держав. Якщо проаналізувати розвиток протягом цієї доби, ми побачимо, що колоніальні інтереси завжди формували тодішню політику Індії в галузі освіти. Шрі Ауробіндо каже, що патріотизм - це чиста любов і відданість батьківщині. Він мріяв про націоналізм, який рухався у напрямку загального гуманізму. Він вважав, що освітня система має бути здатна зароджувати почуття націоналізму у нового

Actual scientific researches and issues analysis. *Macaulayan system of education of pre-colonial period grew, and it has become so hardened that in spite of great efforts at the recovery of Indian pedagogy, we find it extremely difficult to develop and establish in India the real soul of the Indian pedagogy and its new progressive forms in post-colonial era. Sri Aurobindo, Mahatma Gandhi, Rabindranath Tagore, K. M. Munshi and other nationalist upheld the concept that the national education should be part of the struggle for freedom.*

The research objective. *The main objective is to find the possible answers to the above mention problem and its impact. The greatness of the Indian system of education and the aim of national education is to imparted educational curricula rooted in national values in all over the country.*

The statement of basic material. *The greatest educationalist, those who played important roles in designing education systems have, in their quest to develop ideal processes and structure of education. The new pedagogy of national education impels a further realization of the potentialities of the child and its soul, a realisation that was explicitly stated in the writings of the nationalist leaders who inspired and led the movement of national education in India. In this paper I have tried to revisit the philosophy of education of Sri Aurobindo who tried to provide solution to the*

покоління.

Аналіз актуальних наукових досліджень і питань. *Система освіти доколоніального періоду, яка була введена Маколеєм, зросла і настільки зміцніла, що для нас виявилось вкрай важко, незважаючи на великі зусилля з відновлення індійської педагогіки, розвивати і впроваджувати в Індії справжню душу індійської педагогіки та її нові прогресивні форми у пост-колоніальну епоху. Шрі Ауробіндо, Махатма Ганді, Рабіндранат Тагор, Канайялал Манеклал Мунші та інші націоналісти підтримали концепцію про те, що національна освіта повинна бути частиною боротьби за свободу.*

Постановка завдання. *Основна мета полягає в тому, щоб знайти можливі рішення вищезазначеної проблеми та її впливу. Велич індійської системи освіти і мета національної освіти полягає в тому, щоб по всій країні національні цінності стали основою впроваджених освітніх програм.*

Виклад основного матеріалу. *Найбільшого діяча освіти маємо серед тих, хто відігравав важливу роль у розробці освітніх систем, саме у їхньому прагненні розвивати ідеальні методики та структуру освіти. Нова педагогіка національної освіти спонукає до подальшого втілення потенційних можливостей дитини та її душі, втілення, що недвозначно було викладено в працях націоналістичних лідерів, які надихали і керували рухом національної освіти в Індії. У цій роботі я спробував переглянути філософію освіти Шрі Ауробіндо, який намагався вирішити*

problem generated by Macaulayan education system in India during pre and post-colonial period.

Conclusion. Contemporary education system serves to popularize the culture of consumerism. This leads the society unavoidably to a situation of cut-throat competition. The reason for the present societal restlessness can be traced to this philosophy of 'the survival of the fittest'. Sri Aurobindo agrees to this observation and states that, "Our goal is not mechanical. It is spiritual and based on the concept of 'dharma' (righteousness).

Keywords. Pre- and post-colonial India, British rule, Macaulayan education system, education crisis, Clerk making machine, Swaraj, Indian pedagogy, Indigenous education (Swadeshi), National education, Integral education, holistic education pattern.

проблему, створену системою освіти Маколя протягом до- і постколоніального періоду в Індії.

Висновок. Сучасна система освіти служить для популяризації культури споживацтва. Це неминуче веде суспільство до стану запеклої конкурентної боротьби. Причину нинішнього суспільного неспокою можна простежити до філософії "виживання найсильніших". Шрі Ауробіндо погоджується з цим спостереженням і стверджує, що "Наша мета не технічного характеру. Вона духовна і ґрунтується на концепції "дхарми" (справедливості).

Ключові слова. До- і постколоніальна Індія, британське панування, система освіти Маколя, криза освіти, машина з виробництва службовців, Сварадж, індійська педагогіка, освіта корінного населення (Свадеші), національна освіта, інтегральна освіта, структура комплексної освіти.

Urgency of the research. Education must aim at the integral development of personality and that we need to have complete education for the complete human being. The concept of the integral development of personality demands for the harmonization of the rational, ethical, aesthetic and spiritual development of an individual. An educational system which did not help to inculcate nationalism is useless. A real educational system should be able to inject a sense of pride in the nation's history, culture and its ancestors. It is from this sense of pride that true nationalism begins to flourish. Even though we had a glorious past, still we could not impart this true sense of history to our new generation. The reason for this is that till date, we could not be able to Indianise the educational system. Nationalism is not just the love for a geographical entity rather it is the love for the millions residing in that nation. It is the love for the traditions of that nation.

Indian elite actually wants an 'English India'. It feels natural to them; the so called Ultra modern feels more at home in English than in their mother tongue because of their education is in English medium. They feel superior to the masses, who don't speak this so called 'world language'. Without being spelt out, the fact is that those fluent in English with the right accent form the topmost class in Indian society. This fact does not prevent many of them from castigating the upper class as those who unfairly 'oppress' others who does not speak English language. However, at present a churning takes place that shakes this privileged position. There is certain revival of an Indian identity, and tradition and language are major aspects of it.

The colonialism had an internal psychological construct and paid less attention to the externally superimposed domination of the foreign power. This domination will collapse once the people aroused from the chains of the slavery of colonials. Indian wisdom is a weapon to fight with colonial power which is deep rooted after the 200 years of rule on India. To understand the educational thoughts on the postcolonial perspective, one has to understand the complex nature of Indian cultural history from the ancient times till the advent of the British rule in India.

India is a country which has a rich history and tradition in education. Due to a continuous series of invasions, the nation lost its political unity and through this it's ancient educational system and cultural tradition. India is a country of saints which perceived knowledge as the almighty and the effort to acquire knowledge as a spiritual. The traditional system of universal education prevalent in the country was destroyed by the invaders and Indian thinkers considered reinstating this system as a mandatory prerequisite to the attainment of political freedom. They proposed a system of education which was both value based and rooted in ancient Indian traditions. They stood for an indigenous system of education which was aimed at imbibing love for the country and ensuring national integration. Due to the collapse of traditional Indian education system the Indian wisdom in the field of intellectual, economical and social fields was partially lost due to the 1000 years of imperialism. The British colonial rule of 200 years led to a weakening of the traditional national unity by introducing colonial education system to serve the colonial masters. The British implemented an educational system which virtually destroyed the cultural unity of India by this they succeeded in destroying the self-confidence.

The education System should be child centre which will put the child in the centre of the classroom but also in the centre of the society itself. This paper tries to focus on the challenges present in front of India in the area of education system in pre and post Colonial period because right from the beginning of their relationship with India, the British, who had come as traders and had become rulers and administrators, had influenced the economic, political and educational systems of the country. It is essential to review the educational policies under the British rule to understand the present and visualize the future. In the light of the very backdrop of the history of the development of free and compulsory education in India need to analyse pre- independence and post-independence policy of the education for the harmonization of education for making a complete human being rather than a clerk earning salary.

Actually the educational system implemented in India was devised by Macaulay and was meant to create a class of people who would serve the colonial masters. The British East India Company functioned as an agency for trade between Britain and India. The company started educational work in India aimed at implementing its imperialistic designs. The legislation passed in the British parliament in 1813, made it easy for the company to directly implement the educational policy of its choice in India. The policy of direct government funding of educational institutions was implemented following the 1813 legislation. It was with this legislation that English education was imposed all over the country with government funding. The aim of this policy was the destruction of local indigenous educational institutions. With the implementation of the mandatory condition that knowledge of English was necessary for getting jobs in the government sector; the need for indigenous educational centers became unnecessary.

The letter written by Macaulay to his father reveals the true purpose of the educational system which he planned to impose on the Indian population. It reveals that the purpose of this education was to destroy Indian values and beliefs and through this the culture of the nation. "Our English schools are increasing by leaps and bounds and now the condition has reached to a position that it has become difficult to accommodate the students. Hindus are much influenced with education. There is no Hindu, who may keep faith in his religion after studying English. I have full confidence that, if our educational policy succeeds, then no idolater will be left in Bengal. All this will be done naturally

without any religious preaching and interference” [1]. Western historian has given the impression that education and educational institutions in this country were first started in this country by the Westerners which were totally wrong impression.

Gandhiji says, “without fear of my figures being challenged successfully, that India is today more illiterate than it was fifty or a hundred years ago, and so is Burma because the British administrators, when they came to India, instead of taking hold of things as they were, began to root them out. They scorched the soil and began to look at the root, and left the root like that and the beautiful tree perished” [2]. Gandhiji had repeatedly asserted in ‘Young India’ that the education system of India had declined because of the British rule.

Actual scientific researches and issues analysis. Macaulayan system of education of pre Colonial period grew, and it has become so hardened that in spite of great efforts at the recovery of Indian pedagogy, we find it extremely difficult to develop and establish in India the real soul of the Indian pedagogy and its new and progressive forms in post colonial era. In fact the problem is very serious, and a good deal of research is required before we can find the right direction and the right remedies to the problem of present system of education.

The eminent nationalist thinker’s including social reformers like Lokmanya Tilak, Gopal Krishna Gokhale, Keshavchandra Sen, Lala Lajpatrai, Mahatma Gandhi, Rabindranath Tagore, K. M. Munshi, Madan Mohan Malviya and other nationalist upheld the concept that the national education should be part of the struggle for freedom along with spiritual luminaries like Dayananda Saraswathi, Swami Vivekananda and Sri Aurobindo. They put the effort to establish a number of institutions, which imparted educational curricula rooted in national values all over the country.

They proposed an alternative national education system as a pre-requisite to political independence. This paper tries to analyze the problem of Macaulayan education system and its impact on pre and post colonial period in India and decolonization of present education system and minds of Indian people with the indigenous education system.

When the nationalists realized that the educational system imposed by the colonialists was meant to strengthen the colonial rule and enslave the people rather than to enlighten them, they rejected the colonial system of education and uphold a nationalist alternative. The idea of national education is connected to the concept of the struggle for

freedom. The British imperialism was not confined to the political sphere. To strengthen their political dominance they implemented a parallel imperialism in the intellectual and cultural domains. The British used Macaulay's system of education to implement this agenda. Because of this, it became the aim of the nationalists to acquire an intellectual and cultural autonomy along with political freedom. They proposed an alternative national education system as a pre-requisite to political independence.

Under the chairmanship of Rash Bihari Bose, a National Council of Education was set up as part of the *Swadeshi* educational movement as a counter to the Westernized educational system introduced by the British government. The aim of this council was to set up educational institutions in the '*swadeshi*' mould. This came into existence in 1906 March 11th. The first educational institution set up by this 'National Council' was the Bengal National College in Calcutta. Sri Aurobindo was the first principal. Aurobindo, who was born in 1872 Aug 15th in Bengal and attained Samadhi in 1950 Dec 5th at Pondicherry, was known as a great thinker and educationalist. During the freedom struggle he was in the ranks of the revolutionaries and after few years this revolutionary evolved into an ardent spiritualist. He strongly believed that the freedom of the country was closely linked with the educational level of the masses.

According to Sri Aurobindo, the concept of national freedom could not be confined to the idea of political freedom because the basis of political freedom was to be freedom of intellectual slavery. This freedom of intellect was the product of an educational system which can inculcate pride and confidence in the national history.

The research objective. The main objective was to find the possible answers to the above mentioned problem and its impact. As a part of this research, I have to reestablish the greatness of the Indian system of education and the aim of national education is to impart educational curricula rooted in national values in all over the country.

The statement of basic material. The aim of education should not be confined to a means of livelihood. Instead it should lead to the total development of one's personality and make one a complete person. The educational system evolved by the nationalist leadership as part of the freedom struggle was the blueprint for the future. Yet the system of education which was implemented in free India was not in line with the aspirations of the nationalist leadership. Education is an agency of social change, which transforms the society into a better place for man

to live. The right kind of education is undoubtedly a stimulus to think, question and inquire into the truth and thereby refine and purify the human consciousness. It is the function of education to impart the right kind of knowledge, skills, attitudes and values among the students. So, that they become harmonious within themselves and resourceful citizens playing their roles effectively in the development of the nation.

The studies carried out on education and education reforms in free India and the reports generated by the commissions set up for the same have pointed out that the aim of education in this country should cultivate nationalism among the students and to develop strong personalities. All the educational commissions set up have called for the development of the physical, intellectual, ethical and spiritual strength of the students. Doctor Radhakrishnan Commission (1948-49), Kothari Commission (1964-66), National Educational Policy (1986), Ramamurthy Committee (1990), National Educational Advisory Report (1992), the instruction of the Planning Commission for value based education (1992), the report of the Parliamentary Committee led by S.B.Chavan (1999) [3] all these documents pointed to the need for a value based system of education. The development of personality is considered as the cornerstone of any educational effort. UNESCO defined education as, “The physical, intellectual, emotional and ethical integration of an individual into a complete man is a broad definition of the fundamental aim of education” [4].

The ultimate aim of traditional education was the production of holistic personalities dedicated to the service of the nation. The emphasis of education was the pursuit of knowledge rather than the pursuit of jobs. Contemporary education serves to popularize the culture of consumerism. This leads the society unavoidably to a situation of cut-throat competition. The reason for the present societal restlessness can be traced to this philosophy of ‘the survival of the fittest’.

Sri Aurobindo agrees to this observation and states that, “Our goal is not mechanical. It is spiritual and based on the concept of ‘dharma’ (righerousness). Our target is not the establishment of new system of government but the reconstruction of the entire nation” [5] Our education system should serve to reconstruct the whole national edifice. One aim is the evolution of a new generation; a generation, which is to be nationalistic, culturally sublime and value based. Sri Aurobindo had a clear and precise view about the kind of educational system required to mould our generation in order to achieve the above aims.

The aim of colonial education was aimed at ensuring the intellectual slavery among the Indian masses. The system was designed to inject all the negative aspects of Western life into the national environment. Our educational system, should have aimed at inculcating the Indian nation with nationalism, love for the motherlands, self-respect and the need for self-sufficiency. Instead, the education system was designed to enslave the people with a sense of subjugation to the white man. Sri Aurobindo comments upon this, "Intellectual development guided by the well calibrated injection of 'English thought'. That is why we refuse to accept those ideas which are appropriate for our requirement. Instead, we choose to use the torn and soiled clothes which even the Englishmen have abandoned" [5].

Sri Aurobindo's concept of education was based on Bharatheeya philosophy and seeks to promote Indian culture, love for the motherland, and the Indian value system. He believed that India had much to learn from the West. He also believed that the spiritual gains of India could be useful to the West as much as the Western scientific knowledge would find use in India. The ultimate aim of education was the emancipation of the soul. The idea that 'humanity would evolve into an ideal society' was his unique contribution. His educational system was meant to create this ideal society. His philosophy is not just a philosophy based on God and his manifestation; it is actually '*Poorna Advaita*' (Integral Dualism). The philosophy that recognizes, matter, soul, the '*Nirguna Brahman*' (Ultimate Reality without any qualified qualities) and the '*Saguna Brahman*' (Ultimate Reality with auspicious qualities) is called Integral theory. His education policy is based on this integral philosophy. The core of His system of education is to evolve the human mind into the Supermind.

He upheld that Integral Education must emphasise the psychic and mental aspects in addition to the physical and mental aspects as denoted by the matter and spirit respectively. The cultivation of the aspects like, beauty, power, knowledge and love is essential what he termed as 'Integral Education'. Beauty is to be realised through physical culture. Power is to be related to control sensations. Knowledge helps in developing a mental make-up of an alert mind. Love is the formation of desirable feelings and emotions, which should be directed towards others and the communion with the Divine. He enunciated three principles of teaching methods. Firstly, nothing can be taught by heart. All knowledge is within one's self and as revealed through the process of

'*Swadharna*' and '*Swabhava*'. Knowledge is the seed of education; know the self. The duty of the teacher is to show the child where true knowledge lies and how the knowledge can come to the surface. The second principle is that the child should be consulted over his growth; nothing should be imposed from within. Education should be provided according to the needs of the individual. Thus flexibility, innovation and initiative are extremely essential for natural growth and education of the child. The third principle is that the child should be led from near too far. Our motto should be from known to the unknown. This is nothing but the holistic development.

For complete education must have five principal aspects relating to the five principal activities of the human being as earlier stated - the Physical, the Vital, the Mental, the Psychic and the Spiritual. Usually, these phases of education succeed each other in a chronological order during the growth of the individual. This however does not mean that one should replace the other but that all must continue in succession, completing each other, till the end of life. He states that, the education process should touch the physical, mental, psychic and spiritual faculties of an individual. This educational vision of Aurobindo is known as '*Integral Education*'. In this, Aurobindo gave maximum importance to physical and spiritual education.

The greatest educationalist, those who played important roles in designing education systems have, in their quest to develop ideal processes and structure of education. The pioneering educational philosophers like Rousseau, Montessori, Pestalozzi, Bertrand Russell, Paulo Freire, and Piaget, it is now being increasingly recognised that education must be based on the psychology of the child-nature. Each human being is a self-developing soul and that the business of both parent and teacher is to enable and to help the child to educate himself, to develop his own intellectual, moral, aesthetic and practical capacities and to grow freely as an organic being, not to be kneaded and pressured into form like an inert plastic material. The new pedagogy of national education impels a further realization of the potentialities of the child and its soul, a realization that was explicitly stated in the writings of the nationalist leaders who inspired and led the movement of national education in India, the dream of Sri Aurobindo Dayananda Saraswati, Swami Vivekananda, Mahatma Gandhi, Rabindranath Tagore and Sri Aurobindo. Their writings gave a clear expression of the deeper self and the real psychic entity within. In this paper I have tried to revisit the

philosophy of education of Sri Aurobindo who tried to provide solution to the problem generated by Macaulayan education system in India during pre and post colonial period. The basic material is to refer to their views from various authors' books and articles.

Conclusion. For him education should to inculcate morals and eternal values in its recipients. A generation which grows up without morals and ethical values is a force for disruption and a potential threat to the society as a whole. Today, one of the main problems confronting the world is a total collapse of moral values. He believed that the reformation of the nation is dependent solely upon youths with character and courage. He desires them to be truthful, pure at heart, and have a strong conviction. This indicates how important the values are for him for societal framework. He recognizes the contribution of music, poetry and fine arts towards the developments of the human minds which helps in purifying the human mind. His vision on education is fundamentally spiritual. Spirituality evolves from the distillation of all morals and values. When he says that the purpose of education is the evolution of a '*sattvika*' entity, it is to be emphasized that this *sattvika* quality is the distilled output of a moral and value based development.

The true purpose of education is to help an individual transcend the '*tamasika*' and '*rajasika*' level to reach the '*sattvika*' level. For this to happen there should be elements of moral and dharmic content in the individual's life. It is due to this requirement that moral values are stressed as inevitable to a student's life. As per Aurobindo's educational vision, a person achieves perfection when he undergoes internal evolution and becomes a spiritual man. He considered this evolution into a 'spiritual man' as the logical conclusion of the moral education process.

The educational system of India was totally westernized. Yet this curriculum did not maintain the high standard of the western educational system. If that had happened we would have been able to stand along with the westerners down the line. So, in today's context, there is an urgent need for nationalism, love of the motherland, cultural awareness, and awareness of values. If we implement a system of education based on the ideas and thoughts of Sri Aurobindo, it forms the basis of the solution for most of the problems facing in the country. The promotion of the love for the nation, moral values, national integration and the imbibing of spiritual and cultural values by the new generation can be achieved by implementing a curriculum of education rooted in the philosophy of Sri Aurobindo.

Aurobindo believed that for the millions of people in the nation to be given an education, it was necessary to do so using their own methods, language and traditions. The education should be based on *Bharateeya* culture and tradition and the medium of education should be the Indian language which will be totally *swadeshi* and help us to bring *swaraj*. “Swami Vivekananda predicted that the time had come in human history for labouring communities to come forward, but he also cautioned that the oppressed might become worse oppressors if they are shorn of proper education and culture” [5]. Swami Vivekananda considered education not only as the medium to impart nationalism, but also as the path to the liberation of the oppressed and working classes.

The current addiction to anything that is Western and the widespread moral degradation are the direct impact of our flawed educational system. Those who acquire higher technical education are not prepared to serve the motherland. They are inclined to sell their skills to foreign countries for a price. In this era of globalisation, a generation which considers nationalism and love for the nation as notions of displeasure for their prospects they sell their talent and skill for money to foreign nation and to stop this brain drain and colonization of mind set. We need to implement a revised education scheme meant to inculcate love for the nation, the concept of national integration, pride in our culture and tradition is necessary and it is possible through implementation of national education rather than imposed colonial education system.

1. References:

1. Sharma, RN, Sharma, RK, 1996. ‘History of Education in India’, New Delhi : *Atlantic publishers*, P. 83.
2. Mahatma, G., 1931. ‘Young India’, P. 19.
3. Ministry of Human Resources Development, 1986. ‘National policy on Education’.
4. UNESCO, 1973. ‘Learning to be’, New Delhi : *Sterling*, P. 156.
5. Parameswaran, P., 1977. ‘Bhaviyude Darshanikan Sri Aravindan’, Kozhikode : *Jayabharath Publications*, P. 94.
6. Swami, S., 2012. ‘Prabudha Bharata’, P. 112.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.14(6)-3

УДК 141.78:325

THE TRANSGRESSION OF CONTEMPORARY STRATEGIES OF COLONIALISM**ТРАНСГРЕСІЯ В СУЧАСНИХ СТРАТЕГІЯХ КОЛОНІАЛІЗМУ****Olena Yatsenko****Urgency of the research.**

The problem of a post-colonial critic in contemporary humanitarian knowledge is important not only in the horizons of historical retrospections as well as in the context of relevant research. This toolkit allows us to explore the intrinsic intentions of a world-view paradigm that defines both the content of philosophy and international politics, and the course of daily practices and evaluations. The author's position is that the strategies of colonialism have not lost their relevance in the modern world. Not only in terms of discursive-narrative content. But the processes of globalization and unification of the modern world allow us to speak about the transformation of colonial technologies, the transgression of these operations, the expansion of the context and the plurality of the specification of their application. In fact, colonial strategies have gained more sophisticated forms of implementation. And the European policy of unity of diversity is a form of "soft management" technique in spreading and strengthening the sphere of influence.

Target setting. Post-colonial critics do not focus exclusively on the study of the consequences of the colonial era. The main focus of research is the modern transformation in the implementation of colonial

Актуальність дослідження.

Проблема постколоніальних критик в сучасному гуманітарному знанні є важливою не тільки в горизонті історичних ретроспекцій а також в контексті актуальних досліджень. Цей інструментарій дозволяє експлікувати внутрішні інтенції світоглядної парадигми, яка визначає і зміст філософії, і міжнародну політику, і перебіг щоденних практик та оцінок. Авторська позиція полягає в тому, що стратегії колоніалізму не втратили своєї актуальності в сучасному світі. Не тільки в плані дискурсивно-нарративного контенту. Але процеси глобалізації та уніфікації сучасного світу дозволяють вести мову про трансформацію технологій колоніалізму, трансгресивності зазначених операцій, розширення контексту та плюралізму специфікації їх застосування. Насправді, колоніальні стратегії набули більш витончених форм реалізації. І європейська політика єдності різноманіття є різновидом техніки "soft management" у поширенні та зміцненні сфери впливу.

Постановка проблеми.

Постколоніальні критики не зосереджуються виключно на вивченні наслідків епохи колоніалізму. Основний фокус досліджень становлять сучасні трансформації в реалізації

strategies, since the struggle for the spheres of influence and content of the ethical and axiological complex, which determines the course of social life in the modern world, is no less relevant than in previous eras.

Actual scientific researches and issues analysis. Post-colonial criticism includes a wide range of problematic issues, therefore, the attention of leading contemporary thinkers is attached to its problems. Louis Blond (2016) gives a rigorous assessment of postcolonial criticism by the example of the work of the famous philosopher E. Levinas. The author is convinced that ill-considered criticism threatens to become a unified doctrine of the spread of historical narratives. The discrepancy between the stated slogans and the real actions of the European Union's political elite condemns Gurminder K. Bhambra (2016). In this discourse, even the underlying categories and concepts are criticized. So, Leah Kalmanson (2015) substantiates the position that the concept of culture itself is a colonial phenomenon, because cultural differences and their research suggest a comparative approach, which in turn implies the existence of an example. Even the concept of tolerance and empathy fall into post-colonial critics. Jens Elze (2018) suggests that the political turning to the benefits of cultural difference is due to the feeling of empathy, one of the main positive motivations of our time. Lyn Carter (2006) explores the links between postcolonialist and scientific education methodology. Monika Bhagat-Kennedy (2018) is convinced that the methodology of postcolonialism has not lost its

колоніальних стратегій, адже боротьба за сфери впливу та зміст етико-аксіологічного комплексу, що детермінує перебіг суспільного життя в сучасному світі не менш актуальна, ніж в попередні епохи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постколоніальна критика включає широкий спектр проблемних питань, тому провідні мислителі сучасності приділяють пильну увагу її проблемам. Луї Блонд (2016) дає строгу оцінку постколоніальної критики на прикладі робіт відомого філософа Е. Левінаса. Автор переконаний, що непродумана критика загрожує стати єдиною доктриною поширення історичних наративів. Невідповідність між заявленими гаслами та реальними діями політичної еліти Європейського Союзу засуджує Гурміндера К. Бхамбра (2016). У межах постколоніального дискурсу критикуються навіть основні категорії та поняття. Так, Леа Калмансон (2015) обґрунтовує позицію, що сама концепція культури є колоніальним явищем, оскільки культурні відмінності та їх дослідження пропонують порівняльний підхід, який, у свою чергу, передбачає існування взірця. Навіть концепція толерантності та емпатії потрапляє до постколоніальних критиків. Єнс Елзе (2018) припускає, що політичне звернення до переваг культурної різниці обумовлено почуттям емпатії, однією з головних позитивних мотивацій нашого часу. Лін Картер (2006) досліджує зв'язки між постколоніальною та науковою методологією освіти. Моніка Бхагат-Кеннеді (2018) переконана, що методологія постколоніалізму не втратила своєї актуальності в

relevance in the present. As the main argument, the author gives examples of the activation of national movements in a number of countries of the world, where liberal and secular ideals are inferior to traditional and cultural. The philosophic discourse of postcolonialism and its intentions is offered by the well-known French thinker J. Derrida. He actualizes the meaning of differences, refuting the classical metaphysics of identity. Another well-known philosopher M. Foucault adds a component of genealogy as a method to the definition of discourse. The phenomenon of colonialism is interpreted in negative evaluative coordinates as archaic and illegitimate in contemporary humanitarian discourse.

The research objectives.

The main objective of the paper is to analyze the current transgressive state of postcolonial practices in view of the concept of European identity and its functions in the implementation of international politics.

The statement of basic material. If we analyze the history of the formation of the European space, then the obvious is the ambiguity and uncertainty of its conceptual foundations. It is difficult to imagine Europe solely as a geographic project. Rather, it is a theoretical-ideological structure, which is the result of the work of prominent thinkers of the past. Or as an operationally effective strategy to implement the policy of colonialism, because the cultural and political component is dominant in defining the European one. Therefore, widespread thoughts on understanding Europe as a form of

сьогоденні. В якості основного аргументу автор наводить приклади активізації національних рухів у ряді країн світу, де ліберальні і світські ідеали поступаються традиційним і культурним. Філософський дискурс постколоніалізму та його наміри пропонує відомий французький мислитель Дж. Дерріда. Він актуалізує значення відмінностей, спростовуючи класичну метафізику ідентичності. Інший відомий філософ М. Фуко додає компонент генеалогії як методу до визначення дискурсу. Явище колоніалізму інтерпретується в негативних оціночних координатах як архаїчне і нелегітимне в сучасному гуманітарному дискурсі.

Постановка завдання.

Основне завдання статті полягає в аналітиці сучасного трансгресивного стану постколоніальних практик з огляду на концепт європейської ідентичності та її функцій в реалізації міжнародної політики.

Виклад основного матеріалу. Якщо проаналізувати історію формування європейського простору, то очевидною є неоднозначність і невизначеність його концептуальних основ. Важко уявити Європу виключно як географічний проект. Швидше, це теоретико-ідеологічна структура, яка є результатом роботи видатних мислителів минулого. Або як операційно ефективна стратегія реалізації політики колоніалізму, оскільки культурно-політична складова домінує у визначенні європейської ідентичності. Тому поширені думки про розуміння Європи як форми ідеології, міфу,

ideology, myth, discourse practice. Confirmation of this thesis may be the existing discrepancy between nominally articulated provisions and actual events and political decisions. The main content of these concepts form the idea of European values, historical and cultural, philosophical and world-view. However, this phenomenon is rather a reification of the abstraction of pure abstraction. In addition, the ideologues of the Old and New Europe contradict each other. If the traditional world-view paradigm of Europe postulates immutable substantive values, then non-classical post-colonial practice forms the discourse of the unity of diversity. We note only that the motivation for such a unification is the civilization-technological processes of globalization, which forms the axiological basis of a new ideology. That is, the rhetoric of the unity of the various is an integral part of the implementation of the policy of Eurocentrism, since engagement in the European space implies acceptance of the logic of relations and interaction, which are verified by European discourse as proper.

Conclusions.

- 1. The urgency of post-colonial practices in a modern globalized world proves the unstable nature of the international political system. The struggle for sphere of influence in modern times is no less painful than in the past. Techniques for implementing political ambitions have changed, they have acquired non-classical forms of transgression.*
- 2. The basis of post-colonial practices is the concept of European identity, which serves as the principle of verification for*

дискурсу. Підтвердженням цієї тези може бути наявність невідповідності між номінально сформульованими положеннями та фактичними подіями та політичними рішеннями. Основний зміст цих понять формують ідеї європейських цінностей, історико-культурні, філософські і світоглядні. Крім того, ідеології Старої та Нової Європи суперечать один одному. Якщо традиційна світоглядна парадигма Європи постулює незмінні матеріальні цінності, то неklasична постколоніальна практика формує дискурс єдності різноманітності. Зазначимо лише, що мотивацією такого об'єднання є цивілізаційно-технологічні процеси глобалізації, які формують аксіологічну основу нової ідеології. Тобто риторика єдності різноманітності є невід'ємною частиною реалізації політики євроцентризму, оскільки залучення до європейського простору передбачає прийняття логіки відносин і взаємодії, що підтверджується європейським дискурсом як відповідні.

Висновки.

- 1. Актуальність постколоніальних практик в сучасному глобалізованому світі доводить нестабільний характер міжнародної політичної системи. Боротьба за сфери впливу у сучасності є не менш палкою, ніж у минулому. Змінилися техніки реалізації політичних амбіцій, вони набули неklasичних форм трансгресії.*
- 2. Основою постколоніальних практик є концепт європейської ідентичності, який слугує принципом верифікації на*

belonging to a particular social community. However, the very content of the European identity is controversial and ambiguous. Therefore, we have grounds to assert the colonial nature of the influence and application of this concept.

3. Post-colonial strategy of the present is based on the metaphysics of difference, and not on the metaphysics of identity. This explains the transformation of colonialist strategies on the principle of transgression, expansion of the sphere of influence and operationality of application.

4. Based on the above logic, traditional categories of culture, history and identity are questioned and discourse, narrative, empathy, and subjectivity are introduced into circulation.

5. Contradictions in the ideologies of Old and New Europe reflect the logic of the transition from traditional forms of colonialist strategies to non-classical transgressive principles of postcolonial discourse.

6. The analysis of the concept of European identity and the strategy for its re-engineering provide the prerequisites for understanding the concept of Europe as a myth, ideologie, necessary for the implementation of technologies for extending the sphere of influence through the practice of "soft management".

Keywords: *identity, culture, history, narrative, reification, transgression, metaphysics of differences, discourse, soft-management.*

приналежність до певної соціальної спільноти. Проте сам контент європейської ідентичності є суперечливим і неоднозначним. Тому маємо підстави стверджувати колоніалістський характер впливу та застосування цього концепту.

3. Постколоніальна стратегія сучасності ґрунтується на метафізиці відмінності, а не на метафізиці тотожності. Цим і пояснюється трансформація колоніалістських стратегій по принципу трансгресивності, розширенню сфери впливу та операціональності застосування.

4. Виходячи з вище зазначеної логіки, піддаються сумніву традиційні категорії культури, історії та ідентичності і впроваджуються в обіг концепти дискурсу, нарративу, емпатії та суб'єктивності.

5. Протиріччя в ідеологемах Старої та Нової Європи відображають логіку переходу від традиційних форм колоніалістських стратегій до некласичних трансгресивних принципів постколоніального дискурсу.

6. Аналіз концепту європейської ідентичності та стратегії її реіфікації дають передумови для розуміння концепту Європи як міфу, ідеологеми, необхідної для реалізації технологій поширення сфери впливу за допомогою практик "soft management".

Ключові слова: *ідентичність, культура, історія, нарратив, реіфікація, трансгресія, метафізика відмінності, дискурс, soft-management.*

Urgency of the research. The problem of a post-colonial critic in contemporary humanitarian knowledge is important not only in the

horizons of historical retrospections as well as in the context of relevant research. This toolkit allows us to explore the intrinsic intentions of a world-view paradigm that defines both the content of philosophy and international politics, and the course of daily practices and evaluations. The author's position is that the strategies of colonialism have not lost their relevance in the modern world. Not only in terms of discursive-narrative content. But the processes of globalization and unification of the modern world allow us to speak about the transformation of colonial technologies, the transgression of these operations, the expansion of the context and the plurality of the specification of their application. In fact, colonial strategies have gained more sophisticated forms of implementation. And the European policy of unity of diversity is a form of "soft management" technique in spreading and strengthening the sphere of influence.

Target setting. The main objective of the paper is to analyze the current transgressive state of postcolonial practices in view of the concept of European identity and its functions in the implementation of international politics.

Actual scientific researches and issues analysis. Postcolonial criticism includes a wide range of problematic issues, therefore, the attention of leading contemporary thinkers is attached to its problems. Louis Blond (2016) gives a rigorous assessment of postcolonial criticism by the example of the work of the famous philosopher E. Levinas. The author is convinced that ill-considered criticism threatens to become a unified doctrine of the spread of historical narratives: "We can see how the juncture between philosophy, Europe and Europe's suppressed other is a traumatic intersection for postcolonial theorists. There is the broad assumption that universal, ahistorical methodologies developed within the framework of European history further Europe's imperial ambitions and remove colonization from sight. In postcolonial society, there is a pressing need to understand the methodological practices of colonial and neo-colonial rule in order to dismantle colonial legacies; that need writes an imperative into much of postcolonial thought to accept Europe as a single project, as Glissant and Drabinski make plain above." [4, p.5] The discrepancy between the stated slogans and the real actions of the European Union's political elite condemns Gurminder K. Bhabra (2016), who considers the inconsistent policy of confronting the migration of the citizens of the former colonies to a cosmopolitan

Europe. Such actions are a continuation of the colonial past and are destructive in nature: “The arguments for ‘more Europe’ are presented in the following terms: to address the rise in youth unemployment and social and economic inequalities across Europe; to constrain the possibilities of a ‘German Europe’; to continue the success of peaceful coexistence across the continent; to civilize globalization processes; to be a pioneering voice for the world. They are explicitly articulated against the arguments of the alliance of far-right groups, who are in favour of dismantling the Union, but also against those who would prefer ‘less Europe’. Interestingly, however, while the collective statement presents a strong case against one of the key elements of the far-right alliance, it has very little to say on the other: reduction in immigration and hostility to multiculturalism” [3, p.191].

In this discourse, even the underlying categories and concepts are criticized. So, Leah Kalmanson (2015) substantiates the position that the concept of culture itself is a colonial phenomenon, because cultural differences and their research suggest a comparative approach, which in turn implies the existence of an example. As an alternative, the author proposes the following strategies for philosophizing: 1) historical context-making, (2) subversive categorization and (3) decentralization. The author explains the following definitions as follows: “By “decentralization” I mean the self-conscious attempt to think beyond relativism as the only alternative to universalism, and hence to imagine cultural differences as decentralized rather than relative, perhaps indicating what Chakrabarty earlier called “radical heterogeneity.” I also mean the decentralization of comparative philosophy as a field of study, in the sense that no culture (Europe) and no model for discourse (such as East–West) is seen as central while other cultures and discourses are seen as marginal. At times comparative philosophy already employs the strategy of decentralization, for example, by avoiding the West as a point of reference in all instances of comparison.” [11, p.210] Even the concept of tolerance and empathy fall into post-colonial critics. Jens Elze (2018) suggests that the political turning to the benefits of cultural difference is due to the feeling of empathy, one of the main positive motivations of our time: “Postcolonial studies’ conceptions of otherness, relationality, and empathy have received new stimuli with the advent of ecological criticism. An awareness of geological transformation and climate change has complicated questions of responsibility as to the effects of allegedly post-industrial accumulation and consumption. These challenges are

amplified with the theoretical proliferation of the term ‘anthropocene’, which posits humanity as a geological force that lastingly affects the shape of the planet” [10, p.160]. However, such a strategy is hypocritical, because the diversity of globalization and commercialization is hidden, and not sympathy for another.

Post-colonial criticism also influences the sphere of education. Lyn Carter (2006) explores the links between postcolonialist and scientific education methodology. The author argues that the theoretical ideas of postcolonialism and the philosophical framework of scientific education are capable of producing the necessary strategies for contemporary civilizational challenges.

Note that the current geopolitical situation produces a fertile field for post-colonial analysts. Monika Bhagat-Kennedy (2018) is convinced that the methodology of postcolonialism has not lost its relevance in the present. As the main argument, the author gives examples of the activation of national movements in a number of countries of the world, where liberal and secular ideals are inferior to traditional and cultural: “As much as we may have imagined ourselves as part of a postnational, transnational or truly “global” era, the recent inward turn towards nations suggests that postcolonial theory’s conceptualization of anticolonial/nationalist/ populist struggles to secure different modes of sovereignty remains not only relevant, but pressing. Postcolonial studies still has a great deal left to teach us as we observe such phenomena occurring worldwide and in contexts that we may not have otherwise expected or predicted, however naive, c.8” [2, p.6]. Accordingly, post-colonial studies reveal the content of the political imperative of justice.

The philosophic discourse of postcolonialism and its intentions is offered by the well-known French thinker J. Derrida. He actualizes the meaning of differences, refuting the classical metaphysics of identity. The philosopher sees in the structures of language not only the semiotic function of the meaning of meaning, but also the discourse of power. Applying the concepts of deconstruction and textualization, the author insists on the contextuality of meaning, relativity in historical and cultural retrospection. Any text is organized according to certain power projections. Accordingly, in such conditions, speaking about autonomous identity and self-determination is unreasonable. Uniqueness and originality - illusions in the explication of a certain type of discourse.

Another well-known philosopher M. Foucault adds a component of genealogy as a method to the definition of discourse. Thus the history of the formation of a certain theory reveals its true nature. It is in the discourse that presents all the basic elements of power relations: semantics as a definition area, syntax as the embodiment of ritualized social relations and pragmatics as the legitimization of a certain social status. This methodology can identify the mechanisms of power that create the formation of national identities and cultural differences.

The phenomenon of colonialism is interpreted in negative evaluative coordinates as archaic and illegitimate in contemporary humanitarian discourse. However, how correct would be the conclusion about the end of the era of colonization and the existence of only its consequences in modern socioculture?

The statement of basic material. To answer this question, it is necessary to analyze the content of European identity, its ideological and methodological foundations. The well-known historian F. Chabod analyzes the content of the idea of Europe as a political association based on common values and ideological principles. Such an ideological basis was formed in the works of N. Machiavelli, Sh. L. Montesquieu, F. Voltaire, and others. Its meaning is to abandon the geographical understanding of the term of Europe in favor of the political, cultural and moral. It means that European identity is formed with unites people of different ethnic groups and cultural and religious traditions.

Note that this political strategy is a product of intellectual activity, namely, the Greek-Roman philosophy and law, the Judeo-Christian religion and the Enlightenment-humanistic philosophy. These cultural traditions contain legitimization of the axiological foundations of European identity. However, contemporary philosophical discourse subjects to crushing criticism the traditional narrative of the justification of identity. In contrast to the classical metaphysics of Aristotle, based on identity as a fundamental characteristic of Being, modern humanities produce the principles of pluralism and tolerance, the rejection of essentialism and centralization. In addition, according to the ideas of postmodernism, the definition of identity is not constant, but is based on the principles of hybridity, fluidity and plasticity. Therefore, the ideas of cosmopolitanism as a conceptual scheme for the formation of European identity are replacing national identity determination strategies. The concept of cosmopolitanism is logically unambiguous. The range of its interpretation varies from the radical project of U. Beck, who sees in him

the principle of the modern global empire, to a more consistent explanation of G. Delante, who understands cosmopolitanism as a fundamental multiplicity of initial practices of identity. Consequently, identity formation techniques retain signs of totalitarianism even in cosmopolitan concepts.

The totality of influence on self-determination lies in the fact that at the present stage of the development of society, identity does not take shape spontaneously, in line with the historical and cultural tradition, but institutionally by implementing a balanced and systematic strategy of the intellectual and political elite.

The problem of European identity causes a significant resonance among researchers and inhabitants of this process. This is due to legitimize the chosen strategy of political identity. The question is: how liberal (really, not nominally) is this strategy? The French philosopher M. Crepon substantiates the idea of the heterogeneity of European identity as a compilation of European and non-European ideas and values. In his opinion, the process of the formation of Europe is fundamentally diversified, that is, the values on which the European identity is based arose not autonomously, but under the influence of other cultures and civilizations. This process of interaction cannot be conserved, the clash of meanings, symbolic and semiotic systems continues. Therefore, M. Crepon considers it necessary to replace the strategy of appropriation (conversion of quality into property) to de-privatization (recognition of one's quality with the quality of another) and re-appropriation (recognition of his otherness with his quality and property).

Therefore, we can conclude that modern strategies of colonialism were transformed on the basis of a transgressive principle. The political will of introducing European identity blurs historical and national criteria for identification, and the methods of political influence acquire the features not of physical influence, but of a manipulative and informational character.

If we analyze the history of the formation of the European space, then the obvious is the ambiguity and uncertainty of its conceptual foundations. It is difficult to imagine Europe solely as a geographic project. Rather, it is a theoretical-ideological structure, which is the result of the work of prominent thinkers of the past. Or as an operationally effective strategy to implement the policy of colonialism, because the cultural and political component is dominant in defining the

European one. Therefore, widespread thoughts on understanding Europe as a form of ideology, myth, discourse practice. Confirmation of this thesis may be the existing discrepancy between nominally articulated provisions and actual events and political decisions.

There is some logic in explaining this gap by using the differentiation between the concepts of Old Europe and New Europe. "Old Europe" ideologically is the result of the Greco-Roman, Jewish and humanistic-educational cultural tradition. In this sense, Europe is united by the common values of truth, goodness, beauty and justice, which are the true benchmarks for the daily activity of any person, at any point in time and space. The concept of "New Europe" embodies the non-classical philosophical tradition: the combination of differences and tolerance. Note that this project is political and institutional. Can we consider such a strategy a transformed model of colonial practice? No doubt Both projects in Europe are the embodiment of utopia, dreams, ideologies about the proper way of organizing social life and the technique of self-identification.

The main content of these concepts form the idea of European values, historical and cultural, philosophical and world-view. The foundation of united Europe lies in the idea of the need to preserve a unique European civilization. However, this phenomenon is rather a reification of the abstraction of pure abstraction. In addition, the ideologues of the Old and New Europe contradict each other. If the traditional world-view paradigm of Europe postulates immutable substantive values, then non-classical post-colonial practice forms the discourse of the unity of diversity. We note only that the motivation for such a unification is the civilization-technological processes of globalization, which forms the axiological basis of a new ideology. That is, the rhetoric of the unity of the various is an integral part of the implementation of the policy of Eurocentrism, since engagement in the European space implies acceptance of the logic of relations and interaction, which are verified by European discourse as proper.

Conclusions.

1. The urgency of post-colonial practices in a modern globalized world proves the unstable nature of the international political system. The struggle for sphere of influence in modern times is no less painful than in the past. Techniques for implementing political ambitions have changed, they have acquired non-classical forms of transgression.

2. The basis of post-colonial practices is the concept of European identity, which serves as the principle of verification for belonging to a particular social community. However, the very content of the European identity is controversial and ambiguous. Therefore, we have grounds to assert the colonial nature of the influence and application of this concept.

3. Post-colonial strategy of the present is based on the metaphysics of difference, and not on the metaphysics of identity. This explains the transformation of colonialist strategies on the principle of transgression, expansion of the sphere of influence and operability of application.

4. Based on the above logic, traditional categories of culture, history and identity are questioned and discourse, narrative, empathy, and subjectivity are introduced into circulation.

5. Contradictions in the ideologies of Old and New Europe reflect the logic of the transition from traditional forms of colonialist strategies to non-classical transgressive principles of postcolonial discourse.

6. The analysis of the concept of European identity and the strategy for its re-engineering provide the prerequisites for understanding the concept of Europe as a myth, ideology, necessary for the implementation of technologies for extending the sphere of influence through the practice of "soft management".

References:

1. Beck, U., 2007. 'Cosmopolitanism : Europe's Way Out of Crisis', *ich Beck*, *European Journal of Social Theory*, Vol. 10, № 1, P. 67-85.
2. Bhagat-Kennedy, M., 2018. 'Nation After World : Rethinking "The End of Postcolonial Theory"', *International Journal of Postcolonial Studies*, Volume 20, Issue 3 : *From Postcolonial to World Anglophone : South Asia as Test Case*, P. 335-344. (DOI: <https://doi.org/10.1080/1369801X.2018.1452625>).
3. Bhabra, GK., 2016. 'Whither Europe? Postcolonial versus Neocolonial Cosmopolitanism', *International Journal of Postcolonial Studies*, Volume 18, Issue 2 : *The Point of Europe*. P. 187-202. (DOI: <https://doi.org/10.1080/1369801X.2015.1106964>).
4. Blond, L., 2016. 'Levinas, Europe and others : the postcolonial challenge to alterity', *Journal of the British Society for Phenomenology*, Volume 47, Issue 3 : *Phenomenology and the Idea of Europe*. P. 260-275. (DOI: <https://doi.org/10.1080/00071773.2016.1180848>).
5. Carter, L., 2006. 'Postcolonial Interventions Within Science Education : Using postcolonial ideas to reconsider cultural diversity scholarship', *Educational Philosophy and Theory*, Volume 38, Issue 5. P. 677-691. (DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1469-5812.2006.00219.x>).

6. Chabod, F., 1947. 'L'Idea di Europa – Prolusione al corso di storia moderna', *Rassegna d'Italia II*, № 4, P. 3-17.
7. Chabod, F., 1947. 'L'Idea di Europa – Prolusione al corso di storia moderna', *Rassegna d'Italia II*, № 5, P. 25-37.
8. Crépon, M., 2006. 'Altérités de l'Europe', Paris : *Galilée*, P. 9-27.
9. Delanty, G., 2012. 'The Fragmentation of European Identity, Keynote talk at conference', *The Development of European Identities : policy and research issues*. Available at : <http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/events-194/session-4-gerard-delanty_en.pdf> [Accessed 19 May 2019].
10. Elze, J., 2018. 'Postcolonial theory and globalized empathy : from development to difference', *Interdisciplinary Science Reviews*, Volume 43, Issue 2 : *Empathy and Understanding Others*. P. 156-165. (DOI: <https://doi.org/10.1080/03080188.2018.1450925>).
11. Kalmanson, L., 2015. 'If You Show Me Yours : Reading all "Difference" as "Colonial Difference" in Comparative Philosophy', *Comparative and Continental Philosophy*, Volume 7, Issue 2 : *Decolonizing Comparative Methodologies*. P. 201-213. (DOI: <https://doi.org/10.1179/1757063815Z.00000000062>).

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.14(6)-4

УДК 378.32

HIGHER EDUCATION AS A TOOL OF PEACEBUILDING AND DECOLONIZATION: UKRAINIAN CASE AND GLOBAL PERSPECTIVE

ВИЩА ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ МИРОБУДІВНИЦТВА:
УКРАЇНСЬКИЙ ПРИКЛАД ТА ГЛОБАЛЬНА ПЕРСПЕКТИВА

D. Svyrydenko, C. Zou, W. Gao

Urgency of the research. *The current postcolonial situation of Ukraine demonstrates the unexposed potential of higher education at the processes of society development on the principles of peace and cultural development.*

Target setting. *Authors understand that peace-building through higher education could be actualized now only by realization of tolerance and pacification principles at social practice, but also by development of students' critical thinking level as a propaganda prevention tool. Ukrainian higher education should help student to interpret cultural and political situation at contemporary global world at the context of learning of the basic courses (Political Studies, History, etc.). The authors want to share their academic achievements globally understanding current Ukrainian conflict situation as a heuristic case for the researches at the field of educational peace-building and de-colonization.*

Актуальність дослідження. *Сучасна постколоніальна ситуація в Україні демонструє невикористаний потенціал вищої освіти в процесах розвитку суспільства на засадах миру і культурного розвитку.*

Постановка проблеми. *Автори виходять з ідеї, що миробудівництво через вищу освіту може бути актуалізована шляхом реалізації принципів толерантності та примирення в соціальній практиці, а також шляхом розвитку рівня критичного мислення студентів як засобу протидії впливу пропаганди. Українська вища освіта повинна допомагати студентові інтерпретувати культурно-політичну ситуацію в сучасному глобальному світі в контексті вивчення основних курсів (політології, історії тощо). Автори хочуть поділитися своїми науковими досягненнями в розумінні поточної конфліктної ситуації в Україні, яка становить собою цікавий випадок для досліджень у сфері освітнього миробудівництва та деколонізації.*

Actual scientific researches and issues analysis. *There are some researches that discuss contemporary cultural situation in Ukraine and role of higher education in one's problems solving (O. Bazaluk, O. Kyvliuk, L. Savenkova, D. Svyrydenko, etc.). The second block of publications contains the international experience of educational peace-building and de-colonization (H. Behr, Z. Bekerman, H. Danesh, L. Geerlings, J. Lavia, S. Mettler, C. Monaghan, A. Oleksiyenko, L. Strongman, etc.).*

The research objective. *Ukrainian social and cultural space is in a state determined by the challenges of military hybrid aggression in recent years. The authors will try to outline the "agenda", the vectors for modernization of higher education in Ukraine when one tries to be a factor in minimizing and preventing military conflicts, as well as one of the effective instruments of decolonization policy.*

The statement of basic material. *The conceptualization of the possibilities of Ukrainian higher education as an instrument of peace-building is proposed to be based on a multidimensional approach that has to combine the approaches of modern philosophy of education, educational policy, cultural studies, history, law and political science fruitfully. The experience of educational peace-building is an entire powerful area at modern war and peace studies, and the educational practices of peace-building offered by the other countries' (Israeli, etc.) education system are valuable to a number of societies included in conflicts. As one of the mentioned educational practices of*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Існує ряд досліджень, які обговорюють сучасну культурну ситуацію в Україні та роль вищої освіти у вирішенні існуючих у ній проблем (О. Базалук, О. Кивлюк, Л. Савенкова, Д. Свириденко та ін.). Другий блок публікацій містить міжнародний досвід освітнього миробудівництва та деколонізації (Х. Бер, З. Бекерман, Г. Данеш, Л. Герлінгс, Дж. Лавія, С. Меттлер, С. Монаган, А. Олексієнко, Л. Стронгмен та ін.).*

Постановка завдання. *Український соціальний та культурний простір перебуває у стані, детермінованому викликами гібридної агресії в останні роки. Автори намагаються окреслити "порядок денний", вектори модернізації вищої освіти в Україні, розуміючи її як чинник мінімізації та запобігання військових конфліктів, а також один із ефективних інструментів політики деколонізації.*

Виклад основного матеріалу. *Запропоновано концептуалізацію можливостей української вищої освіти як інструменту миробудівництва на основі багатовимірного підходу, який повинен плідно поєднувати підходи сучасної філософії освіти, освітньої політики, культурології, історії, права та політології. Досвід освітнього миробудівництва – це цілий потужний простір сучасних досліджень війни і миру, а освітні практики миротворчості, що пропонуються закордонними (ізраїльською та ін.) системою освіти, є цінними для низки суспільств, у яких відбуваються*

Israeli education, that could have been implemented in the Ukrainian conflict and, hopefully post-conflict reality (schools of peace, education camps for peace, etc.).

Conclusions. *In order to open the higher education's peace-building and de-colonizing potential, it is expedient to analyze international and domestic normative acts on issues of peace-building. It is necessary to generalize the experience of domestic and foreign scientists on the issues of conflict cessation and reconciliation in society. At the same time, the construction of an educational model aimed at realizing the ideas of peace and overcoming the colonial syndrome, should be based on the fact that the hybrid war in Ukraine does not have direct analogues. It is advisable to develop a model program for peace-building for students of all specialties. Taking into account international experience (schools of peace, education camps for peace, etc.), there is a need for the introduction of a special training course on the foundations of peace-building in universities.*

Keywords: *peace-building, postcolonialism, Ukrainian higher education, military conflict, school of peace.*

конфлікти. В якості однієї з таких освітніх практик ізраїльської освіти, які могли б бути реалізовані в українському конфлікті і, сподіваємось, постконфліктій реальності є школи миру, освітні табори для миру тощо.

Висновки. Для того, щоб відкрити миротворчий потенціал вищої освіти та її потенціал деколонізації, доцільно проаналізувати міжнародні та вітчизняні нормативні акти з питань миробудівництва. Необхідно узагальнити досвід вітчизняних та зарубіжних вчених з питань припинення конфлікту та примирення в суспільстві. Водночас, побудова освітньої моделі, спрямованої на реалізацію ідей миру та подолання колоніального синдрому, має ґрунтуватися на тому, що гібридна війна в Україні не має прямих аналогів. Бажано розробити типову програму з миробудівництва для студентів усіх спеціальностей. Беручи до уваги міжнародний досвід (школи миру, освітні табори для миру тощо), існує потреба у запровадженні спеціального навчального курсу з питань формування миру в університетах.

Ключові слова: *миробудівництво, постколоніалізм, українська вища освіта, військовий конфлікт, школа миру.*

Urgency of the research. The rhizome of hybrid war spread into all the spheres of social life including the humanitarian one. According to the statements of UNESCO Constitution, "Since wars begin in the minds of men, it is in the minds of men that the defenses of peace must be constructed". The current postcolonial situation of Ukraine demonstrates the unexposed potential of higher education at the processes of society development on the principles of peace. National

Pedagogical Dragomanov University is an organizer of the annual conference “Challenges of Postcolonialism: Philosophy. Religion. Education” which is a platform for discussion of postcolonialism issues among the representatives of social sciences and humanities. It is challenging for Ukrainian and international discourses of philosophy, history, religion, political and education studies to analyze the problem of “dismantlement” of postcolonial (post-totalitarian) world-view orientations and styles of thinking as well as anthropological phenomenon Homo Sovieticus using the heuristic potential of education and religion. As a participants of the Fifth Conference (May, 2019), author decided to apply the article with common vision of the higher education possibilities to become an effective instrument for realization of peace-building and de-colonization strategies. Taking into account, that Conference is aimed the discussion of theoretical and practical issues of overcoming of postcolonial challenges, authors want to share the specific features of project-based research in this field.

Target settings. National Pedagogical Dragomanov delivers the project “Ukrainian Higher Education as an Instrument of Peace-building Strategy” (2019-2021, financed by Ministry of Education and Science of Ukraine, project manager – Denys Svyrydenko). The project aims to formulate the theoretical statements as well as step-by-step plane (roadmap) for implementation of new peace-building model through the education policy. The problem of educational peace-building is a matter of international academic discussion, but all the offered effective strategies are culturally defined, so none of them can be successfully used for current Ukrainian contexts without ‘localization’ procedure.

As a project result, the changes of Ukrainian legal enactments must be developed as well as the training program for higher education institutions. Mentioned approach in not only a practically oriented attempt to overcome the contradictions of Ukrainian higher education modernization at globalization era. The project also fits the principle “Science with a mission” declared as a value horizon of European researches in the scopes of Horizon Europe Strategy which appears to replace Horizon-2020. From author’s perspective, one of the most actual aims of contemporary Ukrainian higher education is a strengthening of one’s potential at peace-building activity taking into account contemporary and future postcolonial challenges for territorial unity of Ukraine (smoldering conflicts at Transcarpathia, Odessa regions and so on).

Using postcolonial theory and hybridity one, project should propose new research instruments for understanding of historical and political analysis of Ukrainian and international experience of peace-building through higher education. The project participants aim to develop the ways of adaptation of effective foreign models of educational peace-building at contemporary Ukrainian cultural situation formulating the practical steps for ones' implementation. Authors understand that peace-building through higher education could be actualized now only by realization of tolerance and pacification principles at social practice, but also by development of students' critical thinking level as a propaganda prevention tool. Ukrainian higher education should help student to interpret cultural and political situation at contemporary global world at the context of learning of the basic courses (Political Studies, History, etc.). The authors of the article want to share their academic achievements and some project results globally understanding current Ukrainian conflict situation as a heuristic case for the researches at the field of educational peace-building and decolonization.

Actual scientific researches and issues analysis. The authors analyzed the series of publication aimed on the discussed problem from the local (Ukrainian) perspective as well from the global one. There are some researches that discuss contemporary cultural situation in Ukraine and role of higher education in one's problems solving (O. Bazaluk [1;2], O. Kyvliuk [9; 10], L. Savenkova [16], D. Svyrydenko [17], etc.). The second block of publications contains the international experience of educational peace-building and decolonization (H. Behr [3], Z. Bekerman [4], H. Danesh [5], L. Geerlings [6], R. Kenner [8], J. Lavia [11], S. Mettler [12], C. Monaghan [14], A. Oleksiyenko [15], L. Strongman [18], etc.). Mentioned international experience could be adopted to Ukrainian cultural situation after complex philosophical and cultural re-thinking and conceptualization.

The research objective. Ukrainian social and cultural space is in a state determined by the challenges of military hybrid aggression in recent years. Issues of promising reintegration of both temporarily occupied territories and the spheres of being of society (education, economy, etc.) are the problem for modern science and social practice. The analysis of the sources demonstrates almost complete absence of a scientific discussion on the role of education, especially the higher one, at the peace-building activity in Ukraine. Available studies suggest

theoretical mechanisms of pacification, without a step-by-step strategy for restoring territorial integrity and the prospective reintegration of “divided” spheres of Ukrainian society.

So, there are some separate foreign and Ukrainian studies that offer their models of peace-building. However, these works are mostly descriptive, state the state of affairs without offering a road map of peace-building and decolonization. In addition, foreign studies describe reconciliation in other countries, such as the Israeli-Palestinian conflict or the Moroccan conflict, which includes a valuable analysis, but it can not be completely transposed into our situation. Indeed, such approaches do not take into account the peculiarities of the hybrid confrontation in Ukraine for 2014-2019. In the article, the authors will try to outline the “agenda”, the vectors for modernization of higher education in Ukraine when one tries to be a factor in minimizing and preventing military conflicts, as well as one of the effective instruments of decolonization policy.

The statement of basic material. The authors proceed from the hypothesis, that Ukrainian higher education is not adapted to the conditions of the hybrid war. In the current conditions of hybrid confrontation in Ukrainian territories, there is a struggle between two antagonistic discourses: the expansion of the colonial ideology of the “Russian World” (Russian Federation) and peaceful coexistence (Ukraine). Moreover, the main field of confrontation is the humanitarian area, including its educational segment. The conceptualization of the possibilities of Ukrainian higher education as an instrument of peace-building is proposed to be based on a multidimensional approach that has to combine the approaches of modern philosophy of education, educational policy, cultural studies, history, law and political science fruitfully. In particular, the approaches to the theory of hybridity and post-colonialism one as part of modern globalization studies are heuristic for analyzing the current social and cultural situation in Ukraine, exploring the essence and direct content of military threats, taking into account a possible perspective.

Consequently, on the order of the day of the international and Ukrainian discourse of the philosophy of education, there are a number of issues that are part of the overall methodological framework for finding instruments to overcome current military threats, prevent their emergence in the future, and also revealing the potential of higher education at the strategies for decolonization. These issues acquire a

specific conceptual design, given the fact that education and science have for many years demonstrated their own remoteness from the problems used in the context of the challenges of the hybrid war – higher education has never been an instrument for establishing the values of authentic Ukrainian culture and peace-building. One has not worked for approval ideals of critical thinking capable of counteracting the informational influences of propagandistic nature, etc.

The authors are aware that mechanical copying of the educational experience of other conflicts is counter-productive, given the difference in the factors of its origin, cultural characteristics, educational traditions, etc., therefore, it is perceived by us only as a certain empirical basis of problems and instruments for its solution, which, after a thorough reflection in the disciplinary boundaries of the philosophy of education, cultural studies, etc., can be included to the strategy of modernizing education in the direction of acquiring it the status of an instrument of peace-building and de-colonization.

At the same time, we would like to demonstrate some examples of the fact that effective institutional innovations and understanding of the nature of the contradictions underlying the conflict can be borrowed from the experience of other countries. It is clear that this is not about mechanical copying, but about the adaptation of experience, which would rely on a thorough philosophical, educational and cultural reflection. Let us turn to the experience of implementing the idea of peace-building through education that arose in the context of the Arab-Israeli conflict. The experience of educational peace-building is an entire powerful area at modern war and peace studies, and the educational practices of peace-building offered by the Israeli education system are valuable to a number of societies included in conflicts.

As one of the mentioned educational practices of Israeli education, that could have been implemented in the Ukrainian conflict and, hopefully post-conflict reality, is the practice of educational camps, described by R. Kenner: the camp was divided 50 to 50 between Arab and Jewish students, but it was very diverse; some students were children of settlers and did not spend much time with the Palestinian people; some children were from liberally-progressive families; some of them were Arabs who did not spend much time with Jewish children [8]. These practices are trying to create an atmosphere of cooperation between the representatives of the opposing sides, seek to realize the idea of finding a commonality between them instead of finding and

accentuating differences – the camp itself appears to be a real practice of intercultural non-conflict interaction, which can then be extended to other forms of social practices outside of the educational camp.

As another example of the effective implementation of the approaches to educational world-building, let's turn again to the experience of Israeli education. We deliberately do not turn to other examples of educational peace-building, in order to eliminate examples of eclecticism, as well as to demonstrate the multidirectional educational activities, that should act as a strategic reference point for Ukrainian educational policy. So, for example, about 20 years ago, G. Fuegverder published his well-known article entitled “An Educational Program for Peace: Jewish-Arab Conflict Resolution in Israel” [7]. Its key provisions have not lost theoretical and practical value for Ukrainian education, which, unfortunately, only begins to implement the ideas of peace-building. The article describes qualitatively an interesting educational phenomenon – School for Peace, a center that seeks changes in the educational environment, focused on solving the Arab-Israeli conflict in a multicultural environment (in particular, educational). The author of the study noted that the school offered activities to change teachers and students when education could act as a tool for developing social, cultural, religious cooperation on the principles of equality and mutual respect [7].

Conclusions. Based on the above materials, we have the opportunities to make the following generalizations. In order to open the higher education's peace-building and de-colonizing potential, it is expedient to analyze international and domestic normative acts on issues of peace-building, taking into account that the conflict situations in the world are not unique. Similarly, there are developed attempts to implement the ideas of peace-building. For example, Israel is the bearer of a powerful experience in preventing and minimizing military conflicts and their derivatives in the cultural sphere by means of education (schools of peace, educational camps, etc.). This experience itself, after a thorough philosophical and educational, socio-philosophical and cultural reflection and adoption to the current Ukrainian realities and the peculiarities of the military conflict, can be fruitfully used to realize the idea of peace-building for the current situation as well as for prevention of future challenges.

In the short term, it is necessary to generalize the experience of domestic and foreign scientists on the issues of conflict cessation and

reconciliation in society. At the same time, the construction of an educational model aimed at realizing the ideas of peace and overcoming the colonial syndrome, should be based on the fact that the hybrid war in Ukraine does not have direct analogues; therefore, it is not possible to mechanically transfer the results of other scientists to our situation improperly.

It is advisable to offer a theoretical model for using Ukrainian higher education as an instrument of peace-building and provide recommendations to state authorities, local authorities and educational institutions on practical steps for its implementation. This will enable the proposed approaches to be implemented into educational practice, since Ukrainian society is interested in real modernization steps aimed at minimizing military challenges.

It is advisable to develop a model program for peace-building for students of all specialties. Taking into account international experience (schools of peace, education camps for peace, etc.), there is a need for the introduction of a special training course on the foundations of peace-building in universities. Also, it is necessary to offer separate educational modules in the curriculum of disciplines: "Politics", "Law", "History of Ukraine", "Philosophy", "Philosophy of education", "Educational policy", etc. These modules for existing programs on various humanitarian disciplines will increase the reach of potential participants in the peace-building process. The proposed changes in the content of education will comprehensively cover the problems of internally displaced persons, mediation, non-violent interaction, education of tolerance, opposition to propaganda, development of critical thinking, etc.

References:

1. Bazaluk, O., Fatkhutdinov, V., Svyrydenko, D., 2018. 'The Potential of Systematization of the Theories of Education for Solving of Contradictions of Ukrainian Higher Education Development', *Studia Warmińskie*, Vol. 55, P. 63-79.
2. Bazaluk, O., Svyrydenko, D., 2017. 'Philosophy of War and Peace : In Search of New European Security Strategy', *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, №.12, P. 89-99.
3. Hartmut, B., Megoran, N., Carnaffan, J., 2018. 'Peace Education, Militarism and Neo-Liberalism : Conceptual Reflections with Empirical Findings from the UK', *Journal of Peace Education*, 15:1, P. 76-96. (DOI: DOI: <https://doi.org/10.1080/17400201.2017.1394283>).
4. Bekerman, Z., Zembylas, M., 2017. 'Mediating Collective Memories and Official Histories in Conflict-Affected Societies : Pedagogical Responses to

- “Individual” Narratives and Competing Collective Memories’, *International Perspectives on Teaching Rival Histories*, P. 133-153.
5. Danesh, H.B., 2008. ‘The Education for Peace Integrative Curriculum : Concepts, Contents and Efficacy’, *Journal of Peace Education*, 5:2, P. 157-173. (DOI: DOI: <https://doi.org/10.1080/17400200802264396>).
 6. Geerlings, L.R.C., Lundberg, A., 2018. ‘Global Discourses and Power/Knowledge : Theoretical Reflections on Futures of Higher Education during the Rise of Asia’, *Asia Pacific Journal of Education*, 38:2, P. 229-240. (DOI: DOI: <https://doi.org/10.1080/02188791.2018.1460259>).
 7. Feuerverger, G., 1997. ‘An Educational Program for Peace : Jewish-Arab Conflict Resolution in Israel’, *Theory Into Practice*, Vol. 36, № 1, *Teaching Conflict Resolution : Preparation for Pluralism*, P. 17-25.
 8. Kenner, R., 2018. ‘The Challenges and Opportunities of Peace Education in Israel’. Available at : <<https://jewishstudies.washington.edu/israel-hebrew/challenges-opportunities-of-peace-education-israel-camp-harmony/>> [Accessed 29 May 2019].
 9. Kyvliuk, O., Polishchuk, O., Svyrydenko, D., Yatsenko, O., 2018. ‘Educational Management as Education Diplomacy : Strategies for Ukraine’, *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, Issue 3, P. 139-144.
 10. Kyvliuk, O., Svyrydenko, D., 2017. ‘Academic mobility as “brain drain” phenomenon of modern higher education’, *Studia Warmińskie*, Vol. 54, P. 361-371.
 11. Lavia, J., 2007. ‘Repositioning Pedagogies and Postcolonialism : Theories, Contradictions and Possibilities’, *International Journal of Inclusive Education*, 11:3, P. 283-300. (DOI: DOI: <https://doi.org/10.1080/13603110701237548>).
 12. Mettler, S., 2005. ‘Soldiers to Citizens : The GI Bill and the Making of the Greatest Generation’, *Oxford University Press*, 252 p.
 13. Milton, S., Barakat, S., 2016. ‘Higher Education as the Catalyst of Recovery in Conflict-Affected Societies’, *Globalisation, Societies and Education*, Vol. 14, Issue 3, P. 403-421.
 14. Monaghan, C., Spreen, C.A., 2016. ‘From Human Rights to Global Citizenship Education : Peace, Conflict and the Post-cold War Era’, *International Journal of Educational Sciences*, 13:1, P. 42-55. (DOI: DOI: <https://doi.org/10.1080/09751122.2016.11890439>).
 15. Oleksiyenko, A., 2019. ‘Why Is Governance Research Important for University Reforms in Ukraine?’, *Ukrainian Policymaker*, 4, P. 27-35. (DOI: DOI: <https://doi.org/10.29202/up/4/5>).
 16. Savenkova, L., Svyrydenko, D., 2018. ‘Academic Mobility and Academic Migration Issues : the Case of Ukrainian Higher Education’, *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*, № 13, P. 57-65.
 17. Svyrydenko, D., Yatsenko, O., 2018. ‘Dialectics of Nominal and Real Power in the Ukrainian and World Politics’, *Ukrainian Policymaker*, Volume 2, P. 33-40.
 18. Strongman, L., 2014. ‘Postcolonialism and International Development Studies : A Dialectical Exchange?’, *Third World Quarterly*, 35:8, P. 1343-1354. (DOI: DOI: <https://doi.org/10.1080/01436597.2014.946248>).

DOI 10.33930/ed.2019.5007.14(6)-5

УДК 174:37

ЕТОС ПОКЛИКАННЯ В ОСВІТІ: УЧИТЕЛЬСТВО І УЧНІВСТВО

ETHOS OF CALLING IN EDUCATION: TEACHING AND LEARNING

Є. І. Мулярчук

Актуальність теми дослідження. Дослідження відповідає потребі пошуку смислових орієнтирів та мотивації людського розвитку. В контексті вирішення проблеми розробки нових освітніх практик пропонується розгляд теми покликання та етосу учнівства і вчительства.

Постановка проблеми. Проблема статті полягає у визначенні, на яких етичних засадах має вибудовуватися взаємодія педагогів та студентів (учнів) в освітньому процесі, та яких рис набуває сучасний етос покликання до учительства і учнівства

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз ролі вчителя як відповідального за формування компетентностей учнів, філософсько-антропологічних та ціннісних основ системи освіти представлено у працях В. М. Довбні, О. Є. Гомілко, Л. С. Горбунової, М. Д. Култаєвої, С. І. Пирожкова, І. М. Предборської, С. В. Пролеєва, Н. В. Хамітова та ін. Філософські засади етичного осмислення проблеми містяться в працях Е. Левінаса, та його дослідників К. Жолдерсма, Л. М. Карачевцевої, В. А. Малахова, А. В. Ямпольської та ін.

Постановка завдання. По-перше, розкрити засади етики покликання у стосунку до питань міжособистісної взаємодії педагога

Urgency of the research.

The research responds to the contemporary need of meaning and motivation for human development. The analysis of the topics of calling and ethos of learning and teaching is provided in the context of the solution of the problem of development of new educational practices.

Target setting. The problem of the article consists in defining of the ethical grounds for the development of interaction of teachers and students in the educational process and in the clarification of the main features of the contemporary ethos of teaching and learning.

Actual scientific researches and issues analysis. The analysis of the role of a teacher as responsible for the forming of the competences of students and of anthropological and axiological grounds of the system of education present the studies of V. M. Dovbnya, O. Y. Gomilko, L. S. Gorbunova, M. D. Kul'taeva, S. I. Pirozhkov, I. M. Predborska, S. V. Proleev, N. V. Khamitov and others. Philosophic grounds of ethical understanding of the problem consist in the works of E. Levinas and his researchers C. Joldersma, L. M. Karachevtseva, V. A. Malakhov, A. V. Jampolskaya and others.

The research objective. Firstly, on the basis of interpretation of philosophy of E. Levinas to discover the grounds of the ethics of

та учня на основі інтерпретації філософської концепції Е. Левінаса, по-друге, проаналізувати думку педагогів про покликання і моральні зобов'язання учителів та, по-третє, розкрити основні риси етосу покликання учнівства

Виклад основного матеріалу. Основні положення етики Е. Левінаса в їх інтерпретації стосовно практик освітнього процесу, представлені в праці К. Джолдерсма "Левінасова етика для освітніх практик: між покликанням та натхненням", визначають пріоритет таких шляхів розв'язку проблем освіти: розробка етики відповідальності, визначення засад особистісного залучення вчителя до піклування про благо учня (студента) у навчальному процесі, прояснення принципів встановлення довіри, відкритості і самокритичності та розуміння етичної асиметрії у стосунках "учитель-учень". Ці принципи і цінності визначають сучасний етос покликання учительства і учнівства. У статті на основі дослідження її автора проаналізовано думки українських вчителів про суть і значення покликання та показано визначальні етичні настанови учнівства.

Висновки. Необхідно зберегти у процесі навчання міжособистісну комунікацію учителя та учнів, уникати знеособлення навчальних практик та надмірної стандартизації знань. Етика Е. Левінаса в цьому стосунку є засадничою для розуміння шляхів і методів вибудовування взаємодії педагогів та студентів (вчителів та учнів) в освітньому процесі.

calling in the relation to the problems of interpersonal communication of educator and student. Secondly, to analyze the opinions of teachers about their calling and ethical obligations. Thirdly, to explicate the main features of the ethos of calling of a learner.

The statement of basic materials. The main conditions of the ethics of E. Levinas in their interpretation concerning the practice of educational process presented in the paper of C. Joldersma "A Levinasian Ethics for Education's Commonplaces: Between Calling and Inspiration" are following: education presumes ethical responsibility, personal involvement of a teacher into caring about the good and wellbeing of a student, education is based on confidence, openness and understanding of ethical asymmetry of the relations of a teacher and a learner. Those principles and values define the contemporary ethos of teaching and learning. On the basis of own research the author analyzes the opinions of Ukrainian teachers about the essence and importance of calling in education. The study also defines the determinative ethical directions of the ethos of learners.

Conclusions. The living interpersonal communication between a teacher and a learner needs to be preserved and kept in the process of education. The practice of education must be personalized. Therefore, must be avoided depersonalization as well as excessive standardization of giving and assessment of knowledge. In this consideration the ethics of E. Levinas is fundamental for understanding of

Перспективним напрямком подальших досліджень є аналіз феномену покликання як мотивації у навчальному процесі, а також теоретичні дослідження у сфері етики відповідальності, комунікації та міжособистісної взаємодії.

Ключові слова: етос, учительство, учнівство, відповідальність, покликання.

the ways of development of interaction between teachers and students in the educational process. The perspective directions of the further researches are the analysis of the phenomenon of calling as a motivational factor in education as well as theoretical researches in the sphere of ethics of responsibility, communication and interpersonal relations.

Keywords: *ethos, teaching, learning, responsibility, calling.*

Актуальність теми. У сучасному світі дедалі більш нагальним стає питання про цілі та мотивацію людського розвитку. Про це йдеться у програмових документах міжнародних організацій, держав та громадських рухів, у соціальних доктринах найбільших церков і в наукових публікаціях. Процес глобалізації викликає трансформації цінностей та їх конфлікти з намаганням зберегти національну і культурну ідентичність спільнот і окремих осіб. У бутті кожної людини постає проблема формування особистісної цілісності, здатності на індивідуальному рівні утримувати розуміння мети та ціннісних вимірів власного життя. Водночас, об'єктивні процеси технологічних вдосконалень скорочують потребу в людській праці, що веде до збільшення вільного часу, загострення проблеми зайнятості та питання про мотивацію людини до реалізації її потенціалу у світі. Дедалі більш нагальними стають проблеми самовизначення та самореалізації, а також соціальної та етичної відповідальності особистості.

Означені проблеми у їх зародку має вирішувати освіта і виховання. Однак традиційні практики у цій галузі стають неефективними в умовах, коли авторитарні методи навчання і сам авторитет педагога підважені економічно і системно. Зростає вміння і значення самоосвіти, доступ до інформації практично необмежений. Роль вчителя від носія і передавача знання переходить до комунікатора, інтерпретатора і мотиватора процесу пізнання. У філософсько-етичному сенсі змінюється сам етос учительства та учнівства, засади їхньої взаємодії, що потребує осмислення та обґрунтування нових підходів.

Проблема нашої статті полягає у визначенні, на яких етичних засадах має вибудовуватися взаємодія педагогів та студентів (учнів) в освітньому процесі, та яких рис набуває сучасний етос покликання до учительства і учнівства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сучасної освіти знаходяться в центрі уваги держави і фахівців з педагогіки. Це зокрема й питання мотивації вчителів та завдання педагогічної роботи з формування компетенцій молодих людей. Велику увагу цьому приділено в “Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року”, схваленій Урядом у 2016 р. [5], та урядовий план заходів від 13 грудня 2017 р. на її запровадження у 2017–2029 роках [9]. Основою реформування школи у Концепції визначено “компетентнісний та особистісно-орієнтований підхід до навчання”. Це означає “перехід до педагогіки партнерства», забезпечення здобуття учнями “умінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності” [5].

Щодо аналізу ролі вчителя у сучасному світі як відповідального за формування компетентностей учнів, філософсько-антропологічних та ціннісних основ існування системи освіти відзначимо праці В. М. Довбні [1], О. Є. Гомілко [2], Л. С. Горбунової [3,4], М. Д. Култаєвої, С. І. Пирожкова [8], І. М. Предборської, С. В. Пролєєва [4], Н. В. Хамітова [10] та ін. На наш погляд, у цій дискусії потребує поглиблення дослідження етичного аспекту взаємодії учителя та учня у навчально-виховному процесі. Філософські засади такого осмислення можливо віднайти в етиці Е. Левінаса та в працях його дослідників К. Джолдерсми, Л. М. Карачевцевої, В. А. Малахова, А. В. Ямпольської та ін. В аспекті освітніх практик наш особливий інтерес до книги К. Джолдерсми “Левінасова етика для освітніх практик: між покликанням та натхненням” [11].

Постановка завдання. Завдання статті полягає у тому, щоб по-перше, розкрити засади етики покликання у стосунку до питань міжособистісної взаємодії педагога та учня на основі інтерпретації концепції Е. Левінаса, по-друге, проаналізувати думку педагогів про покликання і моральні зобов'язання учителів та, по-третє, розкрити основні риси етосу покликання учнівства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Роль освіти у суспільстві змінюється з часом. У період після Другої світової війни і до останніх десятиліть 20 ст. це значення вбачалося у підготовці громадян до активної участі у житті демократичного суспільства та в забезпеченні рівних можливостей для їх самореалізації в економічній та іншій сферах. Цей пафос успадкувало й українське суспільство, в якому демократичні процеси почали відбуватися пізніше від країн Заходу, а соціальна мобільність була обмежена. Проте через глобалізацію в останні десятиріччя сформувався новий запит на підготовку кваліфікованих працівників для транснаціональної економіки. Відповідно виникає формалізація навчання, тестова система оцінювання як такої, що націлені на отримання людьми певного базового рівня і формату знань, достатніх для подальшої професійної спеціалізації згідно запитів глобального ринку. Все це призводить до певного знеособлення учасників навчального процесу. В Україні присутній деякий “мікс” всіх вказаних тенденцій. Натомість, розвиток освіти в рамках затвердженого Урядом компетентнісного підходу зможе компенсувати означені недоліки глобалізації, якщо в розвитку освіти будуть враховані ціннісні, етичні мотиваційні складові.

В теоретичному аспекті проблему посилення ціннісного дискурсу в освіті, повернення до пріоритету особистісної взаємодії, безпосереднього спілкування, комунікації учителя та учня, викладача і студента, можливо розв’язати на основі розробки та інтерпретації етичних концепцій, які осмислюють роль особистісної взаємодії, спілкування та взагалі значення суб’єктності людини, її відповідальності у сучасному світі. Такою є, зокрема, етика Е. Левінаса (1906-1995), який впровадив тему орієнтації на “обличчя” іншої людини в сенсі етичної настанови на альтруїстичну поведінку й турботу про благо інших. Філософський підхід Е. Левінаса у прикладній сфері освітніх практик розвиває у сучасній етичній науці та педагогіці К. Джолдерсма.

К. Джолдерсма вводить як засновок етичного осмислення процесів в освіті ідею покликання. А саме йдеться про концепцію “поклику до відповідальності” в етиці Е. Левінаса, яку К. Джолдерсма інтерпретує в термінах покликання, піднесення і сподівання. У покликанні переживається натхнення до відповіді на поклик, і ми здатні діяти всупереч позірній нераціональності і безнадійності етичних настанов [11, с. 18]. На цих етичних засадах К. Джолдерсма розглядає сам процес навчання в аспектах засвоєння

(learning) та передавання знань (teaching) як інтерсуб'єктивну взаємодію учителя та учня. Дослідник спростовує настанову, сформовану у філософії Нового часу, на автономність суб'єктивності як таку, що спонукає до “очищення” від емоцій, інстинктів і стороннього впливу та веде до ціннісної нейтральності. Звісно, не йдеться про відмову від раціональності суб'єкта пізнання. Однак спростовується корінне значення автономності. У педагогічному стосунку К. Джолдерсма інтерпретує цю думку так: навчання “є знаходженням зв'язків” та отримання знань від іншої людини, відповідно ідея автономії суб'єкта не охоплює суть “етичного стосунку в самому процесі навчання” [11, с. 26-27]. Так, людина здатна вчитися самотійно, але водночас вона вчиться в інших, і без “Іншого” як навчителя, без взаємного етичного ставлення вчителя та учня цей процес у повній мірі не відбувається.

У концепції Е. Левінаса наголошується на асиметрії етичного ставлення до іншого, тобто не йдеться про еквівалентний обмін. Взагалі, як показував філософ, суб'єктивність – це і є “первинна сприйнятливність”, а відповідно і “вразливість”, і турбота. Ці особливості взаємодії людей якнайкраще відповідають сутності навчального процесу. В етичному сенсі ми відмовляємося від власної центрованості та егоїзму на користь іншої людини, немов стаємо її заручниками. Так і у навчанні ми віддаємо пріоритет і право вчителю вести нас, тобто до певної міри у цьому процесі задіяне добровільне обмеження власної свободи. І це є умовою можливості набувати нового знання, а не залишатися в межах вже засвоєного. Етика настановляє не до асиміляції, простого отримання знань, а до свідомого й само-критичного їх засвоєння [11, с. 35-36]. Таким чином, навчання не є суто внутрішнім процесом самоформування людини, але відбувається на основі “етичного зв'язку” та натхнення учня від іншого, яким є вчитель [11, с. 38]. В певному сенсі навчання у житті людини ніколи не закінчується, і завжди актуальними є означені етичні настанови.

Відповідно, на засадах філософії Е. Левінаса автономія суб'єктивності вчителя так само піддається етичній критиці. Позиція суб'єкта означає засвоєння, інтеріоризацію світу, взяття зовнішньої реальності під контроль і само-контроль внутрішнього світу людини. Вчитель як суб'єкт пізнання є тим, хто сприйняв знання про світ, зробивши їх власними. Однак навчальний процес не є обміном інформацією між вчителем та учнем як автономними суб'єктами

знання. Вчитель в етичному ставленні сприймає учня як особистість, незамінну в її індивідуальності і таку, що має “гідність в унікальності”, та перед якою він є відповідальним і зобов’язаним [11, с. 48]. Асиметрію етичного стосунку “вчитель-учень” в термінах етики Е. Левінаса К. Джолдерсма показує наступним чином: “З позиції учня (learner), коли вчитель виступає як інший, учень є тим, хто має натхнення (inspired); з позиції вчителя (teacher), коли учень (student) виступає як інший, вчитель є тим, хто покликаний” [11, с. 49]. Різниця поклику та натхнення пояснює асиметрію цих стосунків. Поклик зобов’язує: “етичний поклик йде від учня (student) як іншого” і є “вимогою, яка виявляє вчителя як відповідального суб’єкта” [11, с. 50].

Левінасова етика має специфічні терміни, такі як “обличчя” іншого та “сусідство”. Обличчя – не візуально дані обриси людини, а її звернення до нас, яке уособлює її незахищене лице. Поклик етичного зобов’язання йде до нас від обличчя. Сусід – той, кого ми не обираємо, але стосунок до нього і відповідальність перед ним такі, що їх неможливо уникнути, принаймні без провини за це. Учнів також не обирають, не знають, хто ними буде, але вчитель є відповідальним перед ними апіорі. В етичному сенсі ми покликані робити добро всім, з ким зустрічаємося у житті, принаймні не зашкодити. І, на думку К. Джолдерсми, у вчителя це покликання однозначно не до того, “щоб розвивати в раціональному та економічному сенсі конкурентоспроможний людський капітал” [11, с. 52]. Етичний поклик приходить до вчителя не як до представника суспільства та його потреб, не як до агента нео-ліберальної економіки і не як до носія “вчительських функцій”, але як до особистості, відповідальної за її ставлення до учня (студента) як “іншого”, як “сусіда”, тобто, “ближнього”, за його благо. Йдеться про завжди конкретне піклування про благо тих учнів, перед лицем яких учитель себе знаходить, враховуючи, що самі учні та студенти природно можуть бути “короткозорими” в тому, що дійсно є для них благом [11, с. 53-54].

Вчитель покликаний навчати саме тут і тепер, цих, а не інших учнів, і цей живий стосунок завжди веде поза межі виконання формальних вимог і отримання стандартизованих результатів. Інституціоналізовані форми освіти потрібні, є і будуть існувати, але етичне ставлення вчителя до тих, кого він навчає, завжди більше, у ньому здійснюється трансценденція. У цій місії учитель має своє

натхнення і надію, віру у можливість своїх учнів, сподівання на справдження його зусиль у світі, всупереч несприятливим обставинам і несправедливості. Разом все це означає граничну небайдужість людини, яка має покликання до своєї справи [11, с. 59-60].

До етичного дискурсу щодо значення феномену покликання в освіті додамо свідчення з професійного досвіду та думки про покликання, отримані нами з глибинних інтерв'ю з педагогами 3-х київських шкіл № 59, 85 та 286. Ці інтерв'ю є частиною нашого дослідження покликання, яке охоплювало учнівську молодь, студентство та вчителів і було проведене у квітні-серпні 2016 р. Детальніше про результати дослідження можливо дізнатися, зокрема, із нашої статті “Вчительство як покликання” [7]. Покликання як феномен завжди є інтерпретацією досвіду, того, як людина формулює для себе сенс власної діяльності, пояснює свої мотиви, як вона може, зрештою, розповісти про своє життя в цілому. Що більше досвіду, то глибше історія покликання. Отже, пропонуємо до розгляду 5 коротких сюжетів з нашого спілкування з педагогами (за згодою вчителів у даній статті вказуємо їхні справжні імена).

1. Світлана Іванівна понад 25 років викладає у початковій школі. Про своє покликання каже, що навчати дітей – це її внутрішня потреба, без цього вона не радіє життю: “Я працюю, бо це моє. Я вже до цього звикла, мені вже цього хочеться, я вже без цього не можу”. На думку Світлани Іванівни, “покликання – це те, чим людина хоче займатися, і що у неї виходить, те, що вона робить з задоволенням, і від чого є якась користь людям”. Це не обов'язково має бути професією. Але у її житті робота і покликання щасливо збігаються: “Робота інколи дає осяяння, є бажання щось донести дітям, хочеться, щоб діти розвивалися, вчилися думати, аналізувати, щоб були вони творчі”. Вчитель має переконання у тому, що діє на благо інших людей, “адже, якщо людина зрозуміє, що від цього немає користі, то вона це покине, це не покликання”. Світлана Іванівна міркує так: “Хочеться думати, що покликання веде кудись вище, ніж повсякденність, ніж цей світ”, “це ми не тільки собі придумали, але якийсь поштовх чуєш до цього”. За відчуттям нашої співрозмовниці, до праці вчителя кличе не щось, а хтось – це найближче оточення, діти передусім. Їхні обличчя Світлана Іванівна має перед своїм мисленням поглядом, кажучи, що це ті, від кого “йде

поклик”, за кого і перед ким вона відповідальна. Тобто, це не суспільство, не якісь абстрактні уявлення про місію людини, хоча вчитель, звісно, визнає важливим почуття обов’язку перед учнями і суспільством.

Покликання у педагогічній професії особливо бажане, адже працювати з необхідності тут важко. Воно мотивує докладати додаткових зусиль, спонукає переживати про дітей, обдумувати після уроків наступні завдання. Адже життя у покликанні не ділиться на роботу та вільний час. “Сама робота тебе тримає, – каже вчитель, – я не вільна від думок, постійно думаю про цю роботу, але це наповнює”. Є складнощі професії, невластиві вчителеві функції, які доводиться виконувати у школі, й це засмучує. Однак усі негаразди не переважають задоволення, яке Світлана Іванівна отримує від своєї праці: “робота окрилює, буває живеш з таким натхненням...”

2. Євген Анатолійович викладає іноземну мову в школі понад 15 років. На своєму досвіді Євген Анатолійович переконався, що результат і задоволення від професії з’являються тоді, коли для вчителя вона стає творчістю: “Після 1-го або навіть 2-го року роботи я зрозумів, що чим краще ти продумаєш урок, чим більше ти зацікавлений у його різноманітті, тим яскравіше він виходить, тим легше і тим цікавіше тебе сприймають діти”. А робота вчителя особливо вимоглива, тому що “діти – це той лакмусовий папірець, який ніколи не дасть вам збрехати, вони відразу помічають ваші помилки”. Потрібно прагнути пізнавати себе і світ, бути майстром своєї справи, щоб зацікавити учнів у навчанні. “В моєму випадку англійська мова – це засіб спонукати дітей до розуміння і пізнання більшого, ніж сам цей предмет”, – каже Євген Анатолійович. На його переконання, кожен предмет навчання має відкривати можливості для особистого розвитку учня, “тому що всі знання, як цеглинки і альтернативи, стають основою, на якій людина може робити свій суспільно-корисний вибір, власне розуміючи свої інтереси, свої вміння, навички і маючи бажання ними поділитися у суспільстві”.

Євген Анатолійович усвідомлює важливе значення своєї професії, але має передусім внутрішню потребу в ній: “Є внутрішній поклик навчити, зробити людину кращою, в деяких випадках повернути віру в себе, в деяких – укріпити її, в інших випадках пояснити щось...” Однак, на його думку, сам поклик, як внутрішнє

переживання, є разовим або кількаразовим явищем, тоді як покликання триває. Переконавання людини у власному покликанні складається з “маленьких подій”, які об’єднуються в розумінні його сенсу – “усвідомивши закономірність свого ставлення до дітей, до предмету, до цілей і, відповідно, ставлення дітей до тебе, розумієш це”. У цьому досвіді важлива також оцінка інших. Більше того, цінна взаємна відкритість між людьми, яку покликання, як рух назустріч іншим, робить можливою. Взаємодія вчителя та учнів у процесі навчання – це і відкриття нового знання, і подія міжособистісної відкритості: “Бачиш відповідь зустрічну, це утверджує”. Вчитель має вміти бачити в дитині природну спрямованість до пізнання, потрібно лише скерувати її мотивацію. Такими є основна відповідальність і завдання педагога. Цей шлях пізнання, на який наставляє вчитель, веде далі молоду людину до розуміння себе у світі, до свідомого вибору своєї професії. Про призначення вчительства наш співрозмовник говорить так: “Вчителі є постачальниками професіоналів майбутнього, формуючи їх моральні, етичні, інтелектуальні навички”. Наставляти молодих людей на шлях пізнання себе і світу – означає спонукати їх йти за своїм покликанням. І це єдиний для вчителя спосіб зробити своїх учнів щасливими.

3. Оксана Петрівна – вчитель української мови та літератури. Свою понад 30-річну педагогічну діяльність сприймає як місію – залучати дітей до світу української мови і культури, адже більшу частину часу відпрацювала в одній із київських шкіл з російською мовою викладання, де навчалися не лише росіяни – “іноді до 26 національностей бувало у класі”. Діти на уроках Оксани Петрівни читають вірші, співають українську пісню. І вчителька щаслива бачити їхню радість від цього: “Мені дуже приємно повертати людей до українства”. Про покликання Оксана Петрівна каже, що “це найбільш комфортний стан душі”. На її думку, кожна людина має від природи певні здібності, вона ще може й не знає про них, але бажання проявити себе у чомусь у неї є, “і от коли це бажання і здібності об’єднуються, тоді вже йде оцей потяг до їх реалізації, і є обмірковування цього, коли ти десь впевнений, що зможеш це зробити непогано, і ось тоді виявляється покликання”. Покликання розвивається у часі, з набуттям практичного досвіду, через подолання труднощів, воно стає більш відчутним та зрозумілим, визріває у людині. “Звичайно, це приходить з великою

працею і не відразу”, – міркує вчителька, але її праця – це можливість “навіть інколи відчувати гордість: от я змогла, я це можу, мені це вдалося, і це має гарний результат, мені навіть за це подякують”.

Оксана Петрівна вважає “духовним” своє спонукання до професії педагога: “Поклик педагога – це нести добро, нести знання, творити щось”. Покликання – це реалізація поклику в житті людини, і воно немало вимагає від неї, зокрема, “багато чорнової роботи”, адже “треба постійно працювати над собою, щоб дати результат”. На думку Оксани Петрівни, завдання вчителя – допомагати молодим людям пізнавати себе, показувати їм можливі шляхи розвитку, дати спонукання, щоб вони стали свідомими громадянами, патріотами своєї землі та культури. А щоб долати труднощі і досягати своєї мети, вчитель має бути сильною особистістю. Покликання зобов’язує його розвиватися, щоб навчити інших, постійно вчитися самому: “Вчитель – це постійний учень... він не стоїть на місці, він теж весь час рухається в ногу із життям”.

4. Лора Василівна працює соціальним педагогом у школі, маючи загальний педагогічний стаж понад 35 років. У неї є свого роду дар – не засуджувати людей, а розплутувати клубок причин, які призводять до негативних вчинків, з метою показати їм вихід з ситуації, спосіб гармонійно жити у суспільстві. Лора Василівна завжди прагнула себе у цьому реалізувати: “Просто мене це спонукало від самого дитинства. Я для себе ніяк це не пояснюю. Я відкрита для людей”. Покликання вимагає професійних навичок, раціонального підходу до роботи, щоб досягати бажаного результату. У праці соціального педагога успіх не завжди досягається, але труднощі спонукають вчитися, докладати зусиль. Наполегливість необхідна: “Педагог має бути переможцем, не доміратором, але людиною спроможною ризикувати і досягати мети”.

З досвіду педагога, життя за покликанням не завжди виглядає лінійно через вплив обставин, і оскільки й сама людина змінюється. Кожна особистість багатогранна, але має бути якийсь стрижень. Покликання людини – це і є стрижень її життя. Лора Василівна займалася викладанням та вихованням у різних формах, а її покликання соціального педагога спонукало додавати до педагогіки інші свої здібності. Маючи художній хист, Лора Василівна викладає малювання в школі, а як соціальний педагог має авторські розробки

з арт-терапії. Тому вона переконана, що покликання людини інтегрує різні таланти, ставить їх на службу меті її життя: “Чим би я не займалася, напрямом в мене один – це педагогіка”.

5. Ірина Петрівна – шкільний психолог. Спілкування про вибір професії і відповідно обговорення тем дотичних до покликання – це частина її роботи зі старшокласниками. Ірина Петрівна намагається сприяти розумінню молодими людьми, як їм реалізувати себе у соціальному середовищі, у якій справі, для якої мети. Власну ідею покликання Ірина Петрівна висловлює так: “У кожної людини є те, для чого вона прийшла у цей світ – це і є її покликання. Тобто, покликання – це мета існування людини, те, що вона в позитивному сенсі може дати світові. Сама Ірина Петрівна може сказати про психологію: “це моє, це у мене виходить, цим я можу займатися все своє життя”. Її труднощі, хвилювання долаються вірою в те, що успіх прийде, і тим відгуком, який вона безпосередньо отримує від людей за результатами своєї роботи. Для того, щоб професія сприймалася як покликання, потрібне це відчуття самореалізації особистості і бачення користі, яку вона приносить суспільству.

Працюючи зі старшокласниками за програмою професійного орієнтування, Ірина Петрівна задає запитання: “Що тобі подобається? До чого є схильність? Що б ти хотів робити? Що б ти хотів змінити у житті?” Шкільний психолог намагається підвести учнів до їхнього свідомого життєвого вибору, зважуючи здібності, бажання, бачення перспектив, тобто спрямовує до того, щоб вони знайшли своє покликання у житті. Ірина Петрівна з практики знає, що не всі люди готові до вибору за покликанням, і не всі бажають про це спілкуватися. Вона робить висновок: “Загнати всіх у покликання нереально. До цього людина має прийти завдяки власному вибору... Покликання – це відповідальність за те, що ти обрав або не обрав, а якщо обрав, йдеш ти шляхом його здійснення чи не йдеш – це безумовно особиста відповідальність”.

З даних сюжетів, які, звісно, не передають весь зміст нашого спілкування, ми можемо сформулювати, як розуміють вчителі своє покликання. Якщо коротко підсумувати, покликання є способом людини жити відповідно до її схильностей та здібностей, реалізація яких, разом з усвідомленням власної місії у світі дає їй натхнення, снагу для самовдосконалення та служіння іншим. А ще це відчуття, що потрібно бути у своїй справі чесним, гідним і мати

відповідальність у ній.

На завершення, пропонуємо торкнутися ще одного аспекту покликання у сфері освіти, а саме щодо етосу учнівства. Цінні роздуми про це містить стаття “Покликання учнівства” у збірці розвідок та есе Віктора Малахова “Право бути собою” [6]. Думки професора Малахова спонукають до розуміння феномену учнівства в широкому екзистенційному та етичному сенсі. У статті йдеться про те, що вже у старозавітній та античній традиції сформувалося уявлення про світ як школу, а християнство подає настанову “довічного учнівства” кожному з людей. Тому “бути учнем”, “бути навчителем” – це “принципові можливості нашого життя, і одні з найближчих”, відзначає філософ [6, с. 269].

Відповідальність того, хто навчає, подвійна – за себе і своїх учнів. Право вчити має спонукати вчителя пам’ятати про власну недосконалість та виявляти турботу про тих, чиє навчання йому ввірене, хто за своєю роллю учня від нього залежить. І вчитель має подавати приклад того, що він сам є учнем у цьому світі та наставляти інших, як їм бути учнями. Беручи на себе таку відповідальність, “вчити він має не тільки словом, а й ділом і власним життям” [6, с. 269]. Пригадується, що в інтерв’ю із педагогом Оксаною Петрівною йшлося також про її відчуття професійної честі, так ніби “ти завжди в мундирі”, маєш за собою слідкувати, але це не вивищує, не титулує, а, навпаки, вказує на “щоденний хрест” вчителя.

Як відзначає В. А. Малахов, покликання учнівства більш універсальне, ніж покликання вчительства, адже воно звернене до кожного. Як про те свідчить Біблія: “А ви вчителями не звітсья, – бо один вам Учитель..., а ви всі брати... І не звітсья наставниками, бо один вам Наставник – Христос” (Мт. 23, 8, 10). Вчителеві за посадою важче перебувати у своєму власному учнівстві, ніж його вихованцям, якщо звісно він це учнівство відчуває. У школі, за кафедрою в нього немає виходу поза свій обов’язок, тоді як учня або студента життя завжди кличе поза межі його безпосереднього навчання. Але всіх торкається спільна проблема – в секуляризованому світі втрачено традицію, яка б налаштовувала на учнівство – як чуємо її у Євангельських словах “приходь та й іди вслід за Мною” (Мт. 19, 21). Натомість, сучасна людина “екзистенційно неспроможна бути справжнім учнем, допитливо і самовіддано вникати в істини, здатні висвітлити по-новому її власне життя” [6, с. 274]. З іншого боку, з

політичних, економічних та інших міркувань нас всіх нерідко прагнуть зробити “сумлінними учнями”, такими, що ладні бездумно засвоювати готові істини.

Втім, філософ висловлює віру в те, що “допитливий, розумний учень ніколи не відмовиться від гостроти власних духовних запитів, ніколи не заплющить очі на велику пульсуючу таїну буття, не обмежену жодними рамками заготовлених відповідей, не зрадить неповторності свого покликання у світі” [6, с. 275]. І завдання вчителя – плекати цей “етос” учнівства, який виявляється у “нездоланному потягу знаходити і осягати потаємний смисл буття, перетворювати його на внутрішню визначеність власного існування, довірливо дослухатися до змістоносного слова, розширювати і поглиблювати межі розуміння світу і свого місця в ньому” [6, с. 274].

На завершення В. А. Малахов дає такі настанови:

“По-перше, всім нам, у будь-яких життєвих ситуаціях, мабуть, не варто забувати про наше споконвічне покликання до учнівства.

По-друге, особливо це стосується тих, хто обрав для себе тяжку, але вдячну стежку вчительства, – не втрачати здатності бути й відчувати себе учнем, здатності жертвовно й безоглядно поділяти зі своїми учнями їхні пошуки, велику й ніколи не пізнавану до кінця драму людського життя.

По-третє, пройти стан учнівства-школярства і час від часу повертатися до його здобутків корисно й необхідно для кожного, а в наш час – тим більше. Проте в будь-якому разі ліпше вчитися не за шпаргалкою, а бути учнем допитливим, наполегливим у своєму пошуку. І нехай допоможе нам у цьому Господь” [6, с. 276].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, нами було показано, що в контексті сучасних світоглядних змін актуальним завданням освіти є збереження самої атмосфери навчання як процесу міжособистісної комунікації учителя та учнів. Це дозволить уникнути знеособлення навчальних практик і відповідно їх зведення до передачі та засвоєння стандартних знань або ідеологічних кліше. Такий етичний напрямок відповідає сучасній концепції реформування освіти в Україні та ЄС на основі компетентнісного підходу та ідеї навчання людини протягом всього життя, що включає у себе комплекс етичної мотивації та створення атмосфери партнерства у навчальних закладах.

Основні положення етики Е. Левінаса в їх інтерпретації стосовно практик освітнього процесу, представленій зокрема в праці К. Джолдерсми, можуть бути засадничими для розуміння шляхів і методів вибудовування взаємодії педагогів та студентів (вчителів та учнів) в освітньому процесі. Це етика відповідальності, особистісного залучення та піклування про благо учня (студента) у навчальному процесі, принципи довіри, розуміння етичної асиметрії стосунків “учитель-учень”, відкритість і самокритичність як настанови суб’єктів навчання. Ці принципи і цінності визначають сучасний етос покликання учительства і учнівства. Сучасна вчительська й учнівська спільнота розуміє ідею покликання, і сам цей феномен має бути темою обговорень і досліджень в етиці та педагогіці. Перспективним напрямком подальших досліджень є аналіз мотивації у навчальному процесі, а також теоретичні дослідження у сфері етики відповідальності, комунікації та міжособистісної взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Довбня, ВМ., 2018. ‘Нова українська школа : спроба філософсько-антропологічного осмислення’, *Філософія освіти. Philosophy of Education, № 1 (22)*, С. 240-258.
2. Гомілко, ОЕ., 2015. ‘Суспільство знань як виклик раціональності’, *Філософія освіти. Philosophy of Education, № 1 (16)*, С. 26–38.
3. Горбунова, ЛС., 2015. ‘Філософія трансформативної освіти для дорослих: університетські стратегії і практики : монографія’, Суми : *Університетська книга*, 710 с.
4. Горбунова, ЛС., Згліньська, НЛ., Пролєєв, СВ., 2011. ‘Трансгуманітарність як чинник розвитку сучасної науки і освіти’, *Філософія освіти. Philosophy of Education, №1–2 (10)*, С. 97–141.
5. Кабінет Міністрів України, 2016. ‘Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року 2016’, *Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р*. Доступно : <<http://www.kmu.gov.ua>> [Дата звернення 17 Травня 2019].
6. Малахов, ВА., 2008. ‘Право бути собою’, К. : *Дух і Літера*, 336 с.
7. Мулярчук, ЄІ., 2017. ‘Вчительство як покликання’, *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Серія 5, «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*, Випуск 57, С. 106-115.
8. Пирожков, СІ., Майборода, ОМ., Шайгородський, ЮЖ., ред., 2016. ‘Цивілізаційний вибір України : парадигма осмислення і стратегія дії’, *ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*, К. : *НАН України*, 284 с.
9. Кабінет Міністрів України, 2017. ‘Про затвердження плану заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної

- політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” 2017’, *Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 903-р.* Доступно : <<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-na-20172029-roki-iz-zaprovadzhennya-koncepciyi-realizaciyi-derzhavnoyi-politiki-u-sferi-reformuvannya-zagalnoyi-serednoyi-osviti-pova-ukrayinska-shkola>> [Дата звернення 19 Травня 2019].
10. Хамітов, НВ., 2017. ‘Філософська антропологія : актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту’, К. : *KHT*, 394 с.
 11. Joldersma, C., 2014. ‘A Levinasian Ethics for Education’s Commonplaces : Between Calling and Inspiration’, N.Y. : *Palgrave MacMillan*, 126 p.

References:

1. Dovbnaya, VM., 2018. ‘Nova ukrayins’ka shkola : sproba filosofsk’ko-antropologichnoho osmyslennya (New Ukrainian School : An Attempt of Philosophical-Anthropological Understanding)’, *Filosofiya osvity. Philosophy of Education*, № 1 (22), S. 240-258.
2. Homilko, OYe., 2015. ‘Suspil’stvo znan’ yak vyklyk ratsional’nosti (Society of Knowledge as a Challenge to Rationality)’, *Filosofiya osvity. Philosophy of Education*, № 1 (16), S. 26–38.
3. Horbunova, LS., 2015. ‘Filosofiya transformativnoyi osvity dlya doroslykh: universytet-s’ki stratehiyi i praktyky : monohrafiya (Philosophy of Transformative Education for Adults: University Strategies and Practices : A Monograph)’, Sumy : *Universytet-s’ka knyha*, 710 s.
4. Horbunova, LS., Zhlyns’ka, NL., Proleyev, SV., 2011. ‘Trans-humanitarnist’ yak chynnyk rozvytku suchasnoyi nauky i osvity (Transhumanitarianism as a Factor in the Development of Modern Science and Education)’, *Filosofiya osvity. Philosophy of Education*, №1–2 (10), S. 97–141.
5. Kabinet Ministriv Ukrayiny, 2016. ‘Kontseptsiya realizatsiyi derzhavnoyi polityky u sferi reformuvannya zahal’noyi seredn’oyi osvity «Nova ukrayins’ka shkola» na period do 2029 roku 2016 (Concept of Realization of State Policy in the Sphere of Reforming of General Secondary Education "New Ukrainian School" for the Period till 2029, 2016)’, *Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 14 hrudnya 2016 r. № 988-r.* Dostupno : <<http://www.kmu.gov.ua>> [Data zvernennya 17 Travnya 2019].
6. Malakhov, VA., 2008. ‘Pravo buty soboyu (The Right to Be Yourself)’, К. : *Dukh i Litera*, 336 s.
7. Mulyarchuk, YEI., 2017. ‘Vchytel’stvo yak poklykannya (Teaching as a Vocation)’, *Naukovyy chasopys Natsional’noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova, Seriya 5, «Pedahohichni nauky : realiyi ta perspektyvy»*, Vypusk 57, S. 106-115.
8. Pyrozhkov, SI., Mayboroda, OM., Shayhorods’kyy, YUZH., red., 2016. ‘Tsyvilizatsiynyy vybir Ukrayiny : paradyhma osmyslennya i stratehiya diyi (The Civilizational Choice of Ukraine : A Paradigm of Understanding and Strategy of Action)’, *IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny*, К. : *NAN Ukrayiny*, 284 s.

9. Kabinet Ministriv Ukrayiny, 2017. 'Pro zatverdzhennya planu zahodiv na 2017–2029 roky iz zaprovadzhennya Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannya zahal'noi seredn'oi osvity "Nova ukrayins'ka shkola" 2017 (On Approval of the Action Plan for 2017-2029 on the Implementation of the Concept for the Implementation of State Policy in the Field of General Secondary Education Reform «New Ukrainian School» 2017)', *Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 13 hrudnya 2017 r. № 903-r*. Dostupno : <<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-na-20172029-roki-iz-zaprovadzhennya-koncepcii-realizatsii-derzhavnoi-politiki-u-sferi-reformuvannya-zagalnoi-serednoi-osviti-nova-ukrayinska-shkola>> [Data zvernennya 19 Travnya 2019].
10. Khamitov, NV., 2017. 'Filosofs'ka antropohiya : aktual'ni problemy. Vid teoretychnoho do praktychnoho povorotu (Philosophical Anthropology : Actual Problems. From Theoretical to Practical Turn)', K. : *KNT*, 394 s.
11. Joldersma, C., 2014. 'A Levinasian Ethics for Education's Commonplaces : Between Calling and Inspiration', N.Y. : *Palgrave MacMillan*, 126 p.

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.14(6)-6

УДК 94(477).15

ПРОБЛЕМИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОГЛЯДУ МІГРАНТІВ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКО- ГРЕЦЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

*SOCIOCULTURAL TRANSFORMATION PROBLEMS OF THE
MIGRANTS WORLDVIEW IN THE CASE OF UKRAINIAN-GREEK
RELATIONS*

О.В. Терещенко

Актуальність дослідження. У статті розглянуто соціокультурні аспекти буття емігрантів та трансформацію їхнього світогляду на прикладах міграційних процесів Європи, України та Греції, що має гостру актуальність, оскільки міграційні процеси напряму впливають на суспільний розвиток людства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Оглядом представлено провідні підходи до теми у контексті суперечностей ідей мультикультуралізму як бажання свободи і відкритих кордонів з одного боку, і як бажання стабільності та національної ідентичності – з іншого. Уточнено поняття “мігрант”, “емігрант”, “іммігрант”, “біженець”, показано екзистенціальну різницю між цими типами людей.

Постановка завдання. Проголошено необхідність суто філософського ракурсу теми, оскільки в наш час глобалізації та урбанізації міграційні потоки масштабно нарощуються, а їхній

Urgency of the research. The article discusses the sociocultural aspects of being immigrants and the transformation of their worldview on the examples of the migration processes in Europe, Ukraine and Greece, which is acutely relevant, since migration processes directly affect the social development of humanity.

Actual scientific researches and issues analysis. The leading approaches to the topic in the context of the contradictions of multiculturalism ideas are presented as a desire for freedom and open on the one hand, and as a desire for stability and national identity on the other. Clarified the concept of “migrant”, “emigrant”, “immigrant”, “refugee”, shows the existential difference between these types of people.

The research objective. The necessity of a purely philosophical perspective was proclaimed, since in our time of globalization and urbanization migration flows are increasing on a large scale, and their

вплив на загальносуспільні процеси стає усе більш очевидним.

Вклад основного матеріалу. Зроблено спробу ретроспекції проблеми та визначено актуальні фактори соціальної адаптації. Показано діалектику акультурації людини через “соціальний шок»” – від почуття ейфорії в новій країні до певних розчарувань та усвідомлення необхідності кардинальних особистісних змін. Запропоновано ідею “стратегії комфорту” індивіда у поєднанні власної ідентичності та надбання переваг чужої культури через якісне вивчення іноземної мови, художніх перекладів, “вживання” у комунікативні кластери нового соціального простору. Визначено провідну роль в соціокультурній адаптації українців Греції православної церкви та діаспор, які запроваджують просвітницьку роботу у таких напрямках: “діагностика ситуації”, “роз’яснення пролонгації процесу адаптації”, “корекція тривожних чи панічних настроїв”, “культурне об’єднання” через певні соціальні практики, перфоменси та художньо-мистецьку діяльність.

Висновки. Підводиться підсумок, що за умови конструктивної державної політики, активної діяльності діаспор та вольових інтенцій самих мігрантів можливе досягнення вкоріненості та повноти життя в новому соціумі при збереженні власної етнічної самобутності та особистісної ідентифікації. Така трансформація світогляду людини може стати вельми прогресивним фактором розвитку особистості і суспільства.

influence on social processes is becoming more and more obvious.

The statement of basic material. An attempt was made to retrospect the problem and to identify relevant factors of social adaptation. The dialectic of human acculturation through “social shock” is shown - from a feeling of euphoria in a new country to certain disappointments and an awareness of the need for fundamental personal changes. The idea of the “strategy of comfort” of an individual is proposed in combination of his own identity and the acquisition of the advantages of a foreign culture through the qualitative study of a foreign language, literary translations, and the “use” of communicative clusters of a new social space. The leading role in the sociocultural adaptation of Ukrainians of Greece to the Orthodox Church and diasporas is defined, which introduce educational work in the following areas: “diagnosing the situation”, “explaining the prolongation of the adaptation process”, “correcting anxiety or panic moods”, “cultural association” through certain social practices, performances and artistic and creative activities.

Conclusions. It was summed up that with constructive state policy, vigorous activity of the diasporas and volitional intentions of the migrants themselves, it is possible to achieve rootedness and fullness of life in the new society while maintaining their own ethnic identity and personal identification. Such a transformation of a person’s worldview can become a very progressive factor in the development of an individual and society.

Ключові слова: світогляд,
трансформації,
емігрант,
мобільність, соціальний шок

Key words: worldview,
transformation, migrant, emigrant,
communication, mobility, social
shock

Актуальність теми. Міграційні процеси невпинно нарощуються у світі, змінюючи обличчя цивілізації, і це потребує великої уваги вчених. Актуальність теми підсилюється сучасним масштабним відтоком українців на чужину. Відомо, що за радянських часів емігрант прирівнювався до зрадника, “ворога народу”, але після розвалу СРСР ці поняття пішли в минуле, проте нових концепцій щодо міграції бракує, особливо щодо змін світогляду мігрантів та можливостей їхньої інтеграції в іноземне суспільство.

Постановка проблеми. Зазначена проблема має безпосередній зв'язок із науково-практичними та суспільними завданнями: припинення витоку “мізків” з країни, удосконалення системи регулювання міжнародної міграції, допомога в інтеграції емігрантів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вочевидь велика кількість досліджень міграції, особливо в наш час, присвячена роздумам щодо впливу глобалізації та політики мультикультуралізму на міграційні проблеми. Небачені раніше масштаби міжнародної міграції призводять до змін у житті національних держав, вимагають нових форм взаємодії етносів, культур і звичаїв. Серед провідних аналітичних праць назвемо книгу С. Бенхабіба, де, на наш погляд, найбільш широко розгорнуто панораму зазначених процесів [2]. Проблеми міграції досить прискіпливо вивчалися і вивчаються російськими вченими (враховуючи потужні потоки еміграції росіян протягом усієї історії Європи). Так О.Р. Демідова взагалі пропонує ввести у науковий обіг новий тип людини – *Номо emigranticus*, вважаючи провідними маркерами такого типу “осциляцію на грані віртуального і реального, вирваність з рідного гранту, перенесеність у чужу сферу вкорінення та вимушену міфологізацію минулого і майбутнього у свідомості” [3, с. 74-81]. О. Скарлігіна, аналізуючи хвилі міграції, зосереджується на вивченні особливостей міграції “третьої хвилі” та наголошує на необхідності взаємодії діаспор і метрополій у сферах науки і мистецтва [6]. Провідні українські дослідниці міграційних

процесів. Н. Терентьева [7] та Т. Цимбал [9] визначають можливості ідентифікації емігранта в новому середовищі, перспективи його вкорінення в соціумі “другої батьківщини”, підкреслюючи при цьому соціально-психологічний драматизм даних процесів. Окремі дослідження присвячені аналізу саме українсько-грецьких зв'язків у контексті міграційних проблем. Привертають увагу роботи Г. В. Тищенко, яка показує важливість взаємопідтримки мігрантів у новому соціумі [8], В. Самохвалова, який аналізує історичний аспект проблеми еміграції у Грецію [5, с. 4], М. Павлідіса, який зосереджується на вимушеній еміграції та її наслідках [4]. Зазначимо також, що із нарощуванням міграційних процесів в Україні останнім часом з'являються узагальнюючі документальні збірки, як то Довідник Інституту досліджень діаспори, в якому наведено офіційну статистичну інформацію щодо міграційних рухів [10]. Серед зарубіжних авторів слід відмітити дослідження, присвячені небезпеці хаотичних міграційних потоків у Європі, необхідності кардинальних засобів щодо врегулювання цього [12], ідеї щодо нагальних змін у міграційній політиці заради впорядкування державних заходів з адаптації та стримування маси нелегалів [11]. Актуальні матеріали щодо міграційних проблем усе більше заповнюють онлайн-простір. Зокрема, німецький філософ Ю. Ніда-Рюмелін, автор книги “Етика міграції”, ділиться думками про можливості “допомоги” філософії у справі міграційної політики. Вчений стверджує, що міграційні процеси сьогодення обертаються у такій контроверзі, як бажання свободи і відкритих кордонів (для емігрантів) та бажання стабільності й ідентичності (для корінного населення Європи). Дослідник наголошує, що проблема вже досягає критичної межі, і якщо біженці з країн, де відбуваються війна та природні катаклізми, природно шукають притулку у благополучних місцях і повинні зустрічати співчуття і допомогу, то мігранти, які у гонитві за соцзабезпеченням просто сподіваються на неробство і гарне життя, вимагають більш прискіпливого диференційованого ставлення до себе. Пропонується слухна думка активізувати допомогу “bottom billion” (біднішому мільярду) планети, аби таким чином врегулювати відтік населення із країн “третього світу” [14]. Таким чином, досить багато досліджень у руслі гуманітаристики присвячено проблемам міграції. Проте, з нашої точки зору, до цих пір бракує українських наукових розвідок цієї теми з вивченням досвіду конкретних країн

еміграції. Окрім того, окремої уваги потребує соціально-філософський, антропологічний та екзистенціальний параметри аналізу особистості мігранта, необхідні також приклади ефективних соціальних практик щодо соціокультурної адаптації людини в новому середовищі. Адже адаптація потребує справжньої трансформації світогляду “прибульця”. Тож зосередимося на зазначеній проблемі.

Постановка завдання. Мета статті полягає у показі явищ трансформації світогляду мігранта, що спонукає його адаптуватися в чужій країні. Завдання статті полягають у винайденні соціальних практик, які здатні світоглядно змінити особистість мігранта та зрештою забезпечити певний духовний комфорт у новому соціумі.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день існує безліч досліджень світогляду, але до кінця розшифрувати душу людини, її світосприйняття та трансформації, які відбуваються за тих чи інших обставин, неможливо, мабуть тому, що розвиток особистостей не має меж. Проте, зазначимо, що світогляд може і деградувати. Людина, за певних обставин, може “іммігрувати в себе”, заховатися, замкнутися, іноді – у глибокому творчому пошуку, а іноді – у стресі чи навіть у відчаї. Зазвичай кожний мігрант, намагаючись адаптуватися до нової країни, отримує певний екзистенціальний шок. Культурну відмінність народів мігрант відчуває з першого дня перебування на іншій землі. Комусь вдається пристосуватися та адаптуватися, а хтось назавжди залишається аутсайдером на чужині. З нашого досвіду можемо сказати, що більш-менш благополучним мігрантом може стати тільки людина з розвиненими вольовими якостями, яка здатна боротися за виживання, починаючи нове життя з “нуля”. Як слушно зазначає Т. Цимбал, разом з тим “міграції є історично природним процесом, який існує з того часу, як зародилося людство. Загалом, переселення відіграють значну роль в історії людства, змінюючи своє історичне значення в залежності від конкретних історичних умов” [9, с. 45].

Хто ж такий мігрант? Це – людина, яка або з власної волі або вимушено змінює місце проживання. Щодо цього існує низка термінів, які слід уточнити. *Мігрант* (від лат. *Migratio* – переселяюся) буквально означає таку людину, що змінює місце проживання всередині своєї країни чи поза її межами у незалежності від спонукаючи причин. *Емігрант* (від фр. *émigré*)

позначає мігранта, який виселяється з власної батьківщину на іншу територію, країну, континент. *Іммігрант* (віл лат *Immigro* – вселяюся) вказує на мігранта, який приїжджає в певну країну на тимчасове чи постійне проживання. Звісно, біженцями називають людей, які вимушено покинули власні краї з причини соціальних чи природних катаклізмів. Оскільки названі поняття інколи співпадають в бутті особистості, ми будемо коректно чергувати їхнє використання в даній статті.

Вочевидь існує певна послідовність та специфіка вrostання мігранта у новий соціум. Р.Редфілд, Р.Лінтон та М.Херсковіц [1] прискіпливо досліджували феномен “акультурації” індивіда і визначили, що вона зазвичай починається з вивчення мови тієї країни, в яку прибув емігрант. Але навіть за найсприятливіших умов і знанні мови в людини-емігранта можуть виникнути труднощі у спілкуванні з іншими представниками країни проживання та корінними жителями. У випадку, коли починається процес адаптації, і емігрант його успішно проходить, він мусить прийняти провідні закони, традиції та звичаї нової країни й дотримуватися них. Таке ламання звичних стереотипів, перебудова свідомості, переінакшення світогляду потребують багато часу, праці над собою, вивчення культури та усього соціального надбання іншої країни. Але, як би індивід-емігрант не інтегрувався в інше суспільство, його етнічне коріння усе ж-таки завжди буде відігравати величезну роль у світосприйнятті та авторефлексії, і те, що всмокталося з молоком матері від самого народження, і внутрішнє “Я” людини про це в якийсь момент нагадають. Якщо мігрант й зануриться в іноземний культурний соціум, рано чи пізно настане т. зв. культурна втомлюваність. У своїй теорії адаптації емігрантів К. Оберг [13] описує культурний шок, який пов’язаний з появою неприємних почуттів, коли людина тільки входить до нової культури. Мігрант неадекватно сприймає звичні для іншої країни ситуації, дивно реагує на їжу, моделі життя, одяг, нервується щодо клімату, певних обрядів, звичаїв, інколи має й безпричинне роздратування. Особливо болісно кожен емігрант проходить життєвий етап, коли він аналізує всі свої здобутки та роки, які витратив на досягнення в чужій країні. Чомусь багатьом саме тоді хочеться повернутися на батьківщину. “Емігрант – трагічна особистість, що живе далеко від батьківщини, але не втратила з нею глибинного внутрішнього зв’язку. Емігрант не є зрадником,

знехтуваним, він як блудний син чи дочка, що розривається між минулим та сьогоденням. Особливої трагічності набуває еміграція для людей творчих, для митців” [9, с. 54]. Так, внутрішня боротьба не полишає емігрантів ні на мить. Вдень вони перебуватимуть у соціумі іншої держави, а вночі дивляться сни про краєвиди рідної землі, про дітей і батьків, яких, можливо, залишили на батьківщині, та тихо плакатимуть у подушку.

Розглянемо деякі аспекти міграційного життя на прикладі Української Діаспори Греції. Українська Діаспора у Греції складається з декількох груп. Це – українська недільна школа “Берегиня” при українській церкві у Афінах, Волонтерська спільнота “Греко-Бандерівці” та українська церква. Наші діти-українці ходять кожної неділі в українську школу, аби вчити та не забувати рідну мову. В цьому їм допомагають філологи-українці-емігранти, які працюють на волонтерських засадах, аби наступні покоління зростали у двох культурах разом та розвивали і грецькі і українські традиції. Активну участь у поєднанні двох різних культур бере Українська церква заради того, аби наші співвітчизники почувалися комфортно на чужій землі, щоб не забували національних традицій й при тому – набували багатий досвід в іноземному соціумі з його своєрідними традиціями та порядками.

Якщо зазирнути в античність, ми узнаємо з “Іліади” Гомера, що погане ставлення до чужинців як до гостей суперечило провідним релігійним та родовим настановам. Так би мовити транзитні чужинці не користувалися особливою повагою, але ті, які мали намір оселитися у грецькому полісі, постійно працювати там, вважалися корисними й мали особливу назву – “метки” (осілі чужоземці). Можна сказати, що метеки є своєрідним прообразом сучасних трудових мігрантів. Найвідоміший грецький інтелектуал-метек – це філософ Аристотель. Отже, грецька спільнота сприймала метеків з огляду на їхню корисність для полісу. Така позиція подібна й сучасному ставленню до емігрантів: їм дозволяють працювати в країні, проте про повну рівність прав із громадянами країни не йдеться.

В наш час великий вплив на Грецію має Європарламент, який диктує певні правила та вимагає беззаперечного їх виконання. Масштабний вплив біженців та диктат Євросоюзу щодо їхнього розміщення зовсім збили з пантелику корінних жителів. Біженців розміщують і на островах і на материках. Відбуваються щоденні

конфлікти біженців з корінним населенням. Греки бояться розбоїв, пограбувань та епідемій, тому що біженців не вакцинують і майже не перевіряють на захворювання. У школах дітей біженців групують і зводять у спільні класи з грецькими дітьми, що призводить до протестів з боку батьків. Вони вимагають хоча б перевіряти, чи вакцинували дітей іноземців, бо бояться за життя та здоров'я власних дітей. Психологічний стан обох сторін дуже напружений. Діти, звичайно, не розуміють що відбувається, особливо у молодших класах. Вони об'єднуються, стараються подружитися. Батьки у свою чергу усілякими методами намагаються захистити своїх дітей від чужого впливу. а біженці у свою чергу прагнуть захиститися самим та зберегти свої сім'ї. Обидві сторони праві, і де, хто винен, як інакше вчинити в даній ситуації – це питання суперечливе.

Звісно, життєва філософія, віра і культурно-релігійні традиції у кожного народу індивідуальні і можуть бути специфічними для іншого соціуму. Але спільним є те, що ми усі є живими істотами – людьми – і живемо на одній планеті Земля. Тому потрібна розробка нової філософії у сенсі трансформації світогляду мігрантів заради вироблення стратегії *комфорту* емігранта у поєднанні його етнічної приналежності та культури нового соціуму.

Ми пропонуємо певні соціальні практики у цьому контексті, які можуть бути як публічними, обговорюючись у ЗМІ, так і більш приватними, де задіяні релігійні діячі, вчені, психологи, журналісти, соціальні робітники, волонтери.

Дігностика ситуації. По-перше, потрібне роз'яснення обом сторонам, в якій ситуації насправді вони знаходяться. Адже у більшості випадків мігранти і аборигени не розуміють, що саме відбувається, як впоратися із проблемами нового сусідства. Адже корінні жителі звикли до усталеного життя, рівномірного, спокійного, без грандіозних змін у навколишньому середовищі. Мігранти ж несуть свої звички, традиції, амбіції та ментальність. При цьому місцеві ЗМІ інколи тенденційно подають інформацію: у аборигенів може скластися враження, що їхню територію захоплюють, заповонюють іншими національностями, погрожують автохтонам. Біженці та емігранти також знаходяться у великому стресі, тому що їхнє переселення як правило вимушене, їм не зрозуміло, як себе вести у нових обставинах. Іноземці перебувають у справжньому соціальному шоці.

Пролонгація процесу міграції. По-друге, необхідне пояснення обом сторонам, що іншого шляху як привчатися до сусідства, немає, бо це – незворотний процес. На цьому етапі корінним жителям потрібно роз'яснювати, що приймати емігрантів чи біженців вже є нагальною соціальною необхідністю, і це практикується по всьому світу, де спрацьовує взаємодопомога та взаємовиручка у складних ситуаціях. Біженцям потрібно дати зрозуміти, що вони заслуговують всілякої підтримки та отримують її при виконанні правових норм життя суспільства.

Подолання страхів та упереджень. По-третє, шляхом публічного роз'яснення необхідно розвіяти страхи громадян щодо процесів міграції. Аби уберегти соціум від епідемій й нових вірусів, необхідно зорганізувати первинну юридичну та медичну допомогу, зробити діагностику і щеплення, прикріпити до мігрантів спеціально навчених лікарів, які як мінімум знаються у специфіці хвороб людей з інших континентів та розбираються в їхній психології.

Взаємодія культур. По-четверте, треба творчо об'єднувати надбання культур, створюючи зацікавленість народів один одним. Цьому сприяють такі заходи, як міжетнічні фестивалі, конкурси, залучення до знаменних державних подій, взаємопереклади, інтернаціональні кафе, клуби знайомства, народні гуляння, свята тощо.

Політика толерантності. По-п'яте, необхідно пропагувати толерантність до чужинців, запобігати проявам насильства. Всіляко сприяти зупиненню міжетнічної ворожнечі, расизму, ксенофобії, риторики ворожості, надавати рівні права обом сторонам в розумних пропорціях.

У перспективі можна знайти й інші дієві стратегії, які дозволяють знаходити баланс у взаємостосунках емігрантів та аборигенів, аби почуватися захищеними, вдоволеними, запобігати роздвоєності особистості, зменшити ризики стресів. Зазначимо при цьому, що емігрант та біженець мають багато спільних рис, але й чимало розбіжностей. Емігрант виїжджає за кордон, в більшості випадків, за своєю волею, довго роздумуючи, так чи ні. Біженець (біжить, втікає від чогось) – примусовий мігрант. Але етапи трансформації світогляду та входження в іноземний соціум відбуваються ідентично. Єдина відмінність – кінцевий результат. Біженець має вибір – жити на соціальну допомогу і в якийсь момент

за сприятливих обставин повернутися на батьківщину чи все ж-таки адаптуватися, знайти роботу та влитися в соціум іноземної культури. Емігрант з самого початку має думати про юридичну складову життя, аби жити та працювати легально, а працювати цій людині потрібно обов'язково, тому що від цього залежить її зелена карта, на яку потрібно збирати 150 енсіма (трудонів) в рік. Звичайно, існують різні види дозволів на проживання: по роботі, по заміжжю, коли є дитина від місцевої людини, за бізнес-карткою (яка видається на 5 років для власника бізнесу та його родини з правом проживання та роботи на всій території Євросоюзу, але для цього потрібно купити нерухомість в іноземній країні проживання за ціну від 250 000).

Не дивлячись на відмінності, свою життєву філософію змінюють усі емігранти без винятку. Проходять процеси соціального шоку, стресів, депресії, роздвоєності та ностальгії. І коли мігранти вже майже інтегруються в іноземний соціум – вони в якийсь момент повертаються додому, де рідна земля їм нагадує, чому саме вони у свій час виїхали, і тоді як правило ностальгію як рукою знімає. Дома, звичайно, вже їх не пам'ятають друзі, родичі забули, як ті й виглядають, а навколишнє середовище вже зовсім інше, незнайоме, тому що все змінилося.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Підводячи підсумки статті, ми можемо стверджувати, що міграція, і, зокрема, еміграція – це природний процес, який відбувається постійно з давніх давен і реалізує функцію прискореного розвитку, адже змінює мігранта фізично, духовно й душевно, вдосконалює, відчепанює грані його душі та світобачення. Існує безліч міграційних потоків (внутрішня міграція, зовнішня, постійна(безповоротна), тимчасова, сезонна, маятникова, епізодична), проте в кожній з них центром трансформацій є особистість, її світогляд. Кожен емігрант переживає період “аккультурації”, проте здатен досягти рівня екзистенціального комфорту у поєднанні етнічної приналежності та чужої культури. Соціальні практики роз'язнювальної роботи сприяють прискоренню даних процесів.

Перспективами дослідження можуть бути екзистенціальні феномени буття емігрантів (ностальгія, самотність, тривога) та творення іммігрантських субкультур, комунікативних кластерів у соціальному просторі нових країн. Не менший інтерес

представляють і компаративістські дослідження соціокультурної адаптації емігрантських “хвиль”. Також є сенс дослідити не тільки інтеграцію мігрантів у певну країну, а й зустрічні соціальні практики “aborигенів”: від змішаних шлюбів – до акцій солідарності та маніфестації дружби етносів і народів.

Список використаних джерел:

1. Абрамян, НЛ., 2004. ‘Диалог культур : проблемы и перспективы’, *Этнокультурное разнообразие и проблема взаимодействия культур : мат. науч. конф., г. Москва, 23 апреля 2004 г.*, М., 128 с.
2. Бенхабиб, С., 2003. ‘Притязания культуры’, *Равенство и разнообразие в глобальную эру*, М. : Логос, 350 с.
3. Демидова, ОР., 2015. ‘Эмиграция как проблема философии русской культуры’, *Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина*, Том 5, С. 74-81.
4. Павлідіс, М., 2001. ‘Домоклов меч депортации’, *Омония (Афінський міжнародний щотижневик)*, 22-28 ноября, 42 с.
5. Самохвалов, В., 2001. ‘Українська діаспора в Греції : зародження, проблеми і перспективи’, *Асоціація українців Греції*, Афіни, С. 4.
6. Скарлыгіна, Е., 2008. ‘В зеркале трех эмиграций (самоидентификация как проблема эмигрантского сознания)’, *Новое литературное обозрение*, № 93. Доступно : <<http://magazines.russ.ru/nlo/2008/93/sk21.html>> [Дата звернення 11 Травня 2019].
7. Терентьева, Н., 2009. ‘Українсько–грецькі культурні зв’язки : формування та культурне життя діаспори в Греції’, *Міжнародні зв’язки України : наукові пошуки та знахідки : Міжвід. зб. наук. пр.*, Вип. 18, С. 215-228.
8. Тищенко, ГВ., 2007. ‘Українська громада в Греції’. Доступно : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2007_13_21> [Дата звернення 17 Травня 2019].
9. Цимбал, Т., 2012. ‘Феномен еміграції : досвід філософської рефлексії’, Київ-Кривий Ріг, 396 с.
10. Інститут досліджень діаспори, 2005. ‘Четверта хвиля еміграції : регіональні особливості’, *Довідник Інституту досліджень діаспори*, Київ, 119 с.
11. Geddes, A., 2000. ‘Immigration and European Integration : Towards Fortress Europe?’, Manchester : *Manchester Univ. Press*, P. 28.
12. Mitchener, B., 2002. ‘Prodi Says Fear Of Immigration Is Overblown’, *The Wall Street Journal Europe*, 2002, June 19, P. A2.
13. Oberg, K., 1960. ‘Cultural shock : Adjustments to new cultural environments’, *Practical Anthropology*, Vol. 7, P. 177-182.
14. Zucchi, U., Nida-Rümelin, J., 2016. ‘Філософія і міграція’. Доступно : <<https://www.deutschland.de/ru/topic/politika/filosofia-i-migracia>> [Дата звернення 18 Травня 2019].

References:

1. Abramyan, N.L., 2004. 'Dialog kul'tur : problemy i perspektivy (Dialogue of Cultures : Problems and Prospects)', *Etnokul'turnoye raznoobrazie i problema vzaimodeystviya kul'tur : mat. nauch. konf., g. Moskva, 23 aprelya 2004 g*, M., 128 s.
2. Benkhabib, S., 2003. 'Prityazaniya kul'tury (Culture Claims)', *Ravenstvo i raznoobrazie v global'nuyu eru*, M. : Logos, 350 s.
3. Demidova, O.R., 2015. 'Emigratsiya kak problema filosofii russkoy kul'tury (Emigration as a Problem of the Philosophy of Russian Culture)', *Vestnik LGU im. A.S. Pushkina, Tom 5*, S. 74-81.
4. Pavlidis, M., 2001. 'Domoklov mech deportatsyy (Domoklov Sword of Deportation)', *Omonyia (Afins'kyi mizhnarodnyy shchotyzhnevyyk)*, 22-28 noyabrya, 42 s.
5. Samokhvalov, V., 2001. 'Ukrayins'ka diaspora v Hretsiyi : zarozhennya, problemy i perspektivy (Ukrainian Diaspora in Greece : Origins, Problems and Prospects)', *Asotsiatsiya ukrajintsiiv Hretsiyi, Afiny*, S. 4.
6. Skarlygina, Ye., 2008. 'V zerkale trekh emigratsiy (samoidentifikatsiya kak problema emigrantskogo soznaniya) (In the Mirror of Three Emigrations (Self-Identification as a Problem of Emigrant Consciousness))', *Novoye literaturnoye obozreniye*, № 93. Dostupno : <<http://magazines.russ.ru/nlo/2008/93/sk21.html>> [Data zvernennya 11 Travnja 2019].
7. Terent'yeva, N., 2009. 'Ukrayins'ko-hrets'ki kul'turni zv'yazky : formuvannya ta kul'turne zhyttya diaspory v Hretsiyi (Ukrainian-Greek Cultural Relations : The Formation and Cultural Life of the Diaspora in Greece)', *Mizhnarodni zv'yazky Ukrajiny : naukovy poshuky ta znakhidky : Mizhvid. zb. nauk. pr., Vyp. 18*, S. 215-228.
8. Tyshchenko, H.V., 2007. 'Ukrayins'ka hromada v Hretsiyi (Ukrainian Community in Greece)'. Dostupno : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2007_13_21> [Data zvernennya 17 Travnja 2019].
9. Tsymbal, T., 2012. 'Fenomen emigratsiyi : dosvid filosofskoyi refleksiyi (The Phenomenon of Emigration : The Experience of Philosophical Reflection)', *Kyyiv-Kryvyy Rih*, 396 s.
10. Instytut doslidzhen' diaspory, 2005. 'Chetverta khvylya emigratsiyi : rehional'ni osoblyvosti (The Fourth Emigration Wave : Regional Peculiarities)', *Dovidnyk Instytutu doslidzhen' diaspory*, Kyyiv, 119 s.
11. Geddes, A., 2000. 'Immigration and European Integration : Towards Fortress Europe?', Manchester : *Manchester Univ. Press*, P. 28.
12. Mitchener, B., 2002. 'Prodi Says Fear Of Immigration Is Overblown', *The Wall Street Journal Europe*, 2002, June 19, P. A2.
13. Oberg, K., 1960. 'Cultural shock : Adjustments to new cultural environments', *Practical Anthropology, Vol. 7*, P. 177-182.
14. Zucchi, U., Nida-Rümelin, J., 2016. 'Filosofiya i migratsiya (Philosophy and Migration)'. Dostupno : <<https://www.deutschland.de/ru/topic/politika/filosofia-i-migracia>> [Data zvernennya 18 Travnja 2019].

РЕЛІГІЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.14(6)-7

УДК 1(091)(477)

ПОЛІТИЧНО-ФІЛОСОФСЬКА СКЛАДОВА ПОВЧАНЬ АНТОНІЯ РАДИВИЛОВСЬКОГО

THE POLITICAL AND PHILOSOPHICAL COMPONENT OF THE SERMONS OF ANTHONY RADIVILOVSKY

В.В. Співак

Актуальність теми дослідження. Актуальність тематики розвідки обумовлена вагомістю епохи бароко для процесу становлення української національної самосвідомості та духовної культури. Якнайбільше це стосується морально-етичних та політико-філософських ідей мислителів XVII ст. Тож потреба вивчення спадщини українських авторів цієї великої епохи не викликає сумнівів.

Постановка проблеми. Політико-філософські ідеї в творчості мислителів XVII ст. проявлялись у вигляді звеличення мудрого правління християнського володаря, нарікання на моральне падіння влади, розбору негативних та позитивних рис, властивих правителям, моралістичних прикладів, розміркувань про належний порядок в суспільстві тощо. Тож згаданий аспект творчості українських барокових мислителів складає значну проблему, яка потребує дослідницького пера.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначена дослідницька проблематика вже розглядалася у багатьох

Urgency of the research. The urgency of the subject of intelligence is due to the weight of the Baroque era for the process of formation of Ukrainian national identity and spiritual culture. As far as it concerns the moral and ethical and political-philosophical ideas of thinkers of the XVII century. Therefore, the need to study the heritage of Ukrainian authors of this great epoch is beyond doubt.

Target setting. Political-philosophical ideas in the works of thinkers of the XVII century. manifested themselves in the form of the glorification of the wise rule of the Christian ruler, the reproach to the moral fall of power, the analysis of the negative and positive features inherent in the rulers, moral examples, the discourse on the proper order in society, and so on. Therefore, the mentioned aspect of the work of Ukrainian Baroque thinkers is a significant problem that requires a research pen.

Actual scientific researches and issues analysis. The identified research problem has already been addressed in many

працях вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: Довга Л. М., Яковенко Н. М., Когут З. тощо. На матеріалах текстів Антонія Радивиловського вона вивчалась в попередніх розвідках автора цієї статті. Однак даний доробок потребує узагальнення зробленого в цьому дослідженні.

Постановка завдання.

Завданням статті є дослідження політико-філософських поглядів Антонія Радивиловського в контексті української духовної культури XVII ст.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи політико-філософську тематику, проповідник використовує категорії, що належать до політичного світу Речі Посполитої, аплікуючи до них специфіку сучасного йому козацько-старшинського політичного устрою. До цього синтезу додаються образ московської царської влади, що служать для автора своєрідним образом православного правителя. Однак презентуючи свою лояльність до царя, Антоній Радивиловський не аналізує особливостей політичного буття московського двору та його підданих, тож цей символ навряд чи можна назвати взірцем для наслідування. Ця світоглядна особливість є характерною для українських церковних діячів епохи бароко, які проявляли зовнішню прихильність до царської влади і час від часу представляли її дипломатичні інтереси, але при цьому не прагнули запровадження російських порядків на власній території та обороняли окремішність Київської Митрополії.

Висновки. Зроблено висновок про синкретичність філософсько-політичного вчення Антонія

works of domestic and foreign scientists, such as: Long L.M., Yakovenko N.M., Kogut Z. and others like that. On materials of texts of Anthony Radivilovsky it was studied in previous investigations of the author of this article. However, this development requires a synthesis of this study.

The research objectives. The purpose of the article is to study the political and philosophical views of Anthony Radivilovsky in the context of the Ukrainian spiritual culture of the XVII century.

The statement of basic materials. Considering politico-philosophical subjects, the preacher uses the categories belonging to the political world of the Commonwealth, applying to them the specifics of the modern Cossack-Majesty's political system. Before this synthesis is added the image of the Moscow royal power, serving the author in a kind of Orthodox ruler. However, presenting his loyalty to the king, Antony Radivilovsky does not analyse the peculiarities of the political existence of the Moscow court and his subjects, and this symbol can hardly be called an example for imitation. The pseudospectral peculiarity is typical of Ukrainian Baroque ecclesiastics, who showed external affection for imperial power and from time to time represented its diplomatic interests, but did not seek the introduction of Russian order in their own territory and defended the separateness of the Kyiv Metropolis.

Conclusions. Conclusion is made about the syncretism of the philosophical and political doctrine

Радивилівського, в якому поєднуються образи та категорії політичного життя Русі-України, Речі Посполитої, Війська Запорізького та Московського царства. Виявляючи лояльність до образу монарха, як гаранта політичної стабільності, проповідник надає перевагу республіканським принципам політичного життя.

Ключові слова: українська філософія, політична філософія, філософія права, бароко, моральне вчення.

of Anthony Radivilovsky, which combines the images and categories of political life of Rus-Ukraine, the Commonwealth, the Zaporozhian Army, and the Moscow kingdom. Expressing loyalty to the image of the monarch, as a guarantor of political stability, the preacher prefers republican principles of political life.

Keywords: Ukrainian philosophy, political philosophy, philosophy of law, baroque, moral doctrine.

Актуальність теми. Друга половина XVII століття в Україні відзначилася бурхливими суспільно-політичними струмами, які викликали зміни в соціальній структурі суспільства й політичній сфері та справили вплив і на духовне життя. В останньому провідну роль відігравала церква на чолі з плеядою інтелектуалів, вихованих “могилянськими” реформами: Інокентієм Гізелем, Лазарем Барановичем, Іоаникієм Галятовським, Антонієм Радивилівським та ін.

Їх тексти представлені полемічними творами, трактатами з морального богослов'я для священників, віршами та проповідями, що покликані дати уявлення про істини віри, християнську мораль, прославити справи “відомих” людей, дати відповідь на критику з боку іноконфесійних конкурентів тощо.

Постановка проблеми. Але разом з основною метою під час створення свого “продукту” автори свідомо чи несвідомо виявляли певну політичну заангажованість, висловлюючи прямо чи опосередковано ідеї, що стосуються уявлень про владу, державу, право та політичний устрій суспільства, що відносяться до сфери політичної та правової філософії. Такі ідеї проявлялись у вигляді похвали за мудре правління, жалкування про сучасні “оплакані часи”, розбору “гріхів і цнот”, властивих носіям влади, моральних історій-прикладів, спеціальних міркувань про належний порядок та інших, інколи доволі несподіваних формах. Тож згаданий аспект творчості українських барокових мислителів складає значну проблему.

Постановка завдання. Спроба визначити природу такої строкатості та суті, що криється за нею, є завданням цієї розвідки. Джерелами дослідження обрано проповіді Антонія Радивиловського, який є знаковою особою своєї епохи та здатен репрезентувати політико-філософське вчення представників церковної інтелектуальної еліти епохи бароко. При цьому планується звернути увагу на політичний порядок, з яким себе ідентифікує проповідник, що дозволяє виявити прихильність автора до тих чи інших політико-правових ідей. Таке дослідження може доповнити наші уявлення про ідейний арсенал політичної та правової філософії українських мислителів епохи бароко [10].

Аналіз останніх досліджень з теми. Ця проблематика вже розглядалася у багатьох працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, таких як: Довга Л. М. [3], Яковенко Н. М. [11], Когут З. [4] тощо. Названі дослідники звертали увагу на деякі особливості політико-правової ідентичності української політичної та інтелектуальної еліти 2 пол. XVII ст. На матеріалах проповідей Антонія Радивиловського вона розглядалась у публікаціях автора цієї статті [9, 10]. Однак дані дослідження потребують узагальнення, що й було зроблено в цій розвідці.

Виклад основного матеріалу. Загальна політико-філософська теорія у творчості українських церковних мислителів епохи бароко, природно, спирається на церковну доктрину, що синтезувала в собі доробок Отців Церкви та деякі ідеї Античності. Крім цього, також трапляються репліки ідей, запозичених з праць світських авторів епохи Відродження (зокрема Гуго Гроція, Еразма Ротердамського та ін.).

При цьому церковні інтелектуали виявляють доволі строкаті політичні погляди орієнтації, які являють собою конгломерат різноманітних ідей, часто суперечливих та навіть взаємовиключних, що поєднують у собі елементи традиційної політичної культури Речі Посполитої, руського та литовського права з політико-правовими уявленнями козацької старшини й апеляціями до московської “самовладної стабільності”.

Останні є характерними для церковних ієрархів, що може трактуватися як загальний настрій духовенства стосовно московського царя, що “видавався їм гарантом спокою та стабільності, на відміну від розбурханої міжусобицями старшинської еліти” [12, с. 434], оскільки данина тогочасній традиції письменства, що передбачала

висловлення лояльності до вищої політичної влади та патронів-спонсорів, яка зі змінами у суспільно-політичній ситуації почала переноситися з короля та магнатів на царя й гетьманів.

Тож формулу, вміщену Антонієм Радивиловським на початку друкованого “Вінця Христова” 1688 року, яка характеризує московських царів Івана і Петра Олексійовичів та царівну Софію як “Пресвѣтлѣших(ъ) Державнѣйших(ъ) и Благочестивѣйших(ъ) Великих(ъ) Г(осу)д(а)рей н(а)ших(ъ) Ц(а)рей й Великихъ Кн(я)зей...” [5, арк. 2], а самого автора як: “Вашего Ц(а)р(с)каго Пресвѣтлаго Величества Всегдашній Б(о)гомалець, нижайшій раб(ъ) й по(д)ножіе, Недостойный ...” [5, арк. 11], можна вважати не стільки проявом “безумовної відданості підданого”, скільки дотриманням письменського етикету стосовно осіб, що являють собою символ вищої державної влади. На користь цього припущення свідчить повторення тут проповідником загальноприйнятої дипломатичної формули звертання до царя, що перекочувала у збірку церковних проповідей з суспільно-політичного дискурсу [9].

Далі Антоній Радивиловський традиційно наділяє царську родину всіма християнськими цнотами, головною з яких є захист православ'я – “...понеже Вѣру с(вя)тую Православнокафолическую в(ъ) Г(осу)д(а)р(с)твахъ своихъ распространяете, й повсюду туюж де защищаете, Монастырѣ же й Храмы с(вя)тыхъ Б(о)жеихъ Ц(е)рквей созидаете й украшаете; а безчисленныхъ в(ъ) нуждѣ бѣдствующихъ яко Братію Х(ристо)ву, не токмо в(ъ) свои(хъ) Г(осу)дарства(хъ), но й в(ъ) далечайши(хъ), прем(и)л(ос)тиво вспоминаете й ущедряете” [5, арк. 12]. Як відомо, саме “православність” московського царя була однією з причин проявів симпатій до нього з боку українського духовенства, а акцент на захисті віри та церкви як місії російських царів був характерний для всіх церковних інтелектуалів 2 пол. XVII ст. [12, с. 434–435].

Крім цього, церковні ієрархи прагнули знайти в особі царя: покровителя, спонсора й захисника від інтриг конкурентів, на що розраховує у своїй посвяті й Антоній Радивиловський – “аз недостойный ділатель, сице й сей трудъ мой, под покровеніємъ Вашего Царскаго Пресветлаго Величества, моглъ сохраненъ быти отъ всякихъ злословій безбідне, й да с нимъ не убоюся зла, яко Ваше Царское Пресвітлоє Величество Прєблагіи мои защитници есте” [5, арк. 16].

Усі вищезгадані репліки, що висловлюють демонстративну лояльність до царської влади, є цілком природними з точки зору традиційної позиції православної церкви щодо держави, відповідно до формули – “немає влади не від Бога” (Рим. 13, 1). Тож церква постійно шукала підтримки та лояльності з боку держави, хоча, з іншого боку, кожен церковнослужитель був відданий більше “небесній вітчизні”, ніж земному володарю. Так, у своїх рукописах Радивилівський наводить таке міркування – (завбачливо викреслене в друкованому варіанті “Вінця Христова” 1688 року) – “Что ест Црь? Что монарха? члкъ есть. а члкъ что? Есть тинь, сонъ” [6, с. 361], далі проповідник пише, що варто служити Богу, а не можновладцям.

Так само, як у 2 пол. XVII ст. церковні письменники одноголосно звеличували “царську величність”, раніше православна церква в Україні шукала підтримки королівської влади та магнатських родин. З прийняттям зверхності московської влади змінився лише об’єкт вшанування та формальне наповнення його вираження, самі ж засоби та суть такої апеляції залишаються в межах попередньої традиції церковного письменства (звеличення цнот володаря, його герба, діянь, прохання про патронаж). Тож вихваляння царських осіб навряд чи є виразом виключної прихильності до Москви чи до московських порядків, скоріше це є проявом бажання дотриматись етикету чи знайти міцний ґрунт під ногами та гарантії безпеки у неспокійні часи [10].

Крім “московського” орієнтуру, в текстах Радивилівського трапляється багато маркерів політичного життя Речі Посполитої. Так, проповідник описує суспільно-політичний устрій “граду земного”, що є калькою з річпосполитського світу, в якому формувався автор. Наприклад, звертаючись до суспільної моральної проблематики, Радивилівський згадує: “...станъ Ц(а)рскій, станъ Сенаторскій, станъ Воинскій, станъ Радецкій... сенаторъ на крѣслѣ сенаторскомъ сидячи, прагнетъ примноженъ староствъ, прагнетъ булавы Гетманской, Печати канцлѣрской, лѣски Маршалковской” [6, с. 123]; “...в(ъ) Речи посполитой, не вси единым ся здобя(тъ) титулом, але кто Воєводою, Каштеляномъ, кто Старостою, Скарбникомъ, по(д)скарбимъ” [7, с. 696]. Поданий тут перелік “урядів” містить такі, що невластиві ані Московському двору, ані Війську Запорізькому, але цілком “свої” як для автора, так і сучасників.

Антоній Радивилівський широко використовує у своїх повчаннях правові категорії Речі Посполитої, наприклад: “обваровал тоє псалмиста страхом(ъ), нѣбы якою сеймовою конституцѣю, рекши...” [6, с. 336]. Саме ж право користується у проповідника високим авторитетом. Так, він висловлює ідею підпорядкування влади правовим нормам, що є характерним для уявлень Речі Посполитої – місто перебуває в цілісності – “кгда жителіє онаго будуть послушными бурмистром(ъ), бурмистры зась правомъ” [6, с. 510].

Цікавим є те, що ці категорії, присутні в наведених уривках з рукописного “Вінця Христова”, пізніше були підчищені у друкованому “Вінці Христовому” 1688 року [5, арк. 36 зв.-37; арк. 116], що говорить про намагання автора зробити його більш “політкоректним”. Але, незважаючи на таку редакцію, політико-правові категорії Речі Посполитої продовжують рясніти і в друкованих збірках Антонія Радивилівського – “Незнаеть натура срожитися на Речъ Посполитую” [5, арк. 519 зв.]; “єдного разу учинили себѣ сеймъ” [5, арк. 541 зв.]; “поселства своего реляцію албо отнесенє чинилъ” [7, с. 1118].

Описуючи “царські” цноти (Антоній Радивилівський фактично не згадує “короля” та не вживає цю назву для позначення монарха), проповідник, наділяє особу монарха всіма належними християнськими чеснотами [5, арк. 12; 7, с. 274–275]. Проте такий “цар” володіє рисами, які характеризують його не як “московського самовладця”, а, скоріше, як монарха зі світу політико-правових уявлень Речі Посполитої [5, арк. 524 зв.; 6, с. 1419]. Так, проповідник змальовує просування особи по кар’єрній драбині на різні “уряды”, причому така кар’єра завершується обійманням “царського уряду”, що є більш характерним для порядків Речі Посполитої, ніж московського політичного життя: “нехай кто вси перейдет(ъ) уряды сего мѣра; ... нехай кто будет(ъ) на дворе Ц(а)рскомъ покоєвымъ, потымъ нехай будетъ Секретаромъ, потымъ нехай буде(ъ)т Маршалком(ъ), нехай будет(ъ) ротмистромъ, Полковникомъ, Гетманомъ, Сенаторомъ яким высокимъ; наостаток нехай зостанет й Царемъ... [6, с. 753–754]. У друкованому “Вінці” Антоній Радивилівський прямо пише про вибори народом особи на роль царя, князя або “старшинство” та бажані критерії вибору кандидата – “гды кого людъ посполитый избираетъ на якоє Царство, на Княженіє, албо на иншоє якоє старшинство, неповинни

усмотровати на позвірховную его уроды пієнкность, а ни на родовитость фаміліи; але на цноты, на укладность пристойныхъ, обычаєвъ, на смиреніє, на побожность, на щодробливість й ласкавість. Тыи цноты оздобою суть Маєстату Царского, тыи цноты суть сохраненіємъ живота его” [7, с. 249]. Тож поняття “цар” у текстах Антонія Радивиловського, скоріше за все, є “московським” лише за формою, а не за змістом.

Щодо самого тлумачення поняття “Річ Посполита” (відома польська калька з латинського “республіка”), то цілком ймовірно для Антонія Радивиловського Річ Посполита є не тільки як Литовсько-Польська держава, а як синонім держави-суспільства взагалі. Він часто згадує “добро Речі Посполитої” як спільне благо чи громадське майно (як це зрозуміло з контексту), також використовує це поняття в тих місцях, де ця назва в загальновідомому сенсі є явно недоречною, наприклад, у повчанні, присвяченому святому князю Володиміру – “С(вя)тый великій... Владиміре // памятає(сь) на тоє, же... на(ді) добрый прикла(ді) Царя албо Князя нѣчого нема(шь) той же Речи Посполитой здоровшого, й пожитечнѣйшого...” [7, с. 249–250]. Тут, очевидно, під Річчю Посполитою мається на увазі держава як така, що говорить про прихильність до республіканських порядків взагалі, а не до політико-територіального утворення, що носило цю назву.

Політико-правові реалії Війська Запорізького також знайшли своє відображення в повчаннях Антонія Радивиловського. Проте вони значно менше представлені порівняно з річпосполитськими. Так, гетьмана Антоній Радивиловський у своїх повчаннях як самовладного володаря не згадує, надаючи йому роль військового лідера та риси християнина, властиві кожній людині високого стану. Цар та гетьман у переліку суспільної еліти, зазвичай, йдуть поруч із властивими їм спільними та відмінними цнотами: “Если естєсь Црь, памятайже на тоє, же ты Богъ для того на Пресвітломъ Царскомъ посадилъ Маєстате, абысь тыхъ котории тебе служатъ... многими опатроваль добродєйствы... //... Если естєсь Гетманъ, памятай же на тоє, абысь нічого без уваги и рады не чиниль... абы воинов своих доброчиностю до послушенства себе потягаль, абысь кривды в тягненю людемъ чинити недопушаль, абысь славу речи посполитой прекладалъ над славу свою власную, абысь справедливость заховаль...” [6, с. 1404–1405]. В інших випадках гетьман також йде

після царя, що може говорити про його підпорядковану роль у політичній свідомості Антонія Радивиловського.

Про особливий статус гетьмана в повчаннях проповідника могло б побіжно свідчити те, що він досить часто називає гетьманом Ісуса Христа, якого традиційно церква іменувала Царем Небесним. Так, у рукописному “Вінці Христовому” Радивиловський називає Христа гетьманом [6, с. 144], замінивши у друкованому варіанті на Царя [5, арк. 46]. В іншому місці проповідник називає Христа одночасно Царем та Гетьманом – “Христос Спситель ... Црь над Царями, такъ Гетманъ над Гетманы” [6, с. 1303]. Оскільки земний цар мав бути образом Царя Небесного, то у випадку порівнянням Христа й гетьмана цей “Imago Dei” міг б переноситися й на останнього, разом із наданням відповідного статусу земного володаря, влада якого священна [9].

Проте слід зауважити, що ці порівняння не є чимось унікальним як в українській традиції того часу, так і поза нею. Порівняння Христа та гетьмана є характерним й для інших церковним мислителів 2 пол. XVII ст. Так, зокрема, гетьманом називає Христа Іоанікій Галятовський – “Есть Христось, гетманомъ валечнымъ” [2, с. 119]. Таке порівняння Христа з воєначальником (у тогочасній українській традиції – гетьманом) є характерним для образу “Церкви воюючої” та є давньою традицією християнського письменства. Тож, зважаючи на те, що Христос був взірцем для кожного християнина, який мав “ревновати” йому у цнотах, питання про можливий особливий статус Гетьмана стосовно царської влади у системі політико-філософської складової повчань Антонія Радивиловського залишається відкритим [10].

З інших маркерів суспільно-політичного життя гетьманської України присутній перелік “урядів” Війська Запорізького: “припомните собі... Гетмановъ, Полковниковъ, Сотниковъ, Асауловъ, й іншихъ... Запорожцовъ...” [8, с. 39]. Також проповідник неодноразово описує ради воїнів з різних питань [7, с. 59], що є характерним для козацької спільноти. Втім під опис “рицарського кола” підпадає й феномен сеймиків та сеймів Речі Посполитої.

Цікавим у політико-філософській складовій повчань Антонія Радивиловського є факт змішування проповідником в одному місці політико-правових категорій різних політичних порядків, особливо під час опису суспільної еліти: – “мыслити бовімъ быти [в речі Посполитой Княземъ, Сенаторомъ, Старостою, на дворі Царском

быти Маршалком, Канцліром, Каштеляном... мыслити быти в(ъ) Войску Гетманомъ, Полковникомъ... Сотникомъ, Обознымъ, Писаромъ..., а за ж то не золотая мысль?...” [6, с. 201] (у друкованому “Вінці Христовому” цей перелік відсутній [5, арк. 65]); “Князі, Воєводи, Сенаторове, Гетманове, поборцы, Старостове, й прочая” [6, с. 567]; “пойзришь в станъ Црскій, Сенаторскій, Княжій, Воєводскій, пойзришь в станы Рыцерскіє, яко то в станъ Гетманскій, Полковницкій, Судейскій” [6, с. 202]; “учинять его Паномъ великімъ, учинят его Боляриномъ, Каштеляномъ, воєводою, Гетманомъ, полковникомъ; учинять его війтом, бурмистром, райцею, лавником и прочая...” [6, с. 677]; “въ дворахъ Царскихъ, сенаторскихъ // княжихъ, болярскихъ, Гетманскихъ, Полковничихъ й иныхъ, навіть в домахъ войтовских, бурмистровских, речецкихъ...” [6, с. 1117–1118].

Тут ми бачимо перелік “значних урядів” Речі Посполитої, Війська Запорізького та Московського царства. Таке змішування категорій “старого” та “нового” політичних порядків говорить про властиву всій бароковій культурі “еклектичність” політичного світогляду Антонія Радивиловського, що була характерною й для інших його сучасників [11, с. 371–398]. Природою такої еклектики можна вважати: ментальні особливості автора, що інтелектуально сформувався ще до козацької революції під впливом “могилянського оновлення”; свідому чи несвідому корекцію політичних уявлень та образів, що їх передають залежно від кон’юнктури політичного життя; а також – особливу здатність світогляду “людини бароко” поєднувати в єдине ціле навіть непоєднане з нашої точки зору (що стосується і образів, і ідей).

Висновки. Отже, звертаючись до політичної тематики, проповідник користується близькими для себе й сучасників категоріями політико-правових уявлень Речі Посполитої, додаючи до них особливості нового козацько-старшинського політичного устрою. До цієї мішанини додаються апеляції до московського трону, що служать для проповідника ніби “символом” вищої влади православного монарха. Але висловлюючи свою лояльність до Москви, Антоній Радивиловський не заглиблюється в подробиці політичного життя царського двору та його підданих, тож символ залишається лише символом. Ця характеристика є типовою для українських ієрархів, які виявляли зовнішню лояльність до царської влади і навіть служили її дипломатичним інтересам, але мали явну

нехить до запровадження “московських порядків” на своїй території та обстоювали свою окремішність [1].

Порівняна меншість послань у проповідях Антонія Радивиловського на образи козацько-старшинського політичного життя та “неувага” до московських порядків свідчить про “річпосполитеськість” політичного світогляду проповідника, в якому нерозривно злилися політичні світи Русі та Речі Посполитої (як політичного ладу) з філософськими політико-правовими ідеалами республіканізму та уявленнями про громадянські свободи, що цілком відповідають тенденціям тогочасної політичної та правової філософії [9].

Список використаних джерел:

1. Броджі-Беркофф, Дж., 2010. ‘Мир з Богом чоловіку як система моральної філософії. В : Інокентій Гізель : вибрані твори’, Том 3 : *Дослідження та матеріали*, Київ – Львів : *Свічадо*, С. 103–132.
2. Галятовський, І., 1985. ‘Ключ розуміння’, Київ : *Наукова думка*, С. 53–238.
3. Довга, ЛМ., 2012. ‘Система цінностей в українській культурі XVII століття’, Київ – Львів : *Свічадо*.
4. Когут, З., 2004. ‘Коріння ідентичності’, Київ : *Критика*.
5. Радивиловський, А., 1688. ‘Вінець Христов’, Київ : *Друкарня Києво-Печерської Лаври*.
6. Радивиловський, А., 1671. ‘Вінець Христов : рукопис’, Т. 2, Київ : *Пустинно-Миколаївський монастир*.
7. Радивиловський, А., 1676. ‘Огородок’, Київ : *Друкарня Києво-Печерської Лаври*.
8. Радивилоский, А., 1894. ‘Слова часу войны’, Киев : *Тип. имп. ун-та св. Владимира В. И. Завадского*.
9. Співак, ВВ., 2017. ‘Політико-правові категорії як маркер ідентичності в спадщині Антонія Радивиловського’, *Науковий вісник Сіверщини, Серія : Право, № 2 (2)*, Чернігів, С. 43–53.
10. Співак, ВВ., 2015. ‘Політична ідентичність Антонія Радивиловського – між самовладдям та республіканізмом’, *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», Серія : Філософія, Вип. 17*, Острог, С. 70–74.
11. Яковенко, Н., 2012. ‘Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVIII ст.’, Київ : *Laurus*.
12. Яковенко, НМ., 2006. ‘Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України’, Київ : *Критика*.

References:

1. Brodzhhi-Berkoff, Dzh., 2010. ‘Myr z Bohom choloviku yak systema moral'noyi filosofiyi. V : Inokentiy Gizel' : vybrani tvory (The World with

- God is a Man as a System of Moral Philosophy. In : Innocent Gaysel : Selected Works)', *Tom 3 : Doslidzhennya ta materialy*, Kyiv – L'viv : *Svichado*, S. 103–132.
2. Halyatovs'kyy, I., 1985. 'Klyuch rozumynnya (The Key to Understanding)', Kyiv : *Naukova dumka*, S. 53–238.
 3. Dovha, LM., 2012. 'Systema tsinnostey v ukrayins'kiy kul'turi XVII stolittya (The System of Values in the Ukrainian Culture of the XVII Century)', Kyiv – L'viv : *Svichado*.
 4. Kohut, Z., 2004. 'Korinnya identychnosti (The Roots of Identity)', Kyiv : *Krytyka*.
 5. Radyvylovs'kyy, A., 1688. 'Vinets' Khrystov (The Crown of Christ)', Kyiv : *Drukarnya Kyjevo-Pechers'koyi Lavry*.
 6. Radyvylovs'kyy, A., 1671. 'Vinets' Khrystov : rukopys (The Crown of Christ : a Manuscript)', *T. 2*, Kyiv : *Pustynno-Mykolayivs'kyy monastyr*.
 7. Radyvylovs'kyy, A., 1676. 'Ohorodok (Ogorodok)', Kyiv : *Drukarnya Kyjevo-Pechers'koyi Lavry*.
 8. Radivilovskiy, A., 1894. 'Slova chasu voyny (The Words of the Hour of War)', Kiyev : *Tip. imp. un-ta sv. Vladimira V. I. Zavadskogo*.
 9. Spivak, VV., 2017. 'Polityko-pravovi katehoriyi yak marker identychnosti v spadshchyni Antoniia Radyvylovs'koho (The Political and Legal Categories as a Marker of Identity in the Legacy of Anthony Radivilovsky)', *Naukovyy visnyk Sivershchyny, Seriya : Pravo, № 2 (2)*, Chernihiv, S. 43–53.
 10. Spivak, VV., 2015. 'Politychna identychnist' Antoniia Radyvylovs'koho – mizh samovladdiam ta respublikanizmom (The Political Identity of Anthony Radivilovsky – Between Autocracy and Republicanism)', *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya», Seriya : Filosofiya, Vyp. 17*, Ostroh, S. 70–74.
 11. Yakovenko, N., 2012. 'Dzerkala identychnosti. Doslidzhennya z istoriyi uyavlen' ta idey v Ukrayini XVI–XVIII st. (Mirrors of identity. Studies on the history of conception and ideas in Ukraine in the 16th-18th centuries)', Kyiv : *Laurus*.
 12. Yakovenko, NM., 2006. 'Narys istoriyi seredn'ovichnoyi ta rann'omodernoyi Ukrayiny (Essay on the History of Medieval and Early Modern Ukraine)', Kyiv : *Krytyka*.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.14(6)-8
УДК 330.837:330.341.1

**ЦЕРКВА У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ:
МІСІЯ ТА ФОРМИ ПРОПОВІДІ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНУ
(НА ПРИКЛАДІ УПЦ КІ)**

*CHURCH IN THE VIRTUAL SPACE:
MISSION AND FORMES OF SERMON IN THE CONDITIONS OF
POSTMODERN (ON THE EXAMPLE OF THE
ORTHODOX CHURCH OF UKRAINE)*

І. В. Горохолінська

Актуальність теми дослідження. Сучасне суспільство не даремно називають інформаційним. Людина XXI століття безліч своїх потреб задовольняє за допомогою інтернет-ресурсів, віртуальним засобам: покупки, дозвілля, спілкування тощо. Останнім часом в віртуальному світі у різних формах стає доступною і Церква. А тому вивчення специфіки виконання місії та форм проповіді церкви у віртуальному просторі є доволі актуальною.

Постановка проблеми. У статті автор робить спробу прорефлексувати над проблемою місії, візії та стратегії дії християнської Церкви в умовах віртуалізації життя її вірян. Чи повинна Церква бути присутньою в медіа та Інтернеті? Яка форма її присутності там є адекватною? Якою є роль Церкви на шляху плекання специфічного етосу українських медіа? Відповіді на ці питання і формують дослідницький інтерес автора розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Авторка намагається ґрунтувати свої міркування на основі Святого Письма, документів ПЦУ щодо преси, телебачення та

Urgency of the research. Modern society is not without reason called informational. The 21st century man satisfies many of his needs with the help of Internet resources, virtual means: shopping, leisure, communication, and the like. Recently, the Church has become available in the virtual world in various forms. Therefore, the study of the specifics of the mission and the forms of the church sermon in the virtual space is quite relevant.

Target setting. In the article, the author makes an attempt to reflect on the problem of the mission, vision and strategy of the action of the Christian Church in terms of the virtualization of the lives of its believers. Should the church be present on the media and the Internet? What form of its presence there is adequate? What is the role of the Church on the way to preserve the specific ethos of the Ukrainian media? The answers to these questions form the research interest of the author of exploration.

Actual scientific researches and issues analysis. The author tries to base her reasoning on the basis of the Holy Writ, documents of the OCU with regard to the press, television and the Internet, addresses

Інтернету, звернень релігійних лідерів цієї Церкви, конкретних прикладів присутності Церкви у медіа-просторі. Предметне поле викладу враховує роботи Филипчук С., Бабинська С., Завадська Ю., Карапінка М., Кулигіна О., а також іноземних видань, зокрема вартим уваги є інтернет-журнал "Heidelberg Journal of Religions on the Internet" цілий випуск якого було присвячено цій проблемі.

Виклад основного матеріалу. У всі часи, а надто в часи найбільших криз, Церква повинна постійно супроводжувати свою паству. Церкві варто промовляти до них зрозумілою їм мовою та через доступні для них засоби. В тому числі й ті, які найактивніше ними використовуються – інтернет-ресурси. Але раціональне використання новітніх засобів соціальної комунікації для багатьох зараз є проблемою, а для когось і хворобою; що електронна мережа та ЗМІ часто рясніють шкідливою, в ціннісному плані руйнівною інформацією

Висновки. Секуляризація, глобалізація та віртуалізація – попри популяризацію їх негативних проявів все ж є невідворотними й визначальними характеристиками сучасності. Кризові явища в суспільному житті країни вимагають від Церкви як соціального інституту з найвищим кредитом довіри громадян адекватної на них реакції. ПЦУ намагається відповідати часу та місці, а тому предстоятелі та духовенство активно забезпечує продуктивну присутність Церкви в медіа-просторі. Поряд з тим, потрібно пам'ятати про всі небезпеки, які

of religious leaders of the Church, specific examples of the presence of the Church in the media space. The subject field takes into account the works of S. Fylypchuk, S. Babynska, Yu. Zavadaska, M. Karapinka O. Kulyhina, as well as foreign publications, in particular, the whole Internet issue of the Heidelberg Journal of Religions on the Internet, which was devoted to this issue, is noteworthy.

The statement of basic materials. At all times, especially in times of major crises, the Church must constantly accompany its congregation. The Church should speak with them in a language they understand and through the means available to them. Including those that are most actively used by them - Internet resources. But the rational use of the newest means of social communication for many is now a problem, and for someone even a disease; that the electronic network and the media are often replete with harmful, in value terms, destructive information.

Conclusions. Secularization, globalization, and virtualization – despite the popularization of their negative manifestations, are nevertheless inescapable and defining characteristics of modern times. Crisis phenomena in the public life of the country require from the Church as a social institution with the highest credit of trust of citizens for an adequate response to them. The OCU is trying to match the time and mission, and therefore primates and clergy actively ensure the productive presence of the Church in the media space. At the same time, it is necessary to remember about all the dangers posed by the excess and

приховує надмір та нераціональне використання новітніх технологій, особливо через відповідальність за довіру.

Ключові слова: глобалізація, віртуалізація, соціальна комунікація, медіа, соціальне служіння Церкви, проповідь

the irrational use of the latest technologies, especially because of the responsibility for trust.

Keywords: globalization, virtualization, social communication, media, social service of the Church, sermon

Ісус Христос учора, і сьогодні, і навіки Той Самий!

(До Євреїв 13:8)

Актуальність теми. Скільки часу ви щодня проводите біля екрану телевізора? А в глобальній світовій мережі? А в Церкві? Звичайно, відповіді на ці питання у різних за віком, соціальним статусом людей в Україні будуть різнитися, хоча, однозначно зрозуміле одне – час, коли Церква була єдиним джерелом інформації для своїх вірян давно позаду. Це в часи Середньовіччя людина для того, щоб дізнатися якусь новину йшла до Церкви – зараз вона відкриває сторінку в Facebook. Але, якщо приклад з Середньовіччя для нас не новина (не XVIII століття за вікном), то все ж очевидно, що XXI століття чітко постановляє питання щодо рівня та форм взаємодії Церкви й медіа, адже сучасність ставить людину в такі умови, що навіть в селі, де немає церковної громади є доступ до Інтернету, телебачення.

Постановка проблеми. Життя сучасної людини тотально віртуалізується і Церква, яка бажає зберегти статус “пастира” й джерела етичних цінностей, зрештою Церква яка турбується про сотеріологічну перспективу своїх вірян повинна бути готовою до нових умов соціальної комунікації. В такий спосіб проблематизується питання вивчення рівня присутності Церкви в медіа, форм її присутності та основних завдань, які стоять перед українською Церквою на шляху утвердження нею статусу рівноправного члена соціальної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерелами нашої розвідки є *Святе Письмо* [4], а також “*Декларація ювілейного помісного собору УПЦ КП “Церква і світ на початку третього тисячоліття”* [5]. Вчені, усвідомивши зміну парадигми в методиці здійснення Церквою власної місії, активно вдавалися до обміркування цього феномену. Ще у 2008 році “*Heidelberg Journal of Religions on the Internet*” цілий номер присвятив питанням онлайн-

ритуалам та присутності Церкви у віртуальному світі [9]. Найактивніше з українських вчених питання присутності Церкви в медіа-просторі вивчає *Филипчук С.* [6, 8]. Автор вивчає питання “нових релігійних медіа” й доводить, що інтернет-середовище запускає діяльність різних електронних конфесійних ЗМІ, перетворюючи їх в новий засіб залучення місії Церкви в українське суспільство. Ця проблема в різних своїх складових перебуває у полі дослідницького інтересу таких українських авторів як: *Бабинська С., Завадська Ю., Карапінка М., Кулигіна О.* [3] та багатьох інших. Але попри наявність в українському дискурсі інтересу до цієї актуальної проблеми, достатнього рівня аналітики інформативності сайтів та медіа-проектів, залишається не з’ясованим питання якісної характеристики та межі присутності Церкви у віртуальному медіа-просторі.

Постановка завдання. Мета цієї статті – на ґрунті існуючих документів та звернень ієрархів УПЦ КП сформувані цілісне уявлення про рівень взаємодії Церкви та медіа, прийнятні форми такої взаємодії та подальші перспективи соціального служіння та проповіді Церкви через новітні засоби соціальної комунікації. Поставлена мета окреслює наступні **завдання дослідження**: звернення до Святого Письма та вивчення питання регламентованості присутності Церкви в медіа джерелом християнського віровчення; обміркування достатності/недостатності та змістового наповнення конкретних звернень та документів ПЦУ щодо преси, телебачення та Інтернету; вивчення та аналіз конкретних прикладів із медіа-життя ПЦУ; прогноз щодо подальших перспектив та небезпек взаємодії Церкви та медіа.

Основний виклад матеріалу. Ніхто не буде сперечатися з твердженням, що попри багатовікову історію, тенденції “оновлення” вчення для християнства Біблія залишається основним, фундаментальним джерелом його віровчення. Бути християнином як в V столітті, так і XXI – це в життя втілювати Слово, а Істинне Слово християнину відкривається в Святому Письмі. Зайве буде вкотре вказувати на гуманістичну значущість проповіді Євангелія. Цій проблемі присвячено велику кількість як богословських, так і світських розвідок. Але попри це ще з часів Просвітництва активно обговорюється питання й своєрідного “консервування”, “авторитаризації” релігійної свідомості неадекватним

витлумаченням тексту Біблії. Надзвичайно гостро така “збочена” (згідно вчення Д. Юма) релігійність провокує дискусію щодо реакції Церкви на науково-технічний прогрес, явища глобалізації в цілому, та рівень взаємодії Церкви та медіа зокрема. Відомо, що патріарх РПЦ Кирил неодноразово виступав проти Інтернету, всуціль негативно характеризуючи значення Всесвітньої електронної мережі [2]. Таке ставлення до новітніх засобів комунікації характерне не виключно патріарху Кирилу, не секрет, що часто речники певних релігійних конфесій чи громад в проповіді неодноразово згадують негативний вплив ЗМІ та Інтернету на свідомість людини. Але погодьтеся, вказувати на аспекти негативного впливу й звинувачувати в тотальній зіпсованості та гріховності користувачів – це різні речі. Адже навіть в Біблії (яка звичайно не може прямо відповісти на поставлені питання щодо користі чи шкоди засобів масової комунікації через часову віддаленість сьогодення і того періоду, коли творилося Святе Письмо) закладено ідею, того, що у всі часи, а надто в часи найбільших криз, Церква повинна постійно супроводжувати свою паству. Церкві, яка справді уповає за рівень моральності та істинної релігійності своїх вірян, варто промовляти до них зрозумілою їм мовою та через доступні для них засоби, адже ж сказано: “Ви світло для світу. Не може сховатися місто, що стоїть на верховині гори. *І не запалюють світильника, щоб поставити його під посудину, але на свічник, і світить воно всім у домі* [курсив наш – ІГ]. Отак ваше світло нехай світить перед людьми, щоб вони бачили ваші добрі діла, та прославляли Отця вашого, що на небі (Від Матвія 5:14-16)” [4]. Звичайно, що дехто може апелювати такій тезі біблійним же “Хто має вуха, нехай слухає! (Від Матвія 11:15)” [4], вказуючи що Церква виконуючи свою місію вже є світлом, яке хто хоче побачити, той побачить. Не сперечаючись з цією тезою, все ж зауважимо, що й такий спосіб служіння можливий, але безперспективний, адже без актуальної проповіді, без бажання *бути світлом для всіх*, Церква ризикує втратити значну частину своїх вірян серед молоді, прогресивного покоління середнього віку тощо.

Звичайно, що не варто все ж заперечувати, що раціональне використання новітніх засобів соціальної комунікації для багатьох зараз є проблемою, а для когось і хворобою; що електронна мережа та ЗМІ часто рясніють шкідливою, в ціннісному плані руйнівною інформацією, але знову й на це Біблія вказує наступним чином: “Тримаймо непохитне визнання надії, вірний бо Той, Хто обіцяв. *І*

уважаймо один за одним для заохоти до любови й до добрих учинків. Не кидаймо збору свого [курсив наш – ІГ], як то звичай у деяких, але заохочуймося, і тим більше, скільки більше ви бачите, що зближається день той (До Євреїв 10:23-25)” [4]. Тобто, навіть з метою повсякчасного супроводу своїх вірян, Церква має усвідомити важливість своєї присутності в ЗМІ та Інтернеті, адже непогано, коли на запит в Google – “любов” – пошукова система запропонує тексти із біблійного послання до коринтян, а не тільки статтю у Вікіпедії чи перелік голлівудських фільмів. Бо сказано: “Бо де двоє чи троє в Ім'я Моє зібрані, там Я серед них (Від Матвія 18:20)” [4].

Тож в таких своєрідних умовах – перебуваючи на роздоріжжі невблаганного розвитку новітніх технологій в галузі обміну інформацією й суперечливих та схильних до різновекторних інтерпретацій вказівок із Святого Письма – християнська Церква зобов'язана конкретними документами та зверненнями реагувати на ці умови. Аналіз таких документів та звернень українських християнських Церков демонструє усвідомлення ними важливості цієї проблеми. Цікавим в цьому контексті є документ, що на початку XXI століття (2001 році) видала УПЦ КП – “Церква і світ на початку третього тисячоліття” [5].

Цей документ складається із багатьох вагомих блоків, котрі спрямовані на розкриття глобальної аксіологічно-сотеріологічної місії Церкви, а також конкретних її візій реалій початку нового тисячоліття й стратегій пастирського та соціального служіння в таких умовах. Констатуючи певні світоглядно-моральні кризи, автори Декларації все ж усвідомлюють смисл біблійної настанови на те що “Ісус Христос учора, і сьогодні, і навіки Той Самий! (До Євреїв 13:8)” [4] й наполягають: “Незважаючи на те, що християнська релігія витіснена із європейської цивілізації, вона все ж таки залишається в ній. Конфлікт між християнством і секулярною культурою триває. Його сутність полягає в тому, що це конфлікт між гріховним світом, що самоствердився, і реальністю Бога і потойбічного буття, – як в індивідуальному плані, так і у космічному, або всесвітньому масштабі. Це зіткнення відбувається у людській свідомості, в душі, а значить, і в суспільній свідомості. Місце релігії в житті людини і суспільства ніхто не може зайняти, тому що тільки вона єдина може дати відповідь на запитання людини про її відношення до Бога і про її відношення до її

подібних. Тому, будучи викинутою із суспільного життя, релігія залишається в ньому” [5].

Песимістичні настрої й тональність розмов про секуляризацію Європи в наш час дещо інші, ніж навіть 15 років тому. Наразі прийнято говорити про десекуляризацію, події революції Гідності продемонстрували включеність Церкви в суспільне життя, але в контексті нашої розвідки важливо навіть не це, а те, що прослідковується із процитованого тексту – Церква усвідомлює незмінність своєї місії попри змінність умов проповіді Слова.

Прикметно, що речники ПЦУ усвідомлюють й визначальну особливість сьогодення – перехід від суспільства споживання до інформаційного суспільства, де володіння інформацією в якнайширшому контексті є важливим та невід’ємним елементом соціального буття особи: “Засоби масової інформації відіграють і будуть відігравати у третьому тисячолітті важливу роль. Інформатизація стає однією із складових розвитку суспільного життя. Телебачення, радіо, Інтернет, газети, журнали, книги та всяке інше друковане слово покликані забезпечувати широкі верстви населення інформацією про все, що відбувається у світі, орієнтуючи людей у складних обставинах сьогодення” [5]. Така ситуація уможливорює так звані тенденції глобалізації, адже без володіння інформацією про Іншого, інший спосіб життя, іншу культуру ми не зможемо інтегруватися з ними, а чим вищим є рівень взаємообміну, тим продуктивнішими та ефективнішими є тенденції уніфікації. Якщо в певних контекстах глобалізація може сприяти толерантизації та примиренню, то в інших – все ж стати люфтом для поширення антицінностей – це природньо, сприймаючи позитиви іншого, ми також не можемо не сприймати негативи. В сфері засобів поширення інформації глобалізація якраз і характеризується винаходом найбільш ефективних та мобільних засобів для обміну інформацією: Інтернет, соціальні мережі, найрізноманітніші гаджети тощо. З цього приводу Церква заявляє наступне: “В культурно-інформаційній сфері глобалізація обумовлена розвитком технологій, за допомогою яких інформація дуже швидко розповсюджується. *В результаті глобалізації зароджується єдина бездуховна культура* [курсив наш – ІГ], яка ґрунтується на розумінні свободи гріховною людиною, яка уявляє себе мірилом істини. Такий розвиток глобалізації може призвести до катастрофічних наслідків... *Глобалізація повинна бути поставлена*

в залежність і під контроль вічних духовних цінностей [курсив наш – ІГ]” [5]. Тобто, попри негативну характеристику глобалізації в цій сфері, можливо дещо перебільшену, але все ж не безпідставну представники УПЦ КП демонструють розуміння, що й процес глобалізації є незворотнім, але все таким, який можна при бажанні бути “світильником” контролювати.

Такий контроль в Україні є можливим, адже згідно досліджень за рівнем довіри Церква випереджає більшість соціальних інститутів, а тому актуальна проповідь і діяльнісна присутність Церкви в медіа може забезпечити такий контроль для того відсотка людей, які схильні їй довіряти. В аналізованому нами документі є наступне звернення: “Працівники мас-медіа повинні пам'ятати про свою відповідальність перед Богом. Володіючи потужним впливом на аудиторію, вони несуть моральну відповідальність за виховання людей, особливо молодого покоління і дітей. Церква закликає працівників ЗМІ керуватися у своїй діяльності вічними духовними цінностями і не сприяти розповсюдженню неправди і гріха та всякого зла” [5]. Поділяючи думку авторів документа, вважаємо, що Церква повинна конкурувати з мас-медіа щодо рівня впливу на свідомість. Така конкуренція є можливою за умови активного соціального служіння, впровадження найрізноманітніших програм для молоді – християнські табори, недільні школи, гуртки тощо. Важливо, щоб на таких формах зібрань проповідь все ж за формою різнилася від проповіді на богослужінні, щоб молодь усвідомлювала, що Слово Боже живе, діяльнісне, інтерактивне, а не тільки риторично філігранне.

Позитивними формами присутності Церкви в медіа-просторі та використання новітніх засобів соціальної комунікації для проповіді вважаємо:

1. *Існування конкретних сайтів церковних структур, де вірянин може ознайомитися з найважливішими подіями з життя громади, коротко перечитати слово недільного Євангелія, якщо він пропустив богослужіння тощо.*
2. *Практика на всеукраїнських та місцевих каналах телебачення ведення духовно-просвітницьких телепередач духівництвом Церкви, адже це для певної когорти віруючих чи не єдиний спосіб почути слово Пастира (якщо в селі немає Церкви тощо), а також здорова альтернатива засиллю розважальних телепередач низького ґатунку. Важливим є*

також присутність духовенства на інших телепередачах, де обговорюються питання розвитку культури, духовності тощо, але зрозуміло що в цьому аспекті проблема залишається на відкуп представників світу мас-медіа.

3. *Підготовка та друк власних друкованих видань*, що сприяє поширенню як віровчення, так і морально-просвітницької інформації, котру сповідує Церква.

Досить суперечливою є тема присутності Церкви в соціальних мережах. Безперечно сам факт надзвичайної популярності соцмереж вказує на необхідність присутності там представників Церкви, але спосіб та форми їх самовираження з обережністю повинні контролюватися власне особами, що “ведуть” відповідні сторінки. Адже рівень розмитості релігійності, церковності в світських формах віри в Бога у сучасному суспільстві є досить високим, а тому сприяти цьому у представників Церкви немає підстав. За кожним словом священнослужителя зі сторінки соціальної мережі має стояти не тільки позиція *світської особи* (що **зрозуміло**), не тільки *громадянина* (що **схвально**), а й *християнина* (що **бажано**).

Негативними ж формами застосування сучасних технологій в практиці служіння вважаємо:

1. Зростаюча *популярність електронного замовлення молитви (через термінал, платіжні електронні банкінги)* [1]. Ми усвідомлюємо, що бувають випадки, коли прийти до Церкви в особи, що прагне молитовної підтримки немає. Але часто так простіше, а ніж попросити когось із рідних, або в круговороті розв’язання побутових проблем зайти до Церкви самому. Але сприяння з боку Церкви такій молитві формує в свідомості віруючих формальне ставлення до молитви загалом. За змістом така форма молитовної підтримки нічим не відрізняється від індульгенції.
2. Намагання **представників Церкви від імені Церкви** через медіа *вести інші види діяльності* окрім пастирсько-сотеріологічної, духовно-просвітницької та культурної.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Секуляризація, глобалізація та віртуалізація – попри популяризацію їх негативних проявів все ж є невідворотними й визначальними характеристиками сучасності. Кризові явища в суспільному житті країни вимагають від Церкви як соціального інституту з найвищим

кредитом довіри громадян адекватної на них реакції. ПЦУ намагається відповідати часу та місці, а тому предстоятелі та духовенство активно забезпечує продуктивну присутність Церкви в медіа-просторі. Поряд з тим, потрібно пам'ятати про всі небезпеки, які приховує надмір та нераціональне використання новітніх технологій, особливо через відповідальність за довіру. Церква Христова повинна бути зі своїм людом, але поряд з тим саме Церкві й справжнім християнами варто пам'ятати, що їх покликання бути "сіллю землі", а тому повсякчасно дбати про не фальшиве, формальне, а щире плекання духовності. Бог присутній повсюдно, де його потребують, але щира потреба в Бозі вимагає не тільки присутності Бога біля людини, але й прагнення людини бути співпричетною Богу. *Інформаційні технології здатні цьому сприяти, але забезпечити це вони змоги не мають.* А тому, гуманітаріям, богословам, громадським діячам варто спільними зусиллями напрацьовувати як методичні рекомендації, так і ідейно-теоретичні основи задля якісного "оновлення" форм проповіді української Церкви, що буде сприяти якісному оновленню української духовності.

Список використаних джерел:

1. 24 канал, 2016. 'Відтепер молитву в Львові можна замовити через термінал', Доступно : <http://24tv.ua/vidteper_molitvu_u_lvovi_mozhna_zamoviti_cherez_terminal_n756395> [Дата звернення 15 Червня 2019].
2. 24 канал, 2016. 'У Росії церковні молебні оплачують через термінали'. Доступно : <http://24tv.ua/u_rosiyi_tserkovni_molebni_orlachuyut_cherez_terminali_n744140> [Дата звернення 14 Червня 2019].
3. Бабинська, С., Завадська, Ю., Карапінка, М., Кулигіна О., ред., 2012. 'Церква і медіа. Сім кроків до порозуміння', Вид-во «Ездра», 240 с.
4. Біблія онлайн, 2003-2019. 'Біблія. Український переклад І. Огієнка'. Доступно : <<https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/?r=BF>> [Дата звернення 14 Червня 2019].
5. RISU, 2001. 'Декларація Ювілейного Помісного Собору УПЦ КП «Церква і світ на початку третього тисячоліття»'. Доступно : <https://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uockp_doc/34099/> [Дата звернення 14 Червня 2019].
6. Науковий блог Національний університет Острозька Академія, 2009. 'Филипчук, С. Інформаційна політика українських Християнських Церков'. Доступно : <<http://naub.oa.edu.ua/2009/informatsijna-polityka-ukrajinskyh-hrystyanskyh-tserkov/>> [Дата звернення 14 Червня 2019].

7. Новая хроника текущих событий, 2016. 'Патриарх Кирил против интернета', 22 августа 2016. Доступно : <<http://www.ixtc.org/2016/08/patriarh-protiv-interneta/>> [Дата обращения 15 Июня 2019].
8. Филипчук, С., 2018. 'Трансформація нових медіа християнських конфесій України', *Схід, № 5 (157)*, С. 92-98.
9. Heidelberg Journal of Religions on the Internet, 2008. 'Being virtually real? Virtual words from a Cultural Studies Perspective', *Volume 03.1*. Available at : <http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/8293/1/nadja.pdf>. [Accessed 15 June 2019].

References:

1. 24 kanal, 2016. 'Vidteper molytvu v L'vovi mozhna zamovyty cherez terminal (Now Prayer in Lviv Can Be Ordered through the Terminal)', Dostupno : <http://24tv.ua/vidteper_molitvu_u_lvovi_mozhna_zamoviti_cherez_terminal_n756395> [Data zvernennya 15 Chervnya 2019].
2. 24 kanal, 2016. 'U Rosiyi tserkovni molebni oplachuyuyut' cherez terminaly (In Russia, Church Prayers Are Paid through Terminals)'. Dostupno : <http://24tv.ua/u_rosiyi_tserkovni_molebni_oplachuyut_cherez_terminal_n744140> [Data zvernennya 14 Chervnya 2019].
3. Babyns'ka, S., Zavads'ka, YU., Karapinka, M., Kulyhina O., red., 2012. 'Tserkva i media. Sim krokiv do porozuminnya (Church and Media. Seven Steps to Understanding)', *Vyd-vo «Ezdra»*, 240 s.
4. Bibliya onlayn, 2003-2019. 'Bibliya. Ukrayins'kyy pereklad I. Ohiyenka (Bible. Ukrainian Translation of I. Ogienko)'. Dostupno : <<https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/?r=BF>> [Data zvernennya 14 Chervnya 2019].
5. RISU, 2001. 'Deklaratsiya Yuvileynoho Pomisnoho Soboru UPTS KP «Tserkva i svit na pochatku tret'oho tysyacholittya» (Declaration of the Anniversary Local Council of the ULC of the Kyiv Patriarchate "Church and World at the Beginning of the Third Millennium")'. Dostupno : <https://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/uockp_doc/34099/> [Data zvernennya 14 Chervnya 2019].
6. Naukovyy bloh Natsional'nyy universytet Ostroz'ka Akademiya, 2009. 'Fylypchuk, S. Informatsiyna polityka ukrayins'kykh Khrystyians'kykh Tserkov (Philipchuk, S. Information Policy of Ukrainian Christian Churches)'. Dostupno : <<http://naub.oa.edu.ua/2009/informatsijna-polityka-ukrajinskyh-hrystyianskyh-tserkov/>> [Data zvernennya 14 Chervnya 2019].
7. Novaya khronika tekushchikh sobytij, 2016. 'Patriarkh Kiril protiv internet (Patriarch Kiril against the Internet)', 22 avgusta 2016. Dostupno : <<http://www.ixtc.org/2016/08/patriarh-protiv-interneta/>> [Data obrashcheniya 15 Iyunya 2019].
8. Fylypchuk, S., 2018. 'Transformatsiya novykh media khrystyians'kykh konfesiyy Ukrayiny (Transformation of New Media of Christian Denominations of Ukraine)', *Skhid, № 5 (157)*, S. 92-98.

-
9. Heidelberg Journal of Religions on the Internet, 2008. 'Being virtually real? Virtual words from a Cultural Studies Perspective', *Volume 03.1*. Available at : <http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/8293/1/nadja.pdf>. [Accessed 15 June 2019].

Відомості про авторів

Аміта Валмікі доктор філософії, доцент, завідувач кафедри філософії Коледжа Рамнеранян Джунжунола мистецтв, наук та торгівлі (Мумбайський університет) (Мумбай, Індія)
E-mail: amitavalmiki@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1235-3730

Гао Вейчжень лектор, Університет нафтохімічних технологій провінції Гуандун (Маомін, Китай)
E-mail: gaokuyiv@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2233-387X

Горохолінська Ірина Володимирівна кандидат філософських наук, асистент кафедри культурології, релігієзнавства та теології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна)
E-mail: i.horokholinska@chnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-7921-8245

Мулярчук Євген Іванович кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу філософії культури, етики та естетики Інституту філософії Г. С. Сковороди НАН України (Київ, Україна)
E-mail: muliarchuk.yevhen@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3053-0451

Ріна Авінаш Піталє Пурадкар доктор філософії, доцент, доцент кафедри філософії Коледжа Рамнеранян Джунжунола мистецтв, наук та торгівлі (Мумбайський університет) (Мумбай, Індія)
E-mail: rinaam23@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7387-2262

Свириденко Денис Борисович доктор філософських наук, доцент, професор кафедри методології науки та міжнародної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
E-mail: denis_sviridenko@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6126-1747

Співак Володимир Васильович	доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби (Чернігів, Україна) <i>E-mail:</i> vova3006@ukr.net <i>ORCID:</i> 0000-0002-1681-8486
Терещенко Оксана Вікторівна	здобувач кафедри філософії НТУУ “КПІ ім. Ігоря Сікорвського”, Почесний член Всегрецької Спілки письменників, член Асоціації психологів України, перекладач (Бровари, Україна) <i>E-mail:</i> perekladachgr@gmail.com
Чзоу Ченчжан	кандидат філософських наук, доцент, Університет нафтохімічних технологій провінції Гуандун (Маомін, Китай) <i>E-mail :</i> 787234243@qq.com <i>ORCID :</i> 0000-0002-6425-3811
Яценко Олена Дмитрівна	кандидат філософських наук, доцент кафедри методології науки та міжнародної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна) <i>E-mail:</i> yatsenkood@i.ua <i>ORCID:</i> 0000-0003-0584-933

Authors

Amita Valmiki	Doctor of Philosophy, Associate Professor, Head of the Department Philosophy, Ramniranjan Jhunjhunwala College of Arts, Science and Commerce (Affiliated to University of Mumbai) (Mumbai, India) <i>E-mail: amitavalmiki@gmail.com</i> <i>ORCID: 0000-0002-1235-3730</i>
Weizhen Gao	Lecturer, Guangdong University of Petrochemical Technology (Maoming, China) <i>E-mail : gaokyiv@gmail.com</i> <i>ORCID : 0000-0003-2233-387X</i>
Iryna Horokholinska	PhD (Religion studies), Assistant of professor Department of Cultural Studies, Religion Studies and Theology Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine) <i>E-mail : i.horokholinska@chnu.edu.ua</i> <i>ORCID : 0000-0001-7921-8245</i>
Yevhen Muliarchuk	Candidate of Sciences in Philosophy (PhD in Philosophy), Senior Research Fellow, Department of Philosophy of Culture, Ethics and Aesthetics, H.Skovoroda Institute of Philosophy National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine) <i>E-mail : muliarchuk.yevhen@gmail.com</i> <i>ORCID : 0000-0003-3053-0451</i>
Rina Avinash Pitale Puradkar	Doctor of Philosophy, Assistant Professor, Ramniranjan Jhunjhunwala College Arts, Science and Commerce (Affiliated to University of Mumbai) (Mumbai, India) <i>E-mail: rinaam23@gmail.com</i> <i>ORCID: 0000-0001-7387-2262</i>
Denys Svyrydenko	Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor, Department of Methodology of Science and International Education, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

	<i>E-mail:</i> denis_sviridenko@ukr.net <i>ORCID:</i> 0000-0001-6126-1747
Volodymyr Spivak	Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor, Department of Pedagogy and Humanitarian Disciplines, Academy of the State Penitentiary Service (Chernihiv, Ukraine) <i>E-mail:</i> vova3006@ukr.net <i>ORCID:</i> 0000-0002-1681-8486
Oksana Tereshchenko	Postgraduate, Department of Philosophy, NTUU “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Honorary member of the Panhellenic Union of Writers, a member of the Association of Psychologists in Ukraine, translator (Brovary, Ukraine) <i>E-mail:</i> perekladachgr@gmail.com
Chengzhang Zou	Ph.D., Associate Professor, Guangdong University of Petrochemical Technology (Maoming, China) <i>E-mail :</i> 787234243@qq.com <i>ORCID :</i> 0000-0002-6425-3811
Olena Yatsenko	PhD in Philosophy, Associate Professor of the Department of methodology of science international education National Pedagogical Drahomanov University (Kiev, Ukraine) <i>E-mail:</i> yatsenkood@i.ua <i>ORCID:</i> 0000-0003-0584-933

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ РУКОПISУ ДО НАУКОВОГО ВИДАННЯ «ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ»

1. Мова написання рукопису статті: українська, російська, англійська, німецька, французька, польська.
2. Рукопис статті подається до редакції у формі: файлу рукопису, який надсилається на електронну адресу редакції **ediscourse@ukr.net** у форматі “**Автор-Назвастатті.doc**”.
3. Рукопис статті, підписаний авторами, супроводжується:
 - **зовнішньою рецензією** (для авторів без вченого ступеня) із зазначенням наукового ступеня рецензента, вченого звання, посади, місця роботи (без скорочень), завіреною печаткою;
 - якщо рукопис публікується іноземною мовою, **стаття супроводжується перекладом** завіреним фахівцем з іноземної мови (бюро перекладів, або викладачем ВНЗ іноземної мови);
 - **розширеною анотацією** (двома мовами, одна з яких англійська) в залежності від мови написання рукопису статті (додаток 2);
 - **відомостями про автора (авторів)** (додатку 1).
4. Рукопис статті не має містити заборонених до друку матеріалів, оскільки журнал є відкритим джерелом інформації. Авторський текст не має бути опублікованим раніше та не бути перекладом раніше опублікованої статті. За зміст статті та інформаційне наповнення несе відповідальність автор (автори) статті та рецензенти.
5. Форма подання статті:
 - обсяг рукопису – 20-24 тис. знаків (як виняток, не більше 40 тис. знаків), включаючи рисунки та таблиці;
 - кількість співавторів – не більше чотирьох, як виняток до п’яти;
 - стаття повинна бути підготовлена за допомогою **редактора Microsoft Word for Windows®** (версії 97, 2000, XP, 2003, 2007) або сумісного редактора;
 - рукопис повинен мати наскрізну нумерацію сторінок із вільним розміщенням нумерації в листі;
 - **формат аркуша** – А4 (210×297), орієнтація сторінки – «**книжна**»; **поля: ліворуч** – 2,5 см; **праворуч** – 2 см; **зверху** – 2 см; **знизу** – 2 см; **інтервал між рядками** – 1,5 пт.; інтервал між абзацами «**до**», «**після**» – 0 пт; відступи «**праворуч**», «**ліворуч**» – 0 пт; відступ першої строчки – 1,27 см;
 - рисунки, фотографії, графіки слід **вставляти** в текст статті **як об’єкт**. Положення об’єкта – «**в тексті**»;
 - рисунки, створені у вбудованому у *Microsoft Word* редакторі рисунків, слід подавати як згруповані об’єкти;
 - рисунки та таблиці не повинні розривати речення в абзаці, тобто вони мають бути розташовані після того абзацу, в якому на них робиться перше посилання в тексті.
 - Текст рукопису має бути побудований за загальноприйнятою схемою:
 - **індекс УДК** у верхньому лівому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.);
 - **ініціали та прізвища авторів** у верхньому правому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.). Порядок подання: **ім’я, по батькові, прізвище**;
 - **науковий ступінь, вчене звання** (Time New Roman, 12 пт.);
 - **електронна пошта автора**;
 - *порожній рядок*;
 - **назва статті** – великими літерами, по центру, українською (або регіональною мовою) та англійською мовами (Time New Roman, 14 пт., **жирний**). Назва статті
 - подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень, крапка в кінці назви не ставиться;
 - *порожній рядок*;
 - **анотація** (Time New Roman, 12 пт., *курсив*) (додаток 2);
 - *порожній рядок*;
 - **ключові слова** (3-10 слів) українською, або регіональною мовою та англійською мовами (Time New Roman, 12 пт., *курсив*);
 - **Основний текст статті повинен містити наступні рубрики:**

- **актуальність теми** (Time New Roman, 14 пт.);
 - **постановка проблеми** у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями (Time New Roman, 14 пт.);
 - **аналіз останніх досліджень і публікацій**, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття (Time New Roman, 14 пт.);
 - **постановка завдання** (Time New Roman, 14 пт.);
 - **виклад основного матеріалу дослідження** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів (Time New Roman, 14 пт.);
 - **висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок** у даному напрямку (Time New Roman, 14 пт.).
- *порожній рядок*;
 - **Список використаних джерел** (Time New Roman, 12 пт., **жирний**, по центру)
 - **References** (Time New Roman, 12 пт., **жирний**, по центру);
 - **надійшла** стаття до редакції у нижньому правому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.) у форматі (ДД.ММ.РРРР);
 - **бібліографічний опис для цитування** (Time New Roman, 12 пт.) (додаток3).
1. **Літературні джерела**, що цитуються, повинні бути пронумеровані. Посилання на джерело подається у квадратних дужках, наприклад: "... відомо з [4]. ..." або "... розглянуто у [4, с. 203] ...". Список літератури наводиться наприкінці статті у алфавітному порядку на мові оригіналу, відповідно до **Harvard Referencing style** (гуманітарні науки та суспільні науки) – (http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/16051/22/Harvard_Referencing_style.PDF).
 2. Список літератури транслітерується латинськими літерами (**References**). Якщо наукова праця написана мовою, що використовує кириличний алфавіт, то її бібліографічний опис необхідно транслітерувати латинськими літерами. Після назви праці латинськими літерами зазначається переклад англійською мовою у дужках.
 3. Автор (автори) може бути ознайомлений з коректурою статті. Зміна верстки автором, за виключенням виправлення помилок, не допускається. Виправлену та підписану коректуру слід повернути до редакції протягом двох днів після її отримання.
 4. Рішення про можливість публікації статті приймає редколегія та незалежні рецензенти.
 5. Робота, що не відповідає вищезазначеним вимогам, буде повернена відповідальним секретарем редколегії.

Додаток 1

Відомості про автора (авторів)

	Українською мовою	Англійською мовою
Прізвище, ім'я, по батькові		
Науковий ступінь		
Учене звання		
Посада		
Кафедра		
Місце роботи (вищий навчальний заклад, кафедра без скорочень)		
Сфера наукових інтересів		
Джерело фінансування, напр., «Виконано за грантом назва, №..., НДР №...» або інше.		
Адреса надсилання видання		
Електронна адреса		
Номер мобільного телефону		
ID (у системі наукової ідентифікації)	Якщо є, або ж зареєструватися	
ORCID (http://orcid.org/)	Обов'язково	
Назва статті		

Додаток 2

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ АНОТАЦІЇ

Актуальність теми дослідження.	Urgency of the research. Target setting.
Постановка проблеми.	
Аналіз останніх досліджень і публікацій.	Actual scientific researches and issues analysis.
Постановка завдання. Виклад основного матеріалу. Висновки.	The research objective. The statement of basic materials. Conclusions.
Ключові слова:	Keywords:

Додаток 3

Бібліографічний опис для цитування:

Петренко, ТГ & Бойко, ВВ 2017, 'Вплив соціуму на девіантну поведінку дітей та молоді', *Освітній дискурс : збірник наукових праць*, № 1 (1). с. 15-21.

Наукове видання

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: збірник наукових праць

Випуск 14 (6) : філософські науки, 2019

Scientific edition

EDUCATIONAL DISCOURSE: collection of scientific papers

Volume 14 (6) : philosophical sciences, 2019

Шеф-редактор: В. П. Андрущенко
Головний редактор: О. П. Кивлюк
Відповідальний редактор: І. О. Мордоус

Співзасновники:
ПП «Видавництво «Гілея»
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

Підписано до друку 3 липня 2019 р.
Формат 60x84/8. Ум.друк.арк. 6,7. Наклад 300 пр. Зам. № 108

Друк:
ФОП Корзун Д.Ю.
21027, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
тел.: (0432) 69-67-69, 603-000
(096) 97-30-934, (093) 89-13-852
e-mail: tvory2009@gmail.com
<http://www.tvoru.com.ua>